

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА**

На правах рукопису

УДК 341.231: 347.135. 224

КРАВЧЕНКО Наталія Петрівна

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ОХОРОНИ БЕЗСПІРНИХ
ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ**

**12.00.03 - цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

**Науковий керівник: доктор юридичних наук,
професор Фурса Світлана Ярославівна**

Київ – 2012

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ...11	
1.1. Теоретичні аспекти дослідження охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності консульських установ та дипломатичних представництв у міжнародному праві	11
1.2. Регламентація охорони безспірних прав за міжнародними угодами.....	50
Висновки до Розділу 1	67
РОЗДІЛ 2 МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ БЕЗСПІРНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДИПЛОМАТИЧНИХ УСТАНОВ.....69	
2.1. Міжнародно-правовий статус і практика інституцій Європи щодо охорони безспірних цивільних прав.....	69
2.2. Охорона безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності Франції.....	88
2.3. Специфіка нотаріальних проваджень з посвідчення безспірних прав у діяльності консульських установ та дипломатичних представництв ФРН ..	107
2.4. Нотаріальні провадження з охорони безспірних цивільних прав у практиці Італійської Республіки	122
Висновки до Розділу 2.....	138
РОЗДІЛ 3 НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ БЕЗСПІРНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....142	
3.1. Правові засади нотаріальної діяльності консульських установ та дипломатичних представництв перехідних країн.....	142
3.2. Практика охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ та дипломатичних представництв України.....	159
Висновки до Розділу 3.....	177
ВИСНОВКИ.....179	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....184	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає в тому, щоб спираючись на наявну теоретичну і практичну юридичну базу, дослідити міжнародно-правові аспекти охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв, визначити чинні норми нотаріального провадження з посвідчення безспірного права, проаналізувати ефективність міжнародних інституційних механізмів щодо охорони безспірних прав, виявити особливості нотаріальної практики з посвідчення і засвідчення безспірних фактів та охорони спадкового майна в умовах трансформації розвитку міжнародного права. Звертання до цієї теми дослідження зумовлено й необхідністю систематизації та узагальнення сучасної наукової інформації і чинних норм міжнародного і національного права щодо охорони безспірних цивільних прав на основі встановлення сутності наукових концепцій, пов'язаних з предметом дисертаційної роботи і ще не проаналізованих в юридичній літературі, потребою дослідження практики охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв в межах інтеграційних об'єднань та доцільністю компаративного аналізу національного законодавства у цій сфері. Важливість і значущість дослідження проблеми охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв зумовлюють підвищений інтерес до неї з боку багатьох юристів - науковців різних країн, теоретиків і практиків. Загальним проблемам транснаціонального права та транснаціонального нотаріату присвячено дослідження загального і спеціального характеру зарубіжних науковців Х. Фесслера, Х. Понса, А.Йемми, Ж.-Ф.Пієпу, Ж.Ягра, Х.Пютцера, , М. Мерлотті, Л. Лі, К.Гамільтона, Р.Панара, А.Моро, Ж.Зампальоне, С.Брунеллі та ін., теоретичні та прикладні праці російських фахівців з проблем міжнародного і консульського права Ю.Колосова, І.Лукашука, І.Блищенко, В.Дурденевського, І.Медведева, Г.Бобильова, О.Дударєва, О.Казанової, Н.Пустовалової, І.Чистоходової, О.

Торшиної, Т.Калініченка, К.Погосян та ін.; дослідження вітчизняних науковців з питань теорії цивільного процесу, нотаріальних правовідносин, захисту прав та інтересів громадян у практиці органів зовнішніх зносин України К.Сандровського, В.Денисова, Д.Бобрової, О.Висоцького, А.Довгерта, В.Кисіля, О.Мережка, С.Фурси, Л.Тимченка, Р.Майданика, Л.Радзієвської, М.Галянтича, О.Гріненко, Я.Панталієнко, О.Кармази, С.Лозінської, Г.Гулевської, О.Святуна, А.Гулієва тощо.

Водночас з'ясування засад минулої і сучасної наукової думки засвідчило певну фрагментарність досліджень щодо питання охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв, які б охопили як сучасні теоретичні концепції, так і практику нотаріальних проваджень європейських країн Франції, ФРН, Італії і кореляційно України, а також на рівні ЄС і у межах СНД та ГУАМ. Тому актуальним вбачається системне дослідження зазначеної проблематики, з'ясування тенденцій формування нових принципів і норм нотаріальних проваджень з безспірного права та виявлення невирішених питань у зазначеній сфері. Дослідження міжнародних засад й інституційних механізмів з охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв є важливим як для вітчизняної правової науки, так і для міжнародно-правової практики України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконане в рамках програми Інституту міжнародних відносин «Міжнародні правові, політичні та економічні засади розвитку України» (номер державної реєстрації 0102U0015229), наукової теми кафедри міжнародного приватного права «Інтеграція України у світовий та європейський правовий простір».

Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертаційної роботи є теоретичний і прикладний аналіз охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв в умовах трансформації міжнародного права.

Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких **завдань**:

1. узагальнити сучасні теорії та концептуальні підходи щодо безспірного права у зарубіжній і вітчизняній юридичній думці;
2. проаналізувати за міжнародними угодами регламентацію охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв;
3. з'ясувати особливості охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності європейських інституцій;
4. здійснити аналіз нотаріальної практики з охорони безспірних прав у діяльності консульських установ Франції;
5. розглянути нотаріальні провадження з посвідчення безспірних прав у діяльності консульських установ та дипломатичних представництв ФРН;
6. охарактеризувати специфіку проваджень з охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності Італійської Республіки;
7. виявити правові засади нотаріальних проваджень з охорони безспірних прав у діяльності консульських установ перехідних країн в межах СНД;
8. дослідити практику охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності дипломатичних представництв України та запропонувати пропозиції щодо врахування нових тенденцій у нормотворчості держави.

Об'єктом дисертаційної роботи є комплекс питань теоретичного і практичного характеру, що визначає специфіку вчинення нотаріальних дій щодо охорони безспірних прав, а **предметом** є аналіз міжнародної і національної практики з охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв.

Методологія і методи дослідження. Методологія розуміється як цілісний підхід, що обирається для поглибленого дослідження складної наукової проблематики, набір способів дослідження і аналізу, який уможливорює комплексність вирішення проблеми з охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності дипломатичних представництв у сучасних міжнародних правовідносинах. Методологічну основу дисертаційної роботи складають як

загальнонаукові методи пізнання, діалектичний, системний, структурно-функціональний, так і методи, що властиві теорії міжнародного приватного і цивільного права з притаманними їм специфічними особливостями, зокрема, нормативний, порівняльно-правовий, формально-юридичний.

За допомогою загальнонаукових методів систематизовано значний теоретичний та фактичний матеріал щодо сучасного стану інституту нотаріату у юридичній науці; застосування нормативного та формально-юридичного методів дало змогу здійснити аналіз принципів і норм, міжнародних актів і рішень інституційних установ. Функціональний метод використовувався для більш глибокого дослідження ролі і функцій дипломатичних представництв у врегулюванні правовідносин, пов'язаних з реалізацією безспірних прав та інтересів. За допомогою методу системного аналізу було розглянуто консульську діяльність з охорони безспірних прав та вироблені пропозиції по вдосконаленню окремих норм законодавства щодо процедури з посвідчення і засвідчення безспірних фактів, які б відповідали принципу єдиної нотаріальної процесуальної форми та міжнародним угодам. Порівняльно-правовий і формально-юридичний методи використовувалися для аналізу досвіду зарубіжних країн з нотаріального провадження безспірних прав, дослідження нотаріальної діяльності дипломатичних представництв, узагальнення практики з питань нотаріальних проваджень дипломатичних представництв перехідних країн в межах СНД та України, що дозволило виробити рекомендації щодо вдосконалення законодавства про вчинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах України.

Джерельну базу роботи склали міжнародні документи, зокрема Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р. та Віденська конвенція про консульські зносини 1963р., Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо міжнародних договорів 1978 року, Конвенція щодо міжнародного керування майном померлих осіб 1973 р., Конвенція держав-учасниць ГУУАМ (нині ГУАМ) про взаємне надання допомоги з консульських питань 2002 р., двосторонні консульські конвенції України з зарубіжними державами,

консульські конвенції, підписані в межах СНД, статuti Міжнародного союзу латинського нотаріату та Ради нотаріусів Європейського Союзу, Європейський кодекс нотаріального професійного права, консульські статuti та національне законодавство про нотаріат і нотаріальну діяльність консульських установ і дипломатичних представництв Франції, ФРН, Італії та України.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є системним компаративним дослідженням, яке містить аналіз новітніх тенденцій щодо нотаріального провадження й посвідчення безспірного права, зокрема, зі специфіки охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв в межах регіональних інтеграційних об'єднань ЄС і СНД та нотаріальної практики з безспірних прав на національному рівні.

Результати, які були одержані під час дослідження і найповніше визначають його наукову новизну, розкриваються в таких положеннях:

1. Запропоновано, з урахуванням сучасних теорій та концептуальних засад щодо міжнародної охорони безспірних цивільних прав з іноземним елементом у нотаріальному порядку, виділити становлення такої галузі правової науки як транснаціональний нотаріальний процес, одним із інститутів якого слід розглядати нотаріальну діяльність консульських установ та дипломатичних представництв;

2. Обґрунтовано доцільність уніфікації основних підходів регламентації нотаріальної діяльності консульських установ та дипломатичних представництв в міжнародних угодах, вироблення основних критеріїв та категорій нотаріальних проваджень щодо охорони безспірних прав з метою їх чіткої диференціації, які сприяли б міжнародним правовідносинам;

3. З'ясовано міжнародно-правовий статус і практику інституцій Європи зокрема, наднаціональних інституцій ЄС, Міжнародного Союзу Нотаріату, Ради нотаріусів ЄС, Європейської нотаріальної мережі щодо охорони безспірних прав, виявлено та зафіксовано тенденцію до застосування щодо

безспірних прав норм іноземного права, зокрема країн латинського нотаріату в країнах-членах ЄС;

4. Доведено правомірність і практичну можливість застосування принципів нотаріальної діяльності, прийнятих 22 Конгресом Міжнародного Союзу нотаріату у третіх країнах та зокрема, в Україні за умови її членства в даній неурядовій організації та поширення цих принципів нотаріального процесу на діяльність консулів при вчиненні нотаріальних дій;

5. Зроблено висновок про необхідність розвитку міжнародної співпраці нотаріусів, консулів України з вчинення нотаріальних дій щодо посвідчення безспірних цивільних прав з іноземними нотаріусами та консулами через нотаріальну мережа в Інтернеті з конфіденційним кодом доступу до таких мереж. Запропоновано у міжнародні акти імплементувати положення французького законодавства про нотаріат щодо ідентифікаційної картки нотаріуса Франції;

6. Здійснено уперше в українській правовій науці аналіз охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності Франції і встановлено, що спільними з європейськими можна вважати положення про охорону безспірних цивільних прав, а відмінними – підходи до їх практичної реалізації з урахуванням норм національного законодавства;

7. З'ясовано особливості нотаріального провадження з посвідчення безспірних прав у діяльності консульських установ та дипломатичних представництв ФРН і встановлено, що німецька модель організації нотаріату пов'язана з використанням як федерального положення про нотаріат, так і з земельними законами про нотаріальну діяльність, а також з можливостями залучення німецьких приватних нотаріусів до посвідчення документів на рівні консульського чи дипломатичного представництва;

8. Виходячи із аналізу Закону Італійської республіки про нотаріат в аспекті охорони безспірних цивільних прав встановлено відмінності між нотаріальними функціями консулів і нотаріусів в Італії та доведено, що в італійській правовій системі виконання нотаріальних функцій за кордоном

відбувається через компетентні консульські органи у випадках, коли документи, предмет яких вони складають, мають суб'єктами осіб, які мають громадянство держави, або ж коли вони є важливими для її правової системи;

9. Поглиблено підходи щодо охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ та дипломатичних представництв в межах СНД та ГУАМ; обґрунтовано висновок про необхідність координації положень щодо охорони безспірних прав, зокрема спадкових та сімейних відносин, у двосторонніх відносинах у зв'язку зі змінами у Консульських статутах та національному законодавстві окремих держав;

10. Набуло подальшого розвитку дослідження практики охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв України, виявлено особливості застосування норм щодо нотаріального провадження з посвідчення безспірних прав, зокрема вжиття заходів щодо охорони спадкового майна та видачі свідоцтва про право на спадщину; зроблено висновок про необхідність спрямування національної правотворчості і практичної діяльності на вдосконалення законодавства про вчинення нотаріальних дій в консульських установах і дипломатичних представництвах.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані концептуальні положення, висновки та практичні рекомендації можуть бути використані в роботі урядових і неурядових структур України, зокрема в діяльності консульського департаменту МЗС України, Української іноземної юридичної колегії щодо удосконалення «Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України» та Консульського статуту України. Одержано позитивні відгуки організацій на впровадження результатів дослідження.

Запропоновані висновки можуть слугувати теоретичним підґрунтям для подальшої розробки положень науки міжнародного приватного і цивільного права загалом та для подальшої розробки теорії нотаріального процесу в Україні. Основні результати дисертаційної роботи можуть бути використані у

навчальному процесі для студентів вищих навчальних закладів юридичного напрямку підготовки при викладанні курсів «Міжнародне приватне право», спецкурсів «Міжнародний нотаріальний процес», «Дипломатичне та консульське право», «Організація та діяльність консульської установи по вчиненню нотаріальних актів», а також при підготовці підручників і навчальних посібників за даною проблематикою.

Апробація результатів дисертації. Результати наукового дослідження було апробовано на міжнародних наукових, всеукраїнських та студентських науково-практичних конференціях, зокрема: міжнародній конференції «Загальна декларація прав людини: міжнародне право та історичний розвиток» (Київ, 20 травня, 2009 р.), науковій конференції молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (Київ, 21 жовтня, 2010 р.), міжнародній конференції «65 років ООН: досвід та перспективи» (Київ, 29 жовтня, 2010 р.), Другій міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми процесуальної науки: історія і сучасність», присвяченої пам'яті вчених-процесуалістів Київської школи (Київ, 25-26 листопада, 2010 р.), Дев'ятій міжнародній науково-практичній конференції «Шевченківська весна» (Київ, 23 березня, 2011 р.), міжнародній конференції «Україна на шляху інтеграції до ЄС: сучасний стан та подальші перспективи» (Київ, 20 травня, 2011 р.), Десятій міжнародній науково-практичній конференції «Шевченківська весна» (Київ, 23 березня, 2012 р.), Першій міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми теорії і практики нотаріального, цивільного, виконавчого процесів: співвідношення і взаємодія» (Київ, 29 листопада, 2012 р.), міжвідомчій науковій конференції «Світові трансформаційні процеси: тенденції, напрями, перспективи» (Київ, 22 листопада, 2012 р.), а також на засіданнях кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Публікації. Основні наукові положення дисертації викладено у 10 наукових статтях, 9 з яких опубліковано у фахових виданнях, затверджених МОН України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Теоретичні аспекти дослідження охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності консульських установ та дипломатичних представництв у міжнародному праві

Концептуальні підходи до дослідження нотаріальних проваджень щодо охорони безспірних прав у діяльності консульських установ та дипломатичних представництв ґрунтуються на теорії нотаріального процесу, що передбачає здійснення аналізу нотаріальної діяльності дипломатичних представництв на різних рівнях міжнародної взаємодії, який дає можливість всебічно розглянути нотаріальні аспекти міжнародного правопорядку, переосмислити еволюцію правового поля, визначити домінантні тенденції, з'ясувати взаємозв'язки минулого і сучасного права щодо дипломатичних і консульських зносин, представити невирішені питання, виробити відповідні рекомендації для міжнародно-правової практики держав.

Еволюція наукової думки і юридична практика щодо нотаріальної охорони безспірних цивільних прав вплинули на термінологію галузі, окреслили визначення явищ і понять, що характеризують безспірні права в контексті транснаціонального права та транснаціонального нотаріату. Відтак, у роботі використано термінологію, яка зафіксована в міжнародних документах, в національних законодавствах та професійних кодексах, нотаріальній діяльності державних інституцій та приватній практиці, а саме під «безспірними правами» розуміються безперечні обставини, про які сторони в нотаріальному процесі не сперечаються; під «нотаріальним провадженням» розуміється сукупність окремих процесуальних дій, які вчиняються нотаріусом або іншою уповноваженою на вчинення нотаріальних дій особою у визначеній законом послідовності на кожному етапі нотаріального процесу. Як

ззначається у колективному дослідженні вітчизняних науковців «Теорія нотаріального процесу» (2012), державне значення нотаріальної діяльності виявляється у тих правових наслідках, які виникають після оформлення нотаріального акта і зумовлені потребою у гарантованому державою порядку зафіксувати безспірні права та факти з метою надання їм юридичної вірогідності /достовірності [1].

Важливість дослідження проблеми нотаріальної охорони безспірних цивільних прав зумовлює інтерес до неї з боку зарубіжних і вітчизняних науковців, праці яких присвячено передусім власне теорії нотаріального процесу, аналізу нових норм і принципів щодо нотаріальних проваджень з охорони безспірних прав, дискусійним питанням міжнародно-правового регулювання нотаріальної діяльності консульських установ та дипломатичних представництв. Аналіз наукових теорій надає можливість виділити наступні напрями досліджень: розвиток теорії транснаціонального права і транснаціонального нотаріату, формування європейського (наднаціонального) нотаріального права та практика нотаріальної діяльності провідних європейських країн, трансформація національного законодавства перехідних країн, охорона безспірних прав консульськими установами і дипломатичними представництвами України тощо.

Використані дослідження за походженням, формою та змістом умовно можна поділити на такі групи:

1). Наукові праці зарубіжних фахівців, які присвячено аналізу концепцій і практики нотаріальної діяльності європейських країн та ЄС, зокрема, роботи Н. Бранкоса, Я.Броунлі, Е.Денза, С.Брунеллі, Ч. Вісера, Ю.Волльхардта, А.Гарнера, К.Гамільтона, Ж.Зампальоне, А.Іемми, П.Картъє, А.Кюнцлі, Р.Лагхорна, Дж. Лауріні, Л. Лі, М.Мерлотті, А.Моро, Р.Панара, Ж.-Ф.Пиєпу, Х.Понса, Х.Пютцера, Ф.Рейболд, Е.Сато, Г.Стюарта, Р.Тіммерманса, Ч. Фенвіка, Х. Фесслера, К.Філіпсона, Ж.Ягра та ін. [2-21];

2). теоретичні та прикладні дослідження російських науковців з проблем міжнародного і консульського права, охорони безспірних цивільних прав за

національним законодавством, а саме: І. Блищенко, Г. Бобильова, М. Богуславського, О. Дударєва, В. Дурденевського, О. Казанової, Т. Калініченка, Ю. Колосова, І. Лукашука, І. Медведєва, Є. Погосян, Н. Пустовалової, Г. Романовського, О. Торшиної, І. Чистоходової, В. Яркова та ін., в яких з'ясовано загальні характеристики міжнародно-правового регулювання дипломатичних і консульських зносин, подано комплексний аналіз нотаріальної діяльності дипломатичних представництв у контексті її взаємозв'язку з міжнародним приватним та цивільним правом, визначено специфіку підходів до проблеми охорони безспірних прав у контексті зміни Консульського статуту РФ (2010) [22-33];

3). дослідження українських вчених з питань міжнародного публічного і міжнародного приватного права щодо дипломатичних і консульських зносин, транснаціонального права, нотаріальних функцій дипломатичних установ та нотаріальних проваджень з охорони безспірних прав, зокрема, наукові праці В. Баранкової, Д.Бобрової, В. Василенка, О. Висоцького, М. Галянтича, О.Гріненко, Г. Гулевської, А. Гулієва, В. Денисова, А.Дмитрієва, А. Довгерта, О.Кармази, В. Кисіля, В. Комарова, О. Криштопи, С. Лозінської, Р. Майданика, О.Мережка, В. Мицика, В. Муравйова, Я. Панталієнко, Л. Радзієвської, К. Сандровського, О. Святуна, Л.Тимченка, Г.Фединяк, С. Фурси, Є.Фурси та ін., в яких розглядаються теоретичні основи цивільного і приватного права, дискусійні питання транснаціонального права та транснаціонального нотаріату, проблеми науки нотаріального процесу та властиві їм нотаріальні правовідносини, особливості правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції в міжнародно-правовому аспекті, питання інституту почесних консулів в міжнародному праві та практиці України, практика охорони безспірних прав у нотаріальному провадженні в Україні [34-55].

Важливу роль для тлумачення міжнародного характеру нотаріальної діяльності у контексті охорони безспірних прав відіграють праці зарубіжних фахівців, які досліджували історію Міжнародного союзу нотаріату і його роль у сучасних міжнародно-правових відносинах, зокрема за такими напрямками, як:

нотаріат латинського типу, нотаріат за кордоном, нотаріат в країнах англосаксонської правової системи, нотаріат в країнах з централізованою економікою, стандарти президента Міжнародного союзу нотаріату, проблеми і перспективи нового законодавства МСЛН, перспективи уніфікації законів про нотаріат в Європі, роль нотаріуса у цивільному процесі тощо. Як зазначають Ж.-Ф. Піепу і Ж. Ягр, «дух системи латинського нотаріату обумовлює професійність нотаріусів як результат рецепції римського права» [16; 18]. Принагідно зазначимо, що Міжнародний союз латинського нотаріату був утворений 2 жовтня 1948 р. у Буенос-Айресі (Аргентина) на зустрічі представників національних нотаріальних організацій і спочатку нараховував 19 країн-учасників. У теперішній час МСЛН поєднує 93 країни з континентальною системою права, зокрема, країни Південної та Центральної Америки, європейські країни - Францію, Іспанію, Португалію, Швейцарію, Бельгію, Люксембург, Нідерланди, Німеччину, Італію, Японію, Ватикан, Грецію, Польщу, Словенію, країни Балтії - Литву, Латвію, Естонію, а також інші - Туреччину, Марокко, Сенегал, Кот д'Івуар, Російську Федерацію, американський штат Луїзіану, канадську провінцію Квебек та ін.).

МСЛН відіграє значну політичну роль на міжнародній арені з огляду на те, що його інтереси представлені в ЮНЕСКО, ООН, Гаазькій конференції з міжнародного приватного права, Європейській комісії та Європейському парламенті, Раді Європи та інших міжнародних організаціях. Як зазначав президент МСЛН Ж.П.Декор «МСЛН має розвивати взаємовідносини з міжнародними організаціями для того, аби продемонструвати високий статус та значущість нотаріуса в суспільстві, продовжувати розвивати свою діяльність у межах Європейського Союзу, зміцнювати роль нотаріату та прагнути до встановлення системи континентального права у всьому світі». Відповідно до ст. 1 Статуту організації, головними завданнями МСЛН визначено сприяння, координацію та розвиток нотаріальної діяльності в міжнародній галузі, забезпечення незалежності професійної діяльності нотаріуса. Відповідно до цих завдань Союз представляє нотаріат у міжнародних організаціях і співпрацює з

ними, вивчає окремі правові проблеми та підтримує дослідження щодо уніфікації законодавства про нотаріальну діяльність, в аспекті міжнародного приватного права впливає на гармонізацію та уніфікацію цивільного права Європи; МСЛН реєструє та супроводжує законодавчу діяльність у цій галузі, поширює принципи латинського нотаріату, приділяє особливу увагу нотаріусам тих держав, в яких ще відсутня професійна регламентація, а також вступає у відносини з організаціями, чії системи складання документів і посвідчення беруть своє походження не з латинського нотаріату [42; 56].

Розширення та поглиблення процесу європейської інтеграції, формування мережі дипломатичних місій (делегацій) ЄС у третіх країнах, на думку фахівців МСЛН та дослідників європейських країн, зумовили необхідність вдосконалення охорони безспірних прав учасників правовідносин, що перебувають за межами національних та європейських кордонів, оскільки організація реалізації основних принципів нотаріальної діяльності дипломатичних представництв (делегацій) на наднаціональному рівні дозволяє використати наявний потенціал для правового зближення національного і наднаціонального права, адаптувати принципи міжнародного права для ефективного розвитку національних правових систем, конкуренції національних правопорядків, застосувати досвід наднаціонального правового регулювання нотаріальної у діяльності державних інституцій і приватній практиці насамперед європейських країн. Нові ініціативи з поглиблення інтеграції, на думку науковців, стосуватимуться, перш за все, сфери спільної зовнішньої політики, що змусить і держави-члени, і структури ЄС по-іншому розглянути проблему нотаріальної діяльності дипломатичних місій ЄС у контексті охорони безспірних прав [57- 61].

Аналіз українського законодавства про нотаріат з погляду його відповідності основним стандартам латинського нотаріату дозволяє зробити висновок, що нотаріат України тяжіє до моделі нотаріату латинської школи і перебуває у стані реформування нотаріального права. На думку президента Комісії з міжнародного нотаріального співробітництва Міжнародного союзу

нотаріату М. Мерлотті, на сьогодні з тих країн, де функціонує система латинського нотаріату, тільки дві країни - Україна і Білорусь - не приєдналися до МСЛН, тому Міжнародний союз нотаріату сподівається на входження української нотаріальної спільноти до цього міжнародного об'єднання нотаріальних корпорацій. Для приєднання, підкреслює М. Мерлотті, необхідно внести лише дві зміни у чинне законодавство, які б, по-перше, максимально зменшили адміністративний нагляд держави за діяльністю нотаріату та визначили Нотаріальну палату України єдиним органом самоорганізації та регулювання нотаріальної діяльності в країні; по-друге, в Україні має бути прийнятий професійний етичний кодекс нотаріусів. Зазначимо, що за наявності ініціативи нотаріальної спільноти України щодо створення єдиної професійної самоврядної організації Міністерство юстиції, як зазначалося у заяві представників урядової інституції, сприятиме її законодавчій реалізації та виступатиме за передачу якомога ширшого обсягу повноважень, які виконує сьогодні держава, саме цьому добровільному нотаріальному об'єднанню [15].

Наукові розвідки зарубіжних фахівців стосуються також діяльності Ради нотаріусів Європейського Союзу, офіційної організації, яка надає нотаріальні послуги європейським інституціям та країнам-членам ЄС, що входять до Міжнародного союзу латинського нотаріату, сприяє інтеграції інституту нотаріату до європейських інституцій у сфері правового захисту громадян, рівноправного доступу до правосуддя, а також формуванню спільної європейської галузі нотаріального права і належному застосуванню законодавства ЄС. Зокрема, фахівці Ради нотаріусів Європейського Союзу Г.Шоу, Є. Флайшхауер, С.Матик, К. Гертель, В. Рірінг та інші у своїх наукових розвідках аналізують процеси трансформації нотаріальної діяльності в Центральній Європі, проблеми порушення процедур в ЄС щодо держав-членів Латинського нотаріату, положення нового Статуту про нотаріальну практику в Європі, європейські проекти та ініціативи щодо нотаріальної діяльності дипломатичних та консульських установ європейських країн і дипломатичних делегацій ЄС, а також щодо практику надання нотаріальних послуг у сфері

безспірних прав контексті спадкового права, іпотечного права; конкурентного законодавства; контрактного законодавства; охорони діяльності юридичних компаній тощо [62-65].

Так, у працях Й.Кюнцлі та Е.Дензи, які стосуються проблеми дипломатичного захисту та консульської допомоги, йдеться про дискусійність інтерпретації терміну «дія» для дипломатичного захисту, який ототожнюється з консульською допомогою. Науковці акцентують увагу на тому, що деякі фахівці у визначенні правових норм щодо членів дипломатичних місій, які здійснюють консульські функції, не подають чіткої диференціації між дипломатичною і консульською діяльністю. Автори дослідження зазначають, що існують принципові відмінності між ними: по-перше, на їх думку, слід розрізняти обмеження, які стосуються консульської діяльності на відміну від дипломатичного захисту; по-друге, що існує різниця у рівні представництва між консульською допомогою та дипломатичним захистом; по-третє, що консульська допомога, за їх тлумаченням, носить превентивний, а дипломатичний захист - корективний характер [3;7].

Особливостям національного нотаріату і дослідженню правових функцій нотаріусів присвячено публікації Х.-Я. Пютцера, який, розглядаючи розвиток функцій нотаріату в історичному розвитку та їх еволюцію, стверджує, що першою була функція писаря, яка відображала соціальну і опікунську функції відносно необізнаних у письменності громадян, потім - функція складання офіційних документів, а в сучасну епоху - превалюють функції обслуговування та консультування нотаріусом всіх учасників посвідчення. Натомість М. Мерлотті зазначає, що органи нотаріату здійснюють насамперед державні функції, а інші автори ототожнюють ці функції з принципами нотаріальної діяльності, або розуміють функцію як конкретний напрям правового впливу на суспільні відносини, зокрема щодо цивільного процесу. Тобто, під функцією розуміється нормативно регламентована спрямованість процесуальних дій з реалізації цілей і завдань цивільного судочинства, які, на погляд фахівців, забезпечують управлінський вплив на учасників процесу з урахуванням

конкретних завдань та індивідуальних особливостей справи. Виходячи з розуміння правових функцій загалом, нотаріальні функції розглядаються ними як змістовні характеристики, що відображають основні напрями та сутність діяльності органів нотаріату в правовій системі окремо взятої держави. У цьому плані функції і принципи, підкреслюється в дослідженнях, є різними категоріями нотаріального права, оскільки для останніх характерна, перш за все, нормативна закріпленість і вплив на процес як правового регулювання, так і на право реалізації, тобто нотаріальні функції відображають вплив нотаріату як інституту громадянського суспільства на правову систему [15; 19; 20; 66; 67].

У межах підходів до розуміння міжнародного нотаріату у другій половині ХХ століття в зарубіжній юридичній науці сформувалися концепції транснаціонального права і сучасного транснаціонального комерційного права (*lex mercatoria*). Як зазначається у дослідженнях, одним з перших, хто сформулював концепцію транснаціонального права, був представник американського правосуддя Ф.Джессап, який вважав, що транснаціональне право містить у собі «все право, що регулює дії або події, що виходять за межі національних кордонів» [68]. Транснаціональне право, на думку Ф.Джессапа, містить у собі публічне і приватне міжнародне право, так само, як і «інші норми, що повністю не входять у такі стандартні категорії», а поняття «транснаціональна ситуація» як об'єкт регулювання транснаціонального права містить у собі діяльність індивідів, корпорацій, держав, організацій держав або інших учасників правовідносин. Відтак, розподіл права на різні галузі Ф. Джессап з огляду на прагматизм, властивий американській юриспруденції, вважає штучним і таким, що заважає вирішенню конкретних практичних проблем. Специфіку своєї теорії Ф.Джессап формулює наступним чином: «Транснаціональне право містить у собі як цивільно-правові, так і кримінально-правові аспекти, воно містить у собі те, що ми знаємо як публічне і приватне міжнародне право, воно також містить у собі національне право, як публічне, так і приватне. Не існує жодних причин, чому судовий орган, будь він національним або міжнародним, не повинен мати права вибирати між усіма

цими галузями права норму, яку він вважає найбільш відповідною розумові і справедливості для розв'язання якої-небудь конкретної суперечки» [68].

Різновидом теорії транснаціонального права фахівці вважають теорію транснаціонального комерційного права або *lex mercatoria*. Відзначаючи помилковість розгляду транснаціонального комерційного права у суто технічних, функціональних і «аполітичних» термінах, канадський вчений К.Катлер вбачає його політико-економічну сутність у тому, що це право є «центральним і вирішальним медіатором між національним і глобальним політико-правовим порядком у тому плані, що воно дозволяє екстратериторіальне застосування національних законів, так само, як національне застосування транснаціонального комерційного права». Комерційне право, на думку К. Катлера, забезпечує основні норми, що регулюють власність, договір і розв'язання спорів, функціонуючи переважно в дистрибутивних термінах як правова основа глобального капіталізму[69].

У цьому зв'язку К.Катлер виокремлює існування в умовах глобального капіталізму особливого соціального класу «меркатократії», що включає в себе транснаціональних комерсантів, юристів, які спеціалізуються в галузі міжнародного приватного права, а також інших професіоналів та їхніх асоціацій, урядових чиновників і представників міжнародних організацій. На його погляд, «меркатократія» функціонує на глобальному і локальному рівнях, створюючи нові норми транснаціонального комерційного права, що регулює міжнародну торгівлю і розв'язання міжнародних комерційних суперечок, а також «універсалізує» право за допомогою уніфікації і гармонізації національних комерційних правопорядків. Транснаціональне комерційне право, зазначає К.Катлер, забезпечує норми, практики і загальну мову, що пов'язують і об'єднують цю глобальну корпоративну еліту. Як складне поєднання публічної і приватної влади «меркатократія» спричинює нівелювання межі між публічними і приватними комерційними акторами, публічною і приватною діяльністю і правом. «Меркатократія», вважає науковець, здійснює майже гегемоністський вплив завдяки своїм зв'язкам із транснаціональним капіталом і

завдяки своїй монополії на експертне знання й інституціональні структури. Головну небезпеку діяльності «меркатократії» та його транснаціонального права К.Катлер вбачає у тому, що сфера публічних інтересів видається за сферу приватних інтересів, а, відтак, ця сфера виводиться з-під впливу демократичного контролю [69].

Слід зазначити, що з теорією транснаціонального права деякі науковці пов'язують і теорію транснаціонального нотаріату, практичне втілення якого вбачають у діяльності Міжнародного союзу латинського нотаріату та нотаріату ЄС. Фахівці підкреслюють, що негативний ефект масштабної фінансової кризи був посилений відсутністю належного регулювання в багатьох країнах ліберальної правової традиції і зростаючою значимістю міжнародних обмінів, що виявляється в істотному збільшенні мобільності фізичних осіб та багаторазовій зміні ними місця проживання протягом життя. У свою чергу, це призводить до все більшого розподілу сімейних активів по різних країнах, що призводить до численних правових колізій та загострення ситуацій, пов'язаних з охороною безспірних прав, зокрема, організацією спадкування на транснаціональному рівні, причому як у цивільно-правовій, так і податковій сферах [70].

При цьому, зазначають керівники Центру нотаріального права Університету Лозанни І.Ноель і Д.Піоте, виникає проблема використання національних норм щодо охорони безспірних прав, що походять з різних правових систем, у сфері планування і ведення спадкових справ, виявлення, оцінки та нейтралізації ризиків, пов'язаних із застосуванням правових норм різних країн, з якими пов'язаний спадок, і оптимальне забезпечення передачі спадку спадкоємцям. Тому постає питання про міжнародне визнання свідоцтв про право на спадок та інших офіційних документів, що використовуються в спадкових справах в межах теорії і практики транснаціонального нотаріату [71]. Таким чином, зважаючи на різноаспектні підходи до теорії і практики охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності, дослідження зарубіжних науковців слід вважати вагомим внеском у науку міжнародного права.

У російській юридичній науці слід відзначити дисертаційні і монографічні дослідження М. Богуславського, О.Дударєва, О.Казанової, Н.Пустовалової, І.Чистоходової, Л.Сафонової, О. Торшиної, В. Яркова тощо, в яких представлено погляди на співвідношення міжнародного і приватного права, міжнародного і національного права, зокрема, щодо посвідчення безспірних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв. Так, у науковій праці російського фахівця з міжнародного права О.Дударєва «Нотаріат: Аспекти міжнародного і національного права» (2000) [23; 72] проаналізовано світові системи нотаріату, діяльність Міжнародного союзу латинського нотаріату, законодавство країн систем латинського і англо-американського нотаріату, вплив МСЛН на формування законодавства Російської Федерації про нотаріат, обґрунтовано пропозиції про вдосконалення російського законодавства про охорону безспірних прав. Автор виходить з наявності тісного взаємозв'язку між міжнародним і національним правом щодо нотаріату з огляду на те, що у сфері нотаріату розглядається багато питань міжнародного приватного права (застосування норм іноземного права; правовий статус іноземних громадян, юридичних осіб) і зазначає, що при цьому існують три концепції щодо місця міжнародного приватного права у системі міжнародного права.

Погляди представників першої концепції, С.Крилова, М.Плоткіна, С.Голунського, М.Строговича, В.Грабаря, А.Ладиженського, Ф.Кожевнікова, В.Менжинського, І.Блищенко, зазначає О.Дударєв, стосуються того, що норми міжнародного приватного права входять до складу міжнародного права в широкому сенсі слова і вказують не лише на глибокий зв'язок, який існує між міжнародним публічним і міжнародним приватним правом, а й на близьку внутрішню спорідненість між ними, на єдність джерел, що має вирішальне значення.

Друга концепція виходить з того, що питання про природу норм міжнародного приватного права вирішується перш за все з урахуванням характеру регульованих ними відносин. Оскільки предметом регулювання в

міжнародному приватному праві є відносини цивільно-правового характеру, російські науковці стверджують, що міжнародне приватне право входить до складу цивільного права, а наука міжнародного приватного права є однією з складових частин цивільно-правових наук. Такий висновок був зроблений І.Перетерським, згодом детально обґрунтований у численних працях Л. Лунца, А.Альтшулера, М.Брагінського, І. Грінгольца, С.Гурєєва, С.Кузнєцова та ін.

В юридичній літературі отримала розвиток і третя концепція, яка спочатку була висловлена А.Макаровим, а потім розроблена Р.Мюллерсоном і за якою норми міжнародного приватного права, регулюючи міжнародні відносини, складаються з двох частин, а саме: з певних частин національно-правових систем і певної частини міжнародного публічного права, проте ці частини, що утворюють в результаті такої взаємодії полісистемний комплекс, не виключаються з відповідних національно-правових систем або з міжнародного публічного права. Такого погляду дотримується О.Дударев, який, досліджуючи нотаріат у контексті співвідношення міжнародного і національного права, зокрема позицію Міжнародного союзу латинського нотаріату щодо основних проблем розвитку російського нотаріального законодавства, звертає увагу на підписання протоколу про співпрацю між МСЛН і Росією. У Протоколі йдеться про те, що в рамках становлення свободи і лібералізації російський нотаріат потребує міжнародної допомоги, а саме: у сфері створення нотаріальних документів відповідно до міжнародних норм; у підготовці вільних нотаріусів-професіоналів; в обміні досвідом з іншими нотаріусами; в організації міжнародних зустрічей для вивчення латинського права; в обміні делегаціями та інших видах міжнародного співробітництва.

На підставі такого співробітництва, зазначає О.Дударев, було підтверджено підтримку щодо вступу вільного російського нотаріату до МСЛН і висловлено наміри досягнення цієї мети відповідно до Статуту і регламенту Міжнародного союзу латинського нотаріату. Також було вказано, що йдеться передусім про прийняття парламентом «Основ законодавства Російської Федерації про нотаріат»; про утворення професійного об'єднання - Російської

національної палати приватних нотаріусів, яка зможе стати повноправним членом Міжнародного союзу латинського нотаріату; про надання зразків довіреностей, інших нотаріальних документів, уніфікованих для всіх країн, що входять в МСЛН [23;72].

Науковою проблемою дисертаційної роботи О.Казанової «Міжнародно-правові аспекти нотаріальної діяльності» (2002) [24] є аналіз умов та порядок застосування нотаріусами норм міжнародного та зарубіжного права у практиці дипломатичних установ, чим уперше в російській юридичній науці робиться спроба комплексного дослідження взаємозв'язку нотаріальної діяльності та міжнародного приватного права, розглядаються різні аспекти даного взаємозв'язку, чинні правові норми і пропонуються рекомендації, спрямовані на їх вдосконалення, також досліджуються перспективи використання досвіду Міжнародного союзу латинського нотаріату стосовно нотаріального законодавства і практики РФ та перехідних країн СНД.

На думку О.Казанової, у регулюванні нотаріальної діяльності важливого значення набувають саме норми міжнародного приватного права з огляду на те, що міжнародне приватне право і внутрішньодержавне право є самостійними системами, тому необхідно враховувати їх тісний взаємозв'язок, який виявляється, в тому числі, і в питанні охорони безспірних цивільних прав у нотаріальному провадженні консульських установ і дипломатичних місій. Авторка зазначає, що, оскільки в ряді держав (ФРН, Франція, РФ) визнається верховенство міжнародного права перед правом національним, відповідно і до нотаріальної діяльності також має застосовуватися верховенство міжнародного договору РФ по відношенню до її законодавчих актів, встановлених Конституцією РФ і ст. 109 Основ законодавства РФ про нотаріат.

З урахуванням положення п. 4 ст. 15 Конституції РФ, підкреслюється в роботі О.Казанової, у чинному російському законодавстві необхідно чітко визначити умови про відповідність нотаріальної норми міжнародним договорам РФ, оскільки не зовсім логічним виглядає формулювання ст. 5 «Основ законодавства Російської Федерації про нотаріат», де міжнародний договір

згадується у переліку джерел нотаріальної діяльності після правових актів суб'єктів Російської Федерації.

Дослідниця вважає, що нотаріальна діяльність ніколи не обмежувалась кордонами однієї держави, оскільки різноманітні, в тому числі, торговельні відносини між країнами, зумовлюють присутність іноземного елемента в різних сферах суспільного життя. У свою чергу, права іноземних громадян та іноземних юридичних осіб потребують нотаріальної форми їх забезпечення і захисту. При цьому відповідні нотаріальні дії в певних випадках можуть здійснювати консульські представники; застосовуючи норми міжнародного приватного та іноземного права, а також державні і приватні нотаріуси під час вчинення нотаріальної дії, ускладненої іноземним елементом. Тому особливе місце серед джерел правового регулювання нотаріальної діяльності, вважає О.Казанова, займає саме міжнародний договір з огляду на чинність загальновизнаного принципу «*pacta sunt servanda*» та принципу верховенства міжнародного права щодо національного. Зазначимо, що пріоритет дії міжнародних договорів РФ по відношенню до її законодавчих актів встановлено в ст.109 «Основ законодавства Російської Федерації про нотаріат». У зв'язку з цим авторка наголошує, що норми міжнародних договорів та іноземного права можуть застосовуватися посадовими особами консульських установ під час здійснення ними нотаріальних проваджень з посвідчення та засвідчення безспірних цивільних прав. Водночас специфіка правового статусу консулів і виконання ними функцій, підкреслює О.Казанова, обумовлює особливості правового регулювання вчинюваних ними нотаріальних дій відповідно до положень Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року, двосторонніх консульських конвенцій, інших міжнародних договорів РФ та російського нотаріального законодавства [73].

Важливим для розгляду дисертаційної проблематики є дослідження іншої представниці російської юридичної наукової школи Н. Пустовалової «Міжнародно-правові і національно-правові аспекти консульської діяльності» (2003) [26; 74], у якому проаналізовано нові внутрішні нормативні акти

консульського законодавства Російської Федерації і проект нового Консульського Статуту, який було ухвалено Указом Президента РФ 2010 року. У роботі представлено основні тенденції розвитку сучасного консульського права, визначено міжнародні аспекти консульської діяльності, проаналізовано діючу систему норм консульського права Російської Федерації, Республіки Казахстан і США. Зокрема, авторка зазначає, що на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин, зумовленого посиленням процесів глобалізації, розширенням світових, економічних, політичних і культурних зв'язків, значного збільшення міграційних, трудових і туристичних потоків роль і значення консульських зносин і консульського права об'єктивно зростає, зростає і необхідність вчинення нотаріальних дій, насамперед з охорони безспірних прав, посвідчення і засвідчення безспірних фактів. Саме тому інтереси міжнародного співробітництва, вважає дослідниця, вимагають не тільки універсального застосування положень Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року, але і їх подальшого розвитку, зокрема, в двосторонніх консульських конвенціях, оскільки в консульській сфері з'явилися нові форми співпраці, а саме, консультації з консульських питань як на двосторонній, так і на багатосторонній основі.

Особливого значення, наголошується в роботі Н.Пустовалової, для перехідних країн, передусім Росії, на сучасному етапі набуває розвиток двосторонніх консульських конвенцій з зарубіжними державами з погляду проекту нового Консульського Статуту РФ. При цьому в двосторонніх консульських конвенціях мають знайти відображення положення про те, що основним пріоритетом консульської служби Російської Федерації є захист прав та інтересів громадян російської держави, тому авторкою вноситься пропозиція, щоб у новому Консульському Статуті РФ об'єкти захисту були викладені в такій послідовності: в першу чергу, консульські установи РФ повинні забезпечувати захист прав та інтересів своїх громадян і юридичних осіб, а через них - прав та інтересів Російської Федерації, тобто, охорона

безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ повинна відповідати міжнародній нормі.

Також Н.Пустовалова стверджує, що: 1) консульська служба Російської Федерації, яка підпорядкована дипломатичній службі РФ, не повинна бути її доповненням, а мати свої визначені Статутом функції, а саме, з урахуванням накопиченого досвіду, консульська служба має укладати додаткові угоди, які б передбачали механізм реалізації консульських конвенцій; 2) у консульському праві, виходячи з сучасних реалій, повинно використовуватися поняття «співвітчизники», оскільки поняття, яке подане в Законі Російської Федерації «Про державну політику щодо співвітчизників» і яким засвідчується, що «співвітчизники» - це особи, що народилися в одній державі, що проживають або проживали в ній і володіють ознаками спільності мови, релігії, культурної спадщини, традицій і звичаїв, а також нащадки вказаних осіб по прямій лінії», звучить дещо розпливчасто і вимагає подальшої доробки; 3) в існуючих консульських конвенціях статус консульських кур'єрів визначений недостатньо чітко, тому вноситься пропозиція, щоб правовий статус консульських кур'єрів або був прирівняний до статусу дипломатичних кур'єрів, або повинен чітко і детально визначений в конвенціях, які будуть укладатися в майбутньому; 4) положення про те, що російські консули повинні забезпечувати торговельно-економічні інтереси Російської Федерації через механізми консульської служби, сприяти дотриманню взаємності торговельних інтересів і добре збалансованому торговельному обміну, а також сприяти російському бізнесу і виробникам у закупівлі за кордоном сировини і матеріалів, які не перебувають у прямій конкуренції з російськими, доповнити застереженням, що для цього необхідна система консульського спостереження і автоматичної підтримки; 5) у сучасному світі, коли жодна держава, жодне приміщення, чи воно є службовим чи ні, не застраховане від терористичного акту, необхідно домагатися скасування «пожежного застереження» у Віденській конвенції 1963 року; оскільки Російська Федерація при здійсненні консульських зносин з зарубіжними державами, які застосовують недружні дії і дискримінують

російських громадян, може використовувати принцип недискримінації. Якщо ж недружні і дискримінаційні дії будуть мати місце в майбутньому, то до такої держави необхідно застосовувати режим реторсії; також у консульських відносинах між державами, підкреслено у дослідженні, з'явилася така «новела», як виїзний консульський пункт у Тирасполі, що представляє собою не самостійну консульську установу, проте допущений до виконання консульських функцій. Специфіка виїзного консульського пункту полягає в забезпеченні інтересів Росії та її громадян, а отже і в охороні безспірних цивільних прав, в невизнаних утвореннях типу Придністров'я, а консульська робота може вестися тільки за домовленістю з відповідними державами, на території яких такі утворення знаходяться [26; 74].

Дотичною до проблеми дисертації вважаємо також наукову роботу І.Чистоходової «Міжнародно-правовий статус і функції зарубіжних представництв держав і міжнародних міжурядових організацій» (2005) [30], у якій здійснено комплексний міжнародно-правовий та порівняльно-правовий аналіз діяльності зарубіжних представництв як основних суб'єктів міжнародного права, а саме: дипломатичного представництва (посольства), консульської установи, представництва держави при міжнародних міжурядових організаціях, спеціальних та спеціалізованих місій, представництв міжнародних міжурядових організацій в державах або при інших міжнародних міжурядових організаціях з метою виявлення як загальних, так і відмінних характеристик їх діяльності.

Зокрема, шляхом порівняльно-правового аналізу авторкою всебічно розглянуто засоби з обов'язкового вирішення спорів, що виникають у зв'язку з діяльністю зарубіжних представництв держав і міжнародних міжурядових організацій, визначено особливості правового статусу та функції як традиційних (дипломатичні представництва, консульські установи), так і порівняно нових видів суб'єктів міжнародного права (представництв держав при міжнародних міжурядових організаціях, спеціальних місій, делегацій на міжнародних конференціях або в органах міжнародних організацій,

представництв міжнародних організацій в державах або при інших міжнародних міжурядових організаціях, спеціалізованих місій тощо), запропоновано у зв'язку зі збільшенням різного роду представництв держави у зарубіжжі застосувати більш адекватні, на думку І.Чистоходової, терміни «закордонне представництво» і «право зовнішніх зносин» для повного охоплення всіх видів представництв держав та міжнародних міжурядових організацій, а також для комплексного наукового вивчення їх за всіма сферами діяльності.

Значимо, що під терміном «закордонні представництва» авторкою роботи розуміються групи людей, акредитовані як основні суб'єкти міжнародного права для виконання за кордоном певних завдань, що стосуються міжнародних відносин. Під «правом зовнішніх зносин» у цьому дослідженні розуміється сукупність норм міжнародного права, переважно договірних і звичаєво-правових, які визначають статус та функції зарубіжних представництв держав і міжнародних міжурядових організацій та їх персоналу. Аналіз положень ст. 1 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, в якій дано визначення термінів «дипломатичний персонал» і «дипломатичний агент», наголошується в роботі, показує, що в цих положеннях простежується певна тавтологія, тому питання про те, хто є дипломатом і якими є його повноваження, як і раніше, залишається відкритим.

У дослідженні І. Чистоходової висуваються дві обов'язкові умови для того, щоб особа розглядалася в якості дипломата: а) ця особа має бути наділена певними функціями в одному зі своїх закордонних представництв; б) держава перебування повинна визнати статус такої особи відповідно до норм міжнародного права. Також у роботі йдеться про те, що з функцій дипломатичного представництва, перерахованих у ст. 3 Віденської конвенції про дипломатичні відносини 1961 року, функція представляти в державі перебування «інтереси держави та її громадян у межах, що допускаються міжнародним правом», є найважливішою функцією. Однак, на думку авторки, це положення має загальний характер, що не дозволяє визначити справжній

його зміст, оскільки «межі» за міжнародним правом, підкреслюється в роботі, зводяться, в основному, до встановлення міністерством закордонних справ обмежень для своїх представництв у здійсненні контактів і заборону на втручання у внутрішні справи держави перебування, проте функції захисту інтересів своїх громадян, в тому числі охорони безспірних цивільних прав, які здійснюються дипломатичними представництвами, вважає І.Чистоходова, необхідно відрізнити від інституту дипломатичного захисту, що є частиною міжнародних зобов'язань держав, оскільки такий захист поширюється лише на випадки, пов'язані з порушеннями міжнародних зобов'язань [75].

Новітнє дослідження про консульське право та консульські зносини Росії з погляду міжнародного публічного права представлено у наукових працях О.Торшиної [31; 76], в яких розглядаються консульські зносини, передумови їх виникнення й етапи історичного розвитку з давнини до сучасності, тенденції розвитку консульського права, міжнародно-правові аспекти діяльності консульської служби, консульських установ, їх персоналу, розвиток інституту почесного консула, поява нових інститутів (реадмісії, консульського обліку, матеріальної допомоги), сучасний стан консульських привілеїв і імунітетів і тенденції їх розвитку.

Авторка звертає увагу на визначення місця й ролі консульського інституту на сучасному етапі міжнародно-правових відносин, аналізує основні напрями і проблеми діяльності консульської служби Російської Федерації у світлі нового законодавства і міжнародних угод з консульського права, а також з'ясовує тенденції розвитку консульських привілеїв та імунітетів і можливостей багатостороннього й двостороннього переговорного механізму для їхнього подальшого удосконалення. Зокрема, у роботі О. Торшиної «Консульські зносини Росії і консульське право» показано, як розвивалися консульські зносини після розпаду СРСР, відзначено зростаючу роль і значний внесок консульської служби Російської Федерації на сучасному етапі розвитку міждержавних відносин, порівняно консульські привілеї й імунітети з дипломатичними привілеями й імунітетами і виявлено перспективи їх розвитку,

а також проаналізовано проблеми, з якими зустрічається сучасна консульська служба, і запропоновано прийнятні шляхи їх вирішення.

У результаті дослідження еволюційного розвитку консульських зносин Росії після розпаду СРСР. О.Торшина приходять до висновку, що у консульській договірній практиці відбулися помітні зміни, які зумовлюють необхідність подальшої кодифікації й прогресивного розвитку консульського права, зокрема, авторкою окреслюється тенденція до прирівнювання обсягу привілеїв і імунітетів консульських установ до обсягу привілеїв і імунітетів дипломатичних місій. У цьому зв'язку О.Торшина зазначає, що виникає необхідність внесення змін до Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. і двосторонні консульські конвенції, які повинні стосуватися забезпечення більш ефективної охорони консульських приміщень і житлових приміщень консульських працівників, включаючи резиденцію глави консульської установи, у тому числі при надзвичайних обставинах (збройний конфлікт, масові безладдя); забезпечення абсолютної недоторканності консульських приміщень, включаючи відмову від використання «пожежного застереження»; забезпечення максимальних можливостей для здійснення консульських функцій почесними консулами (недоторканність приміщень, особиста недоторканність); встановлення більш гнучкого порядку визначення державою чисельності консульського персоналу, пов'язаного з виконанням консульськими установами нових консульських функцій; повного вилучення консульських посадових осіб з місцевої юрисдикції, у тому числі й кримінальної, обумовленого відсутністю універсальних критеріїв, що дозволяють однозначно судити про те, чи перебувала консульська посадова особа при виконанні своїх обов'язків у момент скоєння правопорушення; уточнення правового статусу консульського кур'єра, зокрема, положення про вилучення його з кримінальної й адміністративної юрисдикції.

У зв'язку з цим особлива увага приділяється аналізу нового Консульського статуту Росії, прийняття якого в 2010 році, як зазначає О.Торшина, зробило істотний внесок у науку міжнародного права в цілому,

стало важливим етапом у розвитку законодавства в консульській сфері, а також відкрило нові можливості для розширення консульських функцій і розвитку консульських зносин Росії. Авторкою відзначається, що недавно прийняті документи, які містять основні положення для діяльності консульської служби, зокрема, Федеральний закон від 5 липня 2010 р. № 1544 ФЗ «Консульський статут Російської Федерації», Федеральний закон від 27 липня 2010 р. № 2055 ФЗ «Про особливості проходження федеральної державної цивільної служби в системі Міністерства закордонних справ Російської Федерації»; постанова Уряду РФ від 31 травня 2010 р. № 370 «Про затвердження Положення щодо надання допомоги в поверненні в Російську Федерацію громадянам Російської Федерації, які опинилися на території іноземної держави без засобів до існування» тощо, на її думку, адекватно відповідають всім питанням, що виникають у консульській діяльності.

У роботі проводиться порівняльний аналіз Консульського статуту Російської Федерації 1976 і 2010 рр., і зазначається, що новий Консульський статут, який складається з 6 розділів і 41 статті, містить положення про основні завдання й організацію консульської діяльності, про вчинення консульських дій, про статус і функції почесного консула Російської Федерації. У порівнянні з положеннями Статуту 1976 р. у п. 1 ст. 1 Консульського статуту Росії 2010 р. закріплюються основні завдання консульської діяльності, які полягають передусім у захисті прав і інтересів громадян і юридичних осіб РФ, а через них прав і інтересів Російської Федерації як держави. У процесі дослідження положень нового Консульського статуту Росії О. Торшина робить висновки про те, що за умови законодавчого закріплення завдань, які стоять перед консульськими посадовими особами, буде виключена можливість посилення на відсутність повноважень для здійснення тієї або іншої дії, зокрема і нотаріальної, або ж перевищення повноважень, що буде сприяти не тільки оптимізації процесу обслуговування відвідувачів, більш раціональному використанню кадрових ресурсів, але й дозволить уникнути в майбутньому

неправомірних дій відносно громадян Російської Федерації в іноземних державах.

Змістовним для роботи О. Торшиної можна вважати аналіз розвитку консульських зносин Росії у контексті правового аналізу двосторонніх консульських конвенцій, укладених Росією з іноземними державами в останні два десятиліття, оскільки на сьогодні між Російською Федерацією й іноземними державами діє понад 80 двосторонніх консульських конвенцій. Подаючи порівняльно-правовий аналіз консульських конвенцій, авторка відзначає практично однакову їх структуру, яка, як правило, складається з преамбули, дефініцій, порядку відкриття консульських установ і призначення їх керівників, установлення привілеїв та імунітетів, функцій консулів, заключних положень, що дозволяє зробити висновок про наближення консульських імунітетів і привілеїв до дипломатичних імунітетів і привілеїв.

Статті багатьох консульських конвенцій, укладених Російською Федерацією (наприклад, з Угорщиною та Україною), що стосуються недоторканності консульських приміщень при «форс-мажорних» обставинах (пожежа, стихійне лихо), містять більш сприятливі положення для захисту консульств, ніж це передбачено ч. 2 п. 2 ст. 31 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., тому що вони вимагають, так чи інакше, згоди консула на доступ властей держави перебування до консульських приміщень. Крім того, у деяких консульських конвенціях передбачається недоторканність не тільки консульських приміщень, але й житлових приміщень консульських посадових осіб (наприклад, у Конвенції РФ з Великою Британією).

О. Торшиною підкреслюється, що включення цих положень у двосторонні консульські конвенції є продовженням політики, яку вів СРСР на Віденській конференції в 1963 році, і свідчить про те, що такий підхід знаходить підтримку з боку все більшої кількості держав, оскільки консульська практика інших країн має аналогічні тенденції розвитку консульських зносин. Договірна практика, як зауважує О. Торшина, розвивається й відносно особистої недоторканності консулів, оскільки у двосторонніх консульських

конвенціях останнього часу особиста недоторканність та імунітет консульських посадових осіб від юрисдикції держави перебування досить часто практично збігається з аналогічними імунітетами дипломатичних агентів, що свідчить про розширення привілеїв та імунітетів консульських посадових осіб. Так, зокрема, у Конвенціях Росії з Азербайджаном і Казахстаном вказується, що консульські посадові особи і члени їх родин користуються особистою недоторканністю і не підлягають арешту або затриманню в будь-якій формі, аналогічні положення присутні й у консульській практиці інших держав. Відтак, стверджує О.Трошина, консульські конвенції, що діють між Російською Федерацією й іноземними державами, створюють сприятливі умови для становлення й розвитку консульських зносин, здійснення й удосконалення консульських функцій задля зміцнення співробітництва між країнами [31; 76].

Про посилення ролі нотаріату як органу безперечної цивільної юрисдикції, головним завданням якого є захист прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, йдеться у наукових розвідках російських фахівців Т. Калініченка та Е. Погосян [77; 78], які розглядають безспірні цивільні права з погляду трансдисциплінарного підходу, в межах концепції нотаріату як органу попереджувального правосуддя, вказуючи, що нотаріальна діяльність є публічною як з точки зору приватного права, оскільки спрямована саме на надання публічних послуг в сфері правового обслуговування населення, так і з точки зору публічного права, оскільки має правозастосовний характер. Водночас, зазначається дослідниками, противники концепції нотаріату як органу превентивного правосуддя базують свої контраргументи на конституційному положенні про те, що правосуддя здійснюється тільки судом.

Однак, зауважують фахівці, основною метою нотаріату, на відміну від суду, є не захист прав і свобод громадян та організацій, а попередження можливих зловживань правом, що забезпечується нотаріальним актом, спрямованим на офіційне підтвердження права або факту в точній відповідності до закону і волевиявлення зацікавлених осіб, тобто, нотаріальна форма захисту права має, на їх думку, самостійну, відмінну від судової, правову природу. У

цьому зв'язку не можна не погодитися з твердженням Т.Калініченка, який відзначає, що «нотаріальні процедури, з одного боку, обслуговують норми матеріального права і нерозривно пов'язані з ними, а з другого боку, порушення процедур або неправильне їх застосування ставить дійсність матеріальної норми у залежність від умов». Таким чином, підкреслює Т.Калініченко, застосування права нотаріусом є не що інше, як вибір належної норми права, на підставі якої буде підготовлено і здійснено конкретну нотаріальну дію [77].

У науковій праці К. Погосян зазначається, що подальший розвиток нотаріату має бути спрямований на розширення повноважень нотаріусів, перехід до модернізованої моделі нотаріату. Огляд актуальних проблем нотаріальної практики дозволив авторці виділити основні тенденції подальшого вдосконалення російського законодавства про нотаріат, а саме звернути увагу на: впровадження процедури медіації для врегулювання конфліктних ситуацій з метою збереження партнерських відносин між особами, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій, економію часу і фінансових ресурсів; зміцнення та подальший розвиток нотаріальної форми угоди як гаранта стабільності цивільного обороту, підтримку соціально незахищених категорій населення та захист публічних інтересів; застосування цифрових технологій та електронних носіїв з метою підвищення якості та безпеки нотаріального акту. Аналіз розробленого під егідою Міністерства юстиції РФ Федеральний закон «Про нотаріат і нотаріальну діяльність в Російській Федерації», вказує дослідниця, поряд з вчиненням нотаріальних дій уводить такі самостійні напрями нотаріальної діяльності, як участь у врегулюванні конфліктних ситуацій за допомогою процедури медіації, консультування з питань здійснення прав, організацію переговорів між особами, які вчиняють нотаріальні дії, використання мирових процедур.

На думку К. Погосян, можна констатувати, що медіація в Росії має всі необхідні передумови для стабільного функціонування і розвитку з огляду на те, що Федеральний закон «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедури медіації)» від 27.07.2010 р. № 193-ФЗ (Закон

про медіацію) легітимізував процедуру медіації як альтернативний метод вирішення спорів за участю третьої нейтральної неупередженої сторони - медіатора (посередника), що надає сприяння сторонам, втягнутим у суперечку, з метою вироблення взаємоприйнятної розв'язання їх проблем. Участь нотаріусів в мирному врегулюванні конфліктів є однією з форм захисту прав і законних інтересів осіб, які звернулися до нього, що підтверджується юридичною практикою багатьох європейських країн, де існує нотаріат латинського типу. Як підкреслюється у науковій праці К. Погосян, існуюче законодавство в сфері медіації в Росії не розкриває весь потенціал інституту нотаріату, а припускає лише використання поодиноких медіативних технологій в рамках процедури нотаріального провадження, а тому потребує поправок, які б дозволили ефективно використовувати інститут посередництва. Підтримуючи ідею модернізації російського нотаріату щодо активного розвитку і застосування інформаційних технологій, дослідниця вказує на необхідність впровадження і розвитку електронного документообігу, зазначаючи, що Стаття 159 Федерального закону «Про нотаріат і нотаріальну діяльність в Російській Федерації» вперше надає можливість складання нотаріального акту в електронній формі, підписаного електронним підписом особи, що звернулася. Водночас авторка відзначає, що при всіх перевагах електронного підпису його використання не є абсолютною гарантією захисту електронного документа від спотворення юридично значимої інформації. Крім того, запровадження електронно-цифрового підпису в нотаріальний документообіг зумовлює значні фінансові та організаційні витрати, застосування розвиненої інфраструктури та забезпечення безпеки електронних ресурсів. Звертається увага й на проблеми, пов'язані зі зломом ключів, вживаних в даному вигляді підпису, підробкою документів і несанкціонованим доступом до конфіденційної інформації, особливо у контексті охорони безспірних цивільних прав, пов'язаних зі спадщиною, цінними паперами, майном чи нерухомістю [78].

Вітчизняні дослідження щодо нотаріальних дій з безспірного права представлено працями як загального, так і спеціального характеру: у межах

міжнародного публічного і приватного права, транснаціонального і європейського права, цивільного процесуального і нотаріального процесуального права. Звернемо увагу на визначні праці юристів-міжнародників А. Довгерта, В. Кисіля, В. Буткевича, В. Мицика, В. Муравйова, А. Дмитрієва, О. Мережка, С. Козьякова, а також представників науки з нотаріального права С. Фурси, М. Галянтюча, Л. Єфіменко, Л. Радзієвської та інших науковців [79-83], в яких розглядаються спеціальні проблеми охорони безспірного права в нотаріальній діяльності у міжнародному і національному контексті.

Зокрема, у фундаментальному дослідженні С. Фурси «Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні» (2003) [52; 84] обґрунтовано теоретичні основи нотаріальної науки, розглянуто теорії нотаріального процесу та властиві йому нотаріальні правовідносини, привернуто увагу до особливостей нотаріально-адміністративних і нотаріальних процесуальних правовідносин, спірних правовідносин, особливостей охорони безспірних прав суб'єктів нотаріального процесу як у загальній процедурі вчинення нотаріальних проваджень, так і при вчиненні окремих проваджень; сформульовано положення про необхідність теоретичного узгодження всезростаючих потреб суспільства у посвідченні нових безспірних цивільних прав та безспірних фактів і обґрунтованого розширення компетенції нотаріусів; необхідність систематизації і аналізу значної кількості інформації, присвяченої нотаріату, та наявних спірних наукових концепцій щодо нотаріальної практики; запропоновано пропозиції з удосконалення процедури вчинення нотаріальних проваджень тощо [52; 84].

Авторкою розроблена теоретична модель нотаріального процесу, яка передбачає можливість об'єднання декількох виробництв в один нотаріальний процес і його поділ на окремі нотаріальні виробництва, які можуть відбуватися паралельно, послідовно й узгоджено та ділитися на етапи, обумовлені особливостями вчинення окремих виробництв в часі з виникненням конкретних умов, а останні, в свою чергу, - на дві стадії, які притаманні кожному етапу

нотаріального виробництва. У роботі обґрунтовано, що нотаріальна процесуальна форма є невід'ємним елементом нотаріальної діяльності, що складається з визначеної законом єдиної процедури вчинення нотаріального процесу, який має закінчуватися у більшості випадків посвідченням нотаріального акту, а складовими частинами нотаріальної процесуальної форми є єдині правила нотаріального діловодства, загальні та спеціальні правила вчинення нотаріального процесу та правила вчинення окремих груп нотаріальних проваджень, об'єднаних за характерними ознаками.

На думку С. Фурси, нотаріальні процесуальні правовідносини характеризуються такими ознаками: нотаріальне процесуальне правовідношення має правовий і комплексний характер, який визначається нормами як законодавства про нотаріат, так і нормами матеріального права; безспірність юридичних фактів і прав, які є підставою для вчинення нотаріального провадження та мають доводитись суб'єктами нотаріального процесу за допомогою безспірних доказів; нотаріус або інша особа є обов'язковим суб'єктом цих правовідносин, уповноваженим на вчинення нотаріальних проваджень; нотаріус при здійсненні своєї діяльності не повинен виходити за межі, санкціоновані йому державою або міжнародним правом, коли його дії суперечитимуть нормам закону або правам інших осіб; добровільний вступ всіх суб'єктів нотаріального процесу до участі у ньому; у межах нотаріального процесу не передбачено виконання зобов'язань у примусовому порядку; багатосуб'єктність цих відносин; нерозголошення таємниці вчинюваних нотаріальних дій; єдина нотаріальна процесуальна форма [52].

Доцільно погодитися з С. Фурсою щодо запропонованих авторкою нових критеріїв класифікації нотаріальних проваджень, зокрема, за моментом вчинення нотаріального провадження; за порядком вчинення нотаріального провадження; за термінами зберігання нотаріальних документів; за кількістю осіб учасників нотаріального провадження, і тими положеннями, що нотаріальні правовідносини є комплексними і складаються з нотаріальних

процесуальних та нотаріально-адміністративних відносин, в яких беруть участь певні суб'єкти з властивими їм характерними особливостями, які є додатковою підставою для створення і систематизації знань про нотаріальну науку. Нотаріальній процедурі, зазначає С. Фурса, властиві такі функції, як регулятивна, яка полягає у можливості та необхідності регулювання суспільних відносин у межах цієї процедури та за її допомогою; охоронна, яка конкретизується в охороні прав всіх суб'єктів правовідносин на кожному етапі або стадії нотаріального процесу; правотворча, яка зумовлена реалізацією норм різних галузей права, узгоджена дія яких перевіряється у нотаріальному процесі разом з нотаріальною процедурою, що породжує необхідність швидкого і обґрунтованого внесення змін, якщо виникають суперечності і конфлікти у нотаріальних правовідносинах. Право на вчинення нотаріального провадження авторкою пропонується розглядати як надану особі та забезпечену державою можливість посвідчувати у нотаріальному порядку безспірні права та факти, що мають юридичне значення, і надавати їм юридичної вірогідності, що має здійснюватись відповідно до законодавства України

Вагомим для загальної характеристики проваджень з посвідчення безспірного права є теоретичний та практичний аналіз його складових, представлений С. Фурсою у колективній праці «Теорія нотаріального процесу» (2012) [1], де подається загальна характеристика нотаріального провадження з посвідчення безспірного права та теоретичний аналіз його складових, а також загальна характеристика нотаріального провадження з посвідчення і засвідчення безспірних фактів. У контексті критеріїв класифікації нотаріальних проваджень авторкою тлумачаться такі терміни, як «посвідчення» та «засвідчення» безспірних фактів. До першої підгрупи відноситься посвідчення безспірних фактів щодо встановлення існування даного факту, перевірки особи громадянина, який звернувся за його посвідченням, та надання йому юридичної вірогідності, тобто для особи в результаті посвідчення такого факту нотаріусом мають виникнути юридичні наслідки. До другої підгрупи відноситься посвідчення правочинів, зокрема, й договорів, яке полягає у перевірці

нотаріусом їх законності, оскільки нотаріус при посвідченні договору зобов'язаний перевірити/зробити ревізію його змісту на відповідність вимогам матеріального права, тобто діяльність нотаріуса полягає у встановленні та посвідченні цілої низки юридичних безспірних фактів для надання їм юридичної достовірності. До третьої підгрупи відноситься засвідчення безспірних фактів, а саме засвідчення вірності копій документів та виписок з них; засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, засвідчення справжності підпису на документах; видача дублікатів документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори.

Отже, засвідчення безспірних фактів тлумачиться С.Фурсою як підтвердження нотаріусом факту точної відповідності копії оригіналу, факту підпису документа тією особою, прізвище якої зазначається у підпису. У дослідженні стверджується, що повинен існувати певний зв'язок між цивільним та іншими галузями матеріального права з одного боку, які визначають можливі форми взаємовідносин громадян та юридичних осіб, та порядком здійснення найважливіших прав громадян та юридичних осіб з другого, а нотаріально посвідчена угода визначається як форма безспірного права, яка повинна мати певні юридичні важелі запровадження такого права в загальну систему права [1; 52].

У розвиток дослідження С.Фурси щодо проблеми посвідчення безспірних фактів звертаємо увагу на особливості правової охорони та нотаріальний захист житлових прав громадян, що розглядаються М. Галянтичем у колективній монографії «Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин» (2012). Аналізуючи теоретико-правові питання здійснення суб'єктивних прав громадян, структуру житлових правовідносин, об'єкти житлових прав, підстави та наслідки припинення житлових правовідносин, автор зазначає, що у випадку нотаріального посвідчення переходу права власності на житло нотаріат виконує передусім попереджувально-охорону функцію, завдяки якій відбувається фіксація юридичного факту набуття чи припинення прав на житло, що має юрисдикційне значення.

Зазначимо, що особливістю нотаріальної форми охорони житлових прав у нотаріальному провадженні консульських установ України є її взаємозв'язок з посвідченням факту перебування фізичної особи у певному місці, встановлення місця перебування фізичної особи, тобто у випадках, коли місце перебування має юридичне значення, а саме: як доказ для пред'явлення позовної заяви до суду про визнання права користування житловою площею, яка належить до державного житлового фонду; для спростування особою інформації про те, що місце перебування її невідоме у разі пред'явлення до суду заяви про визнання її безвісно відсутньою, чи оголошення померлою, чи визнання такою, що втратила право користування житловою площею, яка належить до державного житлового фонду. При цьому відповідно до статті 38 Закону України «Про нотаріат» представник консульської установи не посвідчує договори про відчуження та заставу жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні [35; 85].

Слід підкреслити, що теоретичні підходи та практичні рекомендації, які стосуються нотаріальних проваджень з охорони безспірних прав, представлено також у дисертаційній роботі Я. Панталієнко «Процедура вчинення нотаріальних проваджень» (2010) [48; 86], в якій обґрунтовано сутність нотаріальної процедури як єдиної, обов'язкової, універсальної та узгодженої процесуальної діяльності осіб, уповноважених на вчинення нотаріальних проваджень, а також необхідність їх взаємодії з охорони та захисту прав фізичних та юридичних осіб і держави. Зокрема, розглядаючи процеси європейської інтеграції, функціонування єдиного європейського ринку, активне співробітництво держав, у тому числі у рамках міжнародних організацій, авторка вказує на діяльність з гармонізації правового регулювання нотаріату і нотаріальної діяльності в європейських країнах у контексті охорони безспірних прав, що зумовлює усунення невідповідностей у національному та наднаціональному законодавстві.

Тому, вважає Я. Панталієнко, для створення спільного правового

європейського простору перспективною буде концентрація зусиль щодо вільного обігу нотаріальних актів як важливого допоміжного елемента у врегулюванні міжнародних правовідносин, а саме: встановлення єдиної системи елементів нотаріального процесу для правового регулювання нотаріату та нотаріальної діяльності в країнах-членах ЄС; приведення у відповідність з цим національного законодавства про нотаріат; співпраця між відповідними фахівцями на національному та міжнародному рівнях; визнання публічного нотаріального акту як документа, що має доказову та виконавчу силу. Окрема увага звертається на особливості встановлення та посвідчення юридичних фактів при посвідченні та оголошенні секретного заповіту, щодо якого, виходячи зі змісту нотаріального провадження, авторка висловлює пропозицію про доцільність зміни назви нотаріального провадження «посвідчення секретного заповіту» на «посвідчення факту передачі секретного заповіту на зберігання нотаріусу» та внесення відповідних змін до ст. 1249 Цивільного кодексу та Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [48; 86].

У роботі також конкретизовано процесуальну діяльність нотаріуса у разі подання зберігачем майна заяви у зв'язку із закінченням дії договору про збереження майна в межах провадження щодо охорони спадкового майна: по-перше, передачі спадкоємцям заяви щодо фактичного прийняття ними спадщини; по-друге, можливої пролонгації договору; по-третє, укладення договору з іншим зберігачем майна, якщо спадкоємці не визначилися, хто і яку частку від спадщини отримає і спір розглядається в суді, а зберігач майна не погоджується на пролонгацію договору зберігання тощо. З огляду на суперечливі підходи до процесуальної нотаріальної діяльності, Я. Панталієнко стверджує, що чинна редакція Закону України «Про нотаріат» не враховує сучасних тенденцій теорії нотаріального процесу, а також не відповідає реальним правовідносинам, що мають місце в нотаріальній практиці, а відтак, на її думку, необхідні комплексні зміни до Закону України «Про нотаріат» щодо удосконалення процесуальної частини закону [86].

Підґрунтям теоретичних засад дослідження можна вважати і дисертаційну роботу та монографію О. Гріненко «Особливості правового статусу консула при виконанні нотаріальних функцій» (2005) [36; 87], в яких насамперед досліджено статус консула як посадової особи, якій державою делегуються повноваження з охорони і захисту прав її громадян на території іноземної країни шляхом вчинення нотаріальних дій, проаналізовано повноваження консула, особливості його діяльності в світлі міжнародних договорів, розглянуто законодавство репрезентативної країни та держави перебування консула, уточнено і конкретизовано процедури діяльності консула, особливості посвідчення найбільш важливих нотаріальних проваджень, серед яких і проваджень з посвідчення безспірних прав, запропоновано нові критерії для класифікації консульських договорів, а саме, необхідність враховувати існування і розвиток в країні - партнері нотаріальної діяльності, що дозволить виділити такі договори і уточнювати в них лише колізії, або відповідний договір буде ґрунтуватися на законодавстві іноземної країни.

Класифікація нотаріальних актів за територією дії, на думку О.Гріненко, дозволить уточнювати волевиявлення громадян і забезпечити нотаріальними послугами громадян України, які нелегально перебувають у зарубіжжі. Також наголошується на необхідності приєднання України до міжнародної Конвенції про міжнародне управління майном померлих, підписаної в Гаазі 2 жовтня 1973 року. У роботі основний акцент зроблено на правовому статусі консула як публічної особи, яка уповноважена державою на виконання нотаріальної функції, відповідальності консула, яка може настати при вчиненні нотаріальних дій, процедурі оскарження дій консула у зв'язку з відмовою у вчиненні нотаріальних дій та неправильному їх вчиненні, на необхідності розробки процедури вчинення консулом нотаріальних дій та нормативного її закріплення та на тих особливостях, які мають місце у діяльності консула, зокрема: дотримання консулом таємниці вчинюваних нотаріальних дій, обмеження щодо вчинення нотаріальних дій, на відмінностях діяльності нотаріуса, а також на виявленні тих недосконалостей законодавства, які регламентують консульську

діяльність, та теоретичному їх вирішенні [36;87].

О. Гріненко доводить тезу про необхідність створення прозорої та чіткої і скоординованої процедури вчинення нотаріальних проваджень з урахуванням специфіки діяльності консульських установ та законодавства країни перебування. Авторкою розширена класифікація нотаріальних проваджень, запропонована процедура по конкретних нотаріальних діях, які відносяться до компетенції консула, з урахуванням міжнародних актів та з урахуванням специфіки діяльності консула. Серед проваджень з посвідчення безспірних прав О. Гріненко звертає увагу на видачу:свідоцтва про право на спадщину та свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя. Беручи до уваги, що термін «свідоцтво» у Консульському статуті застосовується лише двічі щодо вчинення консулом дій, які пов'язані із суднами України, може скластися враження, що консули не видають інших свідоцтв, однак наведені вище повноваження, зазначає О. Гріненко, чітко встановлені у ст. 38 Закону України «Про нотаріат» [36;87].

Виходячи з процедури видачі відповідних свідоцтв державними нотаріусами України та нотаріусами у багатьох країнах світу, в тому числі і приватними, авторка стверджує, що видача свідоцтва про право на спадщину консулами України має здійснюватися у виняткових випадках з огляду на те, що про видачу свідоцтва про право на спадщину консулами України у Цивільному Кодексі України не йдеться. Як визначають теоретики цивільного права, правовий зміст свідоцтва про право на спадщину визначає підстави для вчинення провадження щодо видачі свідоцтва про право на спадщину, а саме - коли:спадкове майно підлягає обов'язковій реєстрації в органах державного управління (нерухомість, транспортні засоби); майно знаходиться у третіх осіб (ощадкаси, банки, ЖБК, до спадкових прав включені наслідки підприємницької діяльності тощо); за спадкоємством переходять авторські права на літературні, наукові та інші твори, тобто право розпорядження цим твором, право на винагороду. Щодо місця відкриття спадщини, зазначає авторка, то за ст. 1221 Цивільного Кодексу України місцем відкриття спадщини є останнє місце

проживання спадкодавця, тобто у разі його перебування за кордоном саме консул має відкривати спадщину після смерті громадянина України. Проте таке положення ускладнюватиме розшук та повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини, коли ними є громадяни України (ст. 63 Закону України «Про нотаріат»). Зважаючи на те, що переважна більшість громадян України перебуває за кордоном тимчасово, а основне їх майно знаходиться в Україні, включаючи й об'єкти нерухомості, доцільність видачі свідоцтв про право на спадщину консулами України вбачається проблемною. Більше того, ускладнює видачу свідоцтв про право на спадщину і та обставина, що на об'єкти нерухомості, розташовані в Україні, може бути накладена заборона на відчуження або арешт, і видавати на такі об'єкти свідоцтва про право на спадщину можливо тільки після перевірки відсутності заборони або арешту через Міністерство закордонних справ України за даними Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна [36;87].

Тому, вважає О. Гріненко, процедура видачі свідоцтва про право на спадщину консулами України є недостатньо розробленою й не завжди доцільною, коли йдеться про спадщину, яка знаходиться в Україні, а належала громадянам України, які перебували за кордоном і там померли, а спадкоємці проживають в Україні. Водночас авторка підкреслює, що іноземні громадяни, які мають право на спадщину в Україні, можуть отримувати свідоцтво про право на таку спадщину саме від консула України у країні його перебування, якому відомості про необхідність видачі такого свідоцтва має передати державний нотаріус, який відкрив спадщину в Україні після смерті іноземного громадянина, що проживав на території України та мав там майно. Таке звернення до консула України може мати місце і в тому випадку, коли консульська установа іноземної держави в Україні не функціонує. Загалом же вважається остаточно не вирішеним питання про взаємодію консулів України та державних нотаріусів за місцем відкриття спадщини щодо видачі свідоцтв про право на спадщину. Зокрема, за ст. 37 Консульського статуту консул має право приймати спадкове майно для передачі спадкоємцям, які перебувають в

Україні, тобто консул наділений повноваженнями заміщати спадкоємців - громадян України без будь-яких довіреностей, а лише на підставі закону. У цьому випадку він має передавати таке майно спадкоємцям на підставі відповідного документа; отже, консул, на думку авторки, вправі видавати свідоцтво про право на спадщину [87].

Вчинення такого нотаріального провадження, як видача свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя, регламентується Положенням, а не Консульським статутом, але при цьому, вказує О. Гріненко, доцільно враховувати ст. 70 Закону України «Про нотаріат», положення Сімейного кодексу України та наявність шлюбного договору. Із нотаріальної процедури вчинення цього провадження випливає, що нотаріус на підставі спільної письмової заяви подружжя видає одному або кожному з них свідоцтво про право власності на частку у спільному майні подружжя, набутому ним за час шлюбу. Консул вправі видавати таке свідоцтво, коли обидва з подружжя звернуться до нього безпосередньо або від одного з них він отримає нотаріально засвідчену заяву про згоду на видачу такого свідоцтва з вказівкою на розмір часток майна кожного із подружжя. Слід звернути увагу, що таке свідоцтво може бути видане кожному з подружжя як під час перебування у шлюбі, так і після розірвання шлюбу, а також у разі смерті одного з подружжя. В останньому випадку на підставі п/п. 3.11.25 Положення свідоцтво має видаватися консулом за місцем відкриття спадщини як до, так і після закінчення терміну на прийняття спадщини. У Положенні за п/п. 3.11.25 - 3.11.27 існують і певні обмеження та особливості повноважень консула щодо видачі свідоцтва про право на спадщину та на нерухоме майно, яке підлягає реєстрації. Таким чином, наведені у роботі О. Гріненко аргументи щодо охорони, посвідчення і засвідчення безспірних прав свідчать про те, що існують численні неузгодженості у регламентації нотаріальної діяльності консульських установ, які мають місце у Консульському статуті, Законі України «Про нотаріат» та інших нормативних актах. Тому запропоновані авторкою висновки, розраховані на удосконалення встановленої державою процедури

вчинення консулами нотаріальних проваджень, які мають сприяти гарантуванню прав та інтересів громадян України, що охороняються законом як за кордоном, так і на території України чи третіх держав [87].

Дотичною до проблематики дисертації є й наукова розвідка С. Лозінської «Інститут почесних консулів в міжнародному праві та практиці України» (2000) [43; 88], в якій проаналізовано теоретичні і практичні аспекти діяльності почесних консулів, критерії інституту почесних консулів, його використання в міжнародному праві та в консульській практиці України на сучасному етапі. Особливу увагу в роботі приділено визначенню та характеристиці таких основних елементів інституту, як неодержання винагороди за виконання консульських функцій, заняття іншою комерційною діяльністю, відсутність службових відносин почесного консула з репрезентативною державою, кадрова підготовка, громадянство консула, обсяг привілеїв та імунітетів, виконання консульських функцій в обмеженому обсязі.

Значний вплив на питання доцільності використання інституту почесних консулів конкретною державою, зазначає дослідниця, мають фактори внутрішнього характеру: особливості історичного розвитку, роль і місце держави в міжнародних економічних відносинах, обсяг зовнішньоторговельного обороту, географічне розташування. Крім того, призначення почесного консула означає для акредитуючої держави значну економію коштів і дає можливість розширення мережі установ в тих країнах, де в даний момент не існує штатних консульств. У дослідженні обґрунтовано фактори, що впливають на доцільність застосування інституту почесних консулів в Україні на сучасному етапі реалізації зовнішньополітичного курсу держави, зокрема, підкреслюється, що почесні консули призначаються у ті держави, де є дипломатичні представництва України задля підвищення ефективності роботи, спрямованої на розвиток економічних, торговельних, наукових та інших відносин між Україною та країнами перебування почесних консулів [88].

Привертає увагу і наукове дослідження О. Святунуна «Захист прав та інтересів громадян у практиці органів зовнішніх зносин України» (2011) [50; 89], в якому автор аналізує теоретичні і практичні аспекти консульського захисту громадян ЄС в третіх країнах. У роботі зокрема зазначається, що право на дипломатичний та консульський захист є одним з принципів положень міжнародного права, а однією з функцій дипломатичної місії та консульських установ кожної держави є захист інтересів своїх громадян, які перебувають в іншій державі. Аналізуючи проект статей про дипломатичний захист, підготовлений Комісією міжнародного права у 2006 р., О. Святун підкреслює, що дипломатичний захист визначається як «притягнення однією державою до відповідальності іншої держави завдяки дипломатичним акціям та іншим засобам мирного вирішення спорів за шкоду, заподіяну неправомірними, з точки зору міжнародного права, діями іншої держави по відношенню до громадян або юридичних осіб першої держави з огляду на реалізацію такої відповідальності». Такі дії, зауважує науковець, можуть включати консульський захист, переговори з іншою державою, політичний та економічний тиск, судові або арбітражні провадження та інші форми мирного вирішення спорів [50; 89].

Консульський захист, на думку О. Святунуна, може бути більш вузьким поняттям і полягає, як правило, у наданні власним громадянам, кораблям та повітряним суднам за кордоном таких правочинів, як видача документів про посвідчення особи, вчинення нотаріальних дій та актів громадянського стану, забезпечення інтересів громадян у питаннях спадщини, опіки та піклування, представництво у суді, передача документів та виконання запитів у правовій допомозі, тобто нотаріальні провадження з посвідчення безспірних прав. При цьому слід відзначити, що існуюча правова база ЄС у галузі дипломатичного та консульського захисту не врегульовує повною мірою всі можливі правовідносини з охорони, посвідчення і засвідчення безспірних прав і потребує подальшого удосконалення законодавчих актів щодо нотаріального права. Підписання Лісабонського договору, на думку дослідника, дещо

розширило компетенцію ЄС у сфері дипломатичного та консульського захисту, оскільки було прийнято низку нормативних актів у вигляді директив, які сприятимуть гармонізації національного права держав-членів відповідно до стандартів ЄС, а також трансформації національного законодавства задля забезпечення ефективного консульського захисту громадян ЄС в третіх країнах на рівні дипломатичних делегацій ЄС та дипломатичних установ країн-членів об'єднання [89].

Наукову працю Г. Гулевської «Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні» (2004) [37; 90] можна розглядати як дослідження нотаріальної діяльності в аспекті державного регулювання з виділенням його періодизації та специфіки кожного етапу розвитку. У дисертації визначено особливості нотаріальної діяльності як об'єкта державного регулювання, розглянуто специфіку дуалістичної природи приватної нотаріальної діяльності; детально проаналізовано елементи механізму державного регулювання нотаріальної діяльності, питання співвідношення державного регулювання та державного управління нотаріатом.

Авторкою запропоновано концепцію повного переходу до державного регулювання нотаріальної діяльності із визначенням основних тенденцій її подальшого розвитку та доцільності запровадження зарубіжного досвіду організації нотаріальних органів; сформульовано пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері державного регулювання нотаріальної діяльності, які полягають у твердженні, що для країн романо-германської системи права, завжди, на всіх етапах розвитку економічних, соціальних та правових відносин, характерною є наявність органів, які виконують нотаріальні функції, що суперечить законодавчо закріпленому праву на приватну нотаріальну діяльність, в тому числі і на посвідчення безспірних прав як в Україні, так і за кордоном.

Водночас, на думку Г. Гулевської, роль та місце нотаріату в правовій системі країни, обсяг функцій і повноважень, що надаються державою органам

нотаріату, сутність та межі організаційно-регулюючого впливу з боку держави на нотаріальну діяльність не завжди однакові і пов'язані зі ступенем розвитку економічних відносин, приватної власності та активності цивільного обігу [90].

Потребу щодо уніфікації нотаріальної діяльності і відповідних нотаріальних актів сформульовано у науковому дослідженні «Міжнародно-правове регулювання нотаріальної діяльності» (2011) [42; 91], де вказується на необхідність вироблення Модельного кодексу, в якому така діяльність конкретизувалася б на міжнародному рівні, що, на думку авторки, дозволить не тільки підвищити довіру до нотаріальних актів, а й спростити систему їх визнання і відповідно реалізацію громадянами своїх прав в зарубіжних країнах. О.Криштопою також стверджується доцільність поширення інформації про нотаріальну діяльність на міжнародному рівні як одного з альтернативних позасудових способів охорони та захисту безспірних прав фізичних, юридичних іноземних осіб як між собою, так і з суб'єктами України шляхом вирішення нотаріусом наявних конфліктів за допомогою медіації. Проаналізовані в дослідженні теоретичні концепції науковців, з погляду О. Криштопи, надають підстави щодо виокремлення у науці міжнародного права такої складової, як міжнародний нотаріальний процес/нотаріальний процес з іноземним елементом, сприйняття нотаріальної діяльності як трансдисциплінарно-правової. Слід зазначити, що констатація факту про неготовність нотаріусів України до посиленої діяльності в міжнародно-правовому полі обґрунтовується у роботі відсутністю доступу широких верств нотаріусів до офіційного іноземного законодавства, а також відсутністю чітких відомостей в офіційних джерелах інформації про міжнародні договори, ратифіковані Україною, та країн, які приєдналися до міжнародних конвенцій [42; 91].

Узагальнюючи підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників до з'ясування особливостей нотаріальної діяльності консульських установ і дипломатичних представництв, можна стверджувати, що всі вищезазначені

теорії одержали своє висвітлення в науці міжнародного права і пропонуються доктриною як засіб, за допомогою якого можливо роз'яснити проблему нотаріальної діяльності у міжнародних правовідносинах загалом [92]. Водночас теоретики і практики наполегливо вказують і на певну дискусійність цієї проблематики, оскільки жодна з теорій не охоплює всю сучасну нотаріальну практику держав, організацій та інших суб'єктів міжнародних правовідносин.

1.2. Регламентация охорони безспірних прав за міжнародними угодами

Охорона безспірних прав за міжнародними угодами здійснюється у межах міжнародних конвенцій щодо дипломатичних і консульських зносин, які вважаються основними правовими документами, що регламентують нотаріальну діяльність консульських установ і дипломатичних представництв, за міжнародними договорами і консульськими конвенціями у межах інтеграційних об'єднань та міжнародних організацій, учасниками яких укладаються договори про консульські зносини, зокрема, ЄС, СНД, ГУАМ, за двосторонніми міжнародними угодами, як правило двосторонніми консульськими конвенціями між державами, та на підставі консульських статутів держав, якими керуються у нотаріальних провадженнях у сфері зовнішніх зносин. На думку більшості юристів-міжнародників, віденські конвенції, зокрема Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р. та Віденська конвенція про консульські зносини 1963р., систематизували норми міжнародного консульського права, узагальнили існуючу консульську практику і стали першими важливими документами на шляху офіційної кодифікації і розвитку міжнародного консульського права [93; 94]. Аналізуючи зміст віденських конвенцій, дослідники підкреслюють, що у ст. 3 «Виконання консульських функцій» Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. стверджується: «...консульські функції виконуються дипломатичними

представництвами та консульськими установами відповідно до положень цієї Конвенції», а у ст. 5 «Консульські функції» подається перелік функцій дипломатичних представництв, серед яких: захист у державі перебування інтересів громадян, фізичних та юридичних осіб, своєї держави у межах, що допускаються міжнародним правом; сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних та наукових зв'язків між репрезентованою державою і державою перебування, а також сприяння розвитку дружніх відносин між ними іншими шляхами відповідно до положень цієї Конвенції; з'ясування всіма законними шляхами умов і подій у торговельній, економічній, культурній сферах відносин та науковому житті держави перебування, повідомлення про них уряду держави перебування та подання відомостей зацікавленим особам; видача паспортів і проїзних документів громадянам, віз або відповідних документів особам, які бажають поїхати до держави перебування; надання допомоги і сприяння громадянам, фізичним та юридичним особам, у держави перебування; виконання обов'язків нотаріуса, реєстратора актів громадянського стану та інших подібних обов'язків, а також виконання деяких функцій адміністративного характеру, за умови, що в цьому випадку ніщо не суперечить законам і правилам держави перебування; охорона інтересів громадян, фізичних та юридичних осіб, у разі спадкоємства на території держави перебування відповідно до встановлених законів і правил; охорона інтересів неповнолітніх та інших осіб, що не володіють повною дієздатністю, особливо коли потрібно встановлення над такими особами будь-якої опіки чи піклування; представництво або забезпечення належного представництва громадян в судових та інших установах держави перебування з метою отримання, відповідно до законів і правил держави перебування, розпоряджень про попередні заходи, що захищають права та інтереси цих громадян, якщо, у зв'язку з відсутністю або з інших причин, такі громадяни не можуть вчасно здійснювати захист своїх прав та інтересів; передача судових і несудових документів або виконання судових доручень зі зняття показань для суден акредитуючої держави відповідно до чинних міжнародних угод або, при

відсутності таких угод, в будь-якому іншому порядку, що не суперечить законам і правилам держави перебування; виконання інших функцій, покладених на консульську установу державою, які не забороняються законами і правилами держави перебування або проти виконання яких держава перебування не має заперечень, або ж які передбачені міжнародними договорами, чинними між репрезентованою державою і державою перебування [94].

Конвенцію прийнято вважати першою міжнародною багатосторонньою угодою, що встановлює універсальні правила у сфері консульських зносин, проте з часу набуття чинності Віденської конвенції про консульські зносини низка її положень значно застаріла і не відповідає потребам сучасного розвитку консульських зносин між державами, тому фахівцями з міжнародного права запропоновано прийняти резолюцію на рівні ООН, яка б передбачала розробку Комісією міжнародного права відповідних доповнень до положень Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., що відповідали б новаціям консульської діяльності. Слід зазначити, що ці зміни розширення повноважень консульських установ та дипломатичних представництв щодо виконання нотаріальних функцій з огляду на інтенсивність міграційних потоків та обсягу нотаріальних послуг задля захисту громадян у країні перебування; охорони безспірних прав, посвідчення і засвідчення безспірних фактів, недоторканності консульських приміщень та відповідної документації, уточнення правового статусу консульського кур'єра, забезпечення максимальних можливостей для здійснення консульських функцій почесним консулом тощо. З огляду на те, що не всі положення Віденської конвенції 1963 р. відповідають сучасному стану багасторонніх і двосторонніх відносин між державами, розглядається можливість внесення змін і до двосторонніх консульських конвенцій, які б надавали консульським установам та їх посадовим особам більш широких повноважень у порівнянні з Віденською конвенцією 1963 р., оскільки діяльність консульських установ навіть за ст. 17 містить положення, згідно з яким, якщо в державі немає дипломатичного представництва, то консульська

посадова особа за згодою держави перебування уповноважена виконувати дипломатичні акти за повним спектром дипломатичної компетенції [30; 36; 95].

Щодо нотаріальних проваджень, які можуть здійснюватися консулами або представниками дипломатичних представництв, то на думку дослідників, у Віденській конвенції лише зазначається, що до переліку функцій дипломатичних представництв віднесено виконання обов'язків нотаріуса, реєстратора актів громадянського стану та інших подібних обов'язків, а також виконання деяких функцій адміністративного характеру, зокрема, захист інтересів держави та її громадян (фізичних та юридичних осіб) у межах, що допускаються міжнародним правом, тому при укладенні двосторонніх консульських конвенцій між державами бажано б зазначати повний перелік нотаріальних дій дипломатичної установи задля їх конкретизації, оскільки положення Віденської конвенції, спрямовані на надання консулу значних повноважень, у нотаріальному порядку стосуються лише однієї нотаріальної дії - вчинення морського протесту, коли представником дипломатичної установи засвідчується справжність підпису на документах, складених членами екіпажу та особами командного складу, та безперешкодна передача документів до судових органів держави перебування. Така заява надалі може служити доказом у суді, й саме таке забезпечення доказів розглядається в реєстрі нотаріальних функцій дипломатичного представництва. До інших нотаріальних дій консульської установи, підкреслюється фахівцями, може бути віднесено вжиття заходів до охорони спадкового майна, які полягають у таких діях, як опис майна, його опечатування, забезпечення зберігання, управління майном, призначення опікуна майна, встановлення та повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини тощо. Розглядаючи правовий зміст провадження щодо охорони спадкового майна, дослідники зазначають, що на час перехідного періоду, коли фактично право власності на спадкове майно перебуває у невизначеному та невстановленому за допомогою відповідних документів стані, необхідні заходи, спрямовані на визначення конкретних осіб, які відповідатимуть за його збереження, отримання відомостей про охорону

спадкового майна, його оцінку та вжиття заходів щодо охорони спадкового майна. Але, на відміну від встановлених правил нотаріальної діяльності з охорони спадкового майна, нотаріальні провадження в межах консульської установи мають певну специфіку, яка полягає насамперед у диференціації компетенції консульської установи чи дипломатичного представництва і держави: консульській установі чи дипломатичному представництву передають відомості про спадкове майно, про спадкоємців, а також про наявність заповіту, оскільки у Віденській конвенції про консульські зносини передбачається надання відомостей про спадкоємців та інших зацікавлених осіб, що диктується зобов'язаннями держав, а на практиці можливі випадки, коли такі відомості можуть надходити саме від консульської установи, до нотаріальних дій якої відносять право посвідчувати заповіти в інтересах громадян своєї держави або в інтересах самої держави [30; 36; 92]. Зауважимо, що зміст заходів з охорони спадкового майна більш конкретизовано представлений у ст. 34 Віденської конвенції про консульські зносини, де зазначено, що уповноважений представник консульської установи має право бути присутнім при вжитті заходів щодо охорони спадкового майна, брати участь у підписанні відповідного протоколу, а також захищати спадкові права громадян за умови дотримання законодавства держави перебування. Тобто, представник консульської установи чи дипломатичного представництва не уповноважений безпосередньо вживати заходи щодо охорони спадкового майна, а лише вправі ініціювати їх вжиття і бути присутнім при їх вчиненні. Таким чином, наголошують фахівці, встановлюється можливість призначення розпорядника спадкового майна, який у Цивільному кодексі України [96] визначається як «виконавець заповіту». Окремі дослідники вважають, що «повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини є обов'язковим для державного чи приватного нотаріуса», відповідно і представники консульської установи чи дипломатичного представництва зобов'язані повідомляти спадкоємців про спадщину у межах нотаріальних проваджень консульської установи чи дипломатичного представництва. Тобто, пропонується сприймати нотаріальні

провадження у межах консульської установи як взяття під державну охорону спадщини, яка належить громадянам України, до прийняття її одним або всіма спадкоємцями за законом, чи за заповітом, чи шляхом вжиття заходів до її охорони [97; 98].

Важливою, наш погляд, для аналізу нотаріальних функцій дипломатичних представництв та консульських установ є Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо міжнародних договорів 1978 р. [99], в контексті якої Віденська конвенція про консульські зносини набула чинності для незалежних держав Центральної та Південно-Східної Європи і пострадянських держав. У доктрині міжнародного права, зазначається у дослідженнях І. Лукашука, М. Авакова, М. Буроменського, О. Чалого, А.Мельника, О. Перевезенцева, Ю. Ноговіциної тощо, [100-106] під правонаступництвом у загальному аспекті розуміють зміну однієї держави іншою щодо відповідальності за міжнародні відносини і здійснення прав та зобов'язань, які існують на момент правонаступництва, включно з міжнародними договорами.

Відповідно, чинними у контексті правонаступництва вважаються положення Віденської конвенції про консульські зносини щодо нотаріальних функцій дипломатичних представництв як для держав-попередниць, так і для держав- правонаступниць. Так, у Віденській конвенції про правонаступництво зазначається, що при поділі держави-попередниці і створенні замість неї декількох держав- правонаступниць будь-який договір (конвенція), який був чинним щодо всієї території держави-попередниці, залишається чинним щодо кожної держави- правонаступниці, що виникли внаслідок такого поділу. У разі відокремлення частини території однієї держави, коли ця частина території стає територією іншої держави, договори держави-попередниці, як правило, втрачають чинність щодо цієї території і починають діяти договори держави- правонаступниці, за винятком випадків, коли встановлено, що застосування договору до певної території було б несумісним з його об'єктом та цілями або докорінно змінило б умови його дії. Якщо після відокремлення частини

території держава-попередниця продовжує існувати, чинний договір, який стосувався лише території, що відокремилася, продовжує діяти стосовно держави-попередниці, якщо зацікавлені держави не домовилися про інше [102; 105]. Зауважимо, що правонаступництво держав щодо міжнародних конвенцій базується й на так званому принципі «чистої дошки», який було закріплено у статті 16 Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів 1978 р. і згідно з яким «нова незалежна держава не зобов'язана зберігати чинним будь-який договір або ставати його учасницею лише з огляду на те, що в момент правонаступництва держав цей договір був чинним стосовно території, яка є об'єктом правонаступництва держав» [99].

У зв'язку з розпадом СРСР і різними підходами щодо правонаступництва договорів колишніми радянськими республіками, зазначається у наукових розвідках, [100; 103; 106] їх доцільно поділити на три окремі категорії: Російська Федерація як «держава-продовжувач» СРСР; інші колишні республіки СРСР, окрім країн Балтії; країни Балтії, які офіційно не вважають себе правонаступницями СРСР. З огляду на статус Росії як держави-продовжувача СРСР, треті сторони двосторонніх договорів, укладених за участю СРСР, прийняли як загальний принцип, що всі двосторонні договори (конвенції), зокрема, про дипломатичні і консульські зносини, укладені ними з СРСР, є чинними, якщо ці договори не застаріли через докорінну зміну обставин. Однак загалом практика колишніх радянських республік щодо правонаступництва як багатосторонніх, так і двосторонніх угод СРСР належним чином не уніфікована. Фахівці виділяють декілька груп пострадянських країн: перша група таких країн вважала, що всі двосторонні договори СРСР є автоматично обов'язковими для цих країн, друга група – висловила на користь презумпції стосовно свого правонаступництва щодо багатосторонніх договорів СРСР, третя група – остаточно не визначилася в питанні правонаступництва, а четверта група – вирішила скористатися принципом «чистої дошки», тобто відмовилися від правонаступництва міжнародних угод СРСР. Саме позиції трьох країн Балтії (Литви, Латвії та

Естонії, які увійшли до складу ЄС) щодо правонаступництва свідчать, що після проголошення незалежності вони оголосили про свою ідентичність з трьома державами, які існували на їхній території до 1940 р., тобто до моменту приєднання цих держав до СРСР, і відповідно до цього статусу держави Балтії не вважають себе правонаступницями за договорами СРСР [101; 102].

Слід зазначити, що для України чинними у порядку правонаступництва щодо консульських зносин є консульські конвенції між Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Урядом Сполучених Штатів Америки; між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії (Віденська конвенція); між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Японією; між Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Грецькою Республікою; між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою; між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Чехословацькою Соціалістичною Республікою, які містять положення про нотаріальні функції дипломатичних представництв і консульських установ, диференційовані залежно від повноважень, наданих державами, що підписали конвенції [107-112].

Зокрема, що стосується охорони безспірних цивільних прав, то у вищезазначених консульських конвенціях йдеться про те, що консульська посадова особа має право проводити такі нотаріальні дії: приймати, складати і засвідчувати заяви громадян, а також видавати їм відповідні документи; складати, засвідчувати і приймати на зберігання заповіти громадян; складати і засвідчувати акти та угоди між громадянами, оскільки такі акти та угоди не суперечать законодавству держави перебування і не стосуються встановлення або передачі прав на нерухоме майно; складати і засвідчувати акти та угоди між громадянами акредитуючої держави, з одного боку, і громадянами інших держав, з другого боку, оскільки ці акти та угоди стосуються виключно майна або прав в акредитуючій державі або торкаються справ, які підлягають розгляду в цій державі, за умови, що ці угоди та акти не суперечать законодавству

держави перебування; приймати на зберігання майно та документи від громадян акредитуючої держави або для цих громадян, оскільки це не суперечить законодавству держави перебування; складені, засвідчені або перекладені консульською посадовою особою документи відповідно до положень консульських конвенцій розглядаються в державі перебування як документи, що мають таке ж юридичне значення і доказову силу, як і укладені, засвідчені або перекладені компетентними властями та установами держави перебування.

Водночас у ст. 32 Консульської конвенції між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполученим Королівством Великобританії і Північної Ірландії, ст. 34 Консульської конвенції між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Японією, ст. 31 Консульської конвенції між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою, яку було ратифіковано зі змінами Постановою Верховної Ради України N 2749-XII (2749-12) 29 жовтня 1992 р., зазначено про те, що коли акти чи документи, відносно яких консульська службова особа провела дії, передбачені ст. 34 консульської конвенції, потрібні для використання в державі перебування або згідно з законодавством цієї держави, то власті цієї держави повинні визнавати чинність такого акту чи документу в тій мірі, в якій це сумісно з законодавством держави перебування. Якщо такі акти і документи подаються властям держави перебування, то вони легалізуються, якщо це потрібно за законодавством держави перебування [108; 109; 111].

На окремий аналіз заслуговує охорона безспірних прав у зв'язку з правонаступництвом за Консульською конвенцією між Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Урядом Сполучених Штатів Америки, положення якої порівняно з уже зазначеними консульськими конвенціями мають розширений зміст [107]. Відтак, за ст. 7 Консульської конвенції нотаріальна діяльність дипломатичних представництв і консульських установ стосується такого безспірного права, як: захист прав та інтересів громадян репрезентованої держави, її фізичних і юридичних осіб; сприяння розвитку

торговельних, економічних, культурних та наукових зв'язків між репрезентованою державою і державою перебування; реєстрація громадян репрезентованої держави, видача їм паспортів та інших посвідчень особи і внесення до цих документів змін; складання і реєстрація актів народження і смерті громадян репрезентованої держави, які мали місце в державі перебування; реєстрація укладення і розірвання шлюбів, якщо обидві особи, котрі одружуються або розлучаються, є громадянами репрезентованої держави, а також заяв, які стосуються сімейних відносин громадянина репрезентованої держави і які можуть бути потрібні згідно з законами репрезентованої держави, якщо це не забороняється законодавством держави перебування; засвідчення, ідентифікація, легалізація і провадження інших нотаріальних дій, які можуть виявитися необхідними, щоб забезпечити дійсність будь-якого акту або документа юридичного характеру та їх копій, включаючи комерційні документи, декларації, реєстрації, заповідальні розпорядження і контракти, коли такий документ призначений для дії поза територією держави перебування, або на території репрезентованої держави; засвідчення правильності перекладу документів; здійснення інших офіційних консульських дій, якщо вони не суперечать законодавству держави перебування [107]. У ст. 8 вищезазначеної конвенції підтверджується право щодо посвідчення і засвідчення безспірних фактів в актах і документах, складених або засвідчених консульською службовою особою і скріплених її офіційною печаткою, а також засвідчених нею і скріплених її офіційною печаткою копій, виписок та перекладів таких актів і документів, що приймаються до розгляду в державі перебування як офіційні чи офіційно засвідчені акти, документи, копії, переклади й виписки, які мають ту ж силу та дію, як і складені або засвідчені компетентними властями чи офіційними службовими особами держави перебування за умови, що такі документи складаються і оформляються відповідно до законів та правил країни, де вони повинні мати таку ж дію [107].

Водночас, як зазначає О. Гріненко і з чим можна погодитись, у ст. 10 Консульської конвенції між Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Урядом Сполучених Штатів Америки зроблено застереження, яке істотно змінює передбачене Віденською конвенцією положення про універсальне представництво консулами громадян країни, що потребують захисту безспірних прав. Таким можна вважати положення про те, що суд, установа чи особа, які розподіляють спадщину, можуть зажадати, щоб консульська службова особа виконувала умови, встановлені щодо подання довіреності або інших повноважень від такого громадянина, який не проживає в державі перебування, подання переконливих доказів про одержання відповідних коштів або майна таким громадянином, і повернення коштів або майна, якщо консульська службова особа не може подати такі докази. Тобто за змістом ці функції, підкреслює О. Гріненко, однозначно можна визнати нотаріальними, проте до останнього часу у США не існувало широкої мережі нотаріусів, за винятком певних штатів, де діє інститут публічних нотаріусів, до компетенції яких віднесено лише підтверджувальну функцію, тому розкриття функцій нотаріуса у США має здійснюватися через конкретні нотаріальні провадження. Авторка вважає, що така компетенція є більш обмеженою, ніж розкриття аналогічного положення у двосторонніх договорах між країнами, які регламентують нотаріальні провадження щодо безспірного права [36].

Відмінною від положень інших консульських конвенцій щодо охорони безспірних прав є також положення Консульської конвенції між Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Урядом Сполучених Штатів Америки, яка є чинною для України за правом правонаступництва, пов'язаних із забезпеченням спадкових прав громадян в іноземних державах і іноземних громадян у США. Як зазначається у дослідженні С.Кузьменка [113] щодо визнання прав іноземців на спадкування у США істотний вплив мали політичні мотиви. Зокрема, під час «холодної війни» в Каліфорнії, Неваді, Айові та деяких інших штатах США, зазначає науковець, були прийняті закони, згідно з якими право на спадкування майна, що знаходилося в США, було визнано за

іноземцями, що проживали за кордоном, лише за умови взаємності, а у деяких штатах практика застосування таких законів відбувалася через застосування принципу матеріальної взаємності. Закони штатів Нью-Джерсі, Нью-Йорка, Масачусетса «Про вигоду, користування і контроль» закріпили право судів відмовляти в наданні спадкових активів спадкоємцям, які знаходились за кордоном, і переміщувати їх на депозит суду, якщо суд ухвалить висновок, що зарубіжний спадкоємець не одержить від спадщини «вигоду або користь», або не отримає контролю щодо спадщини. Застосування таких законів, на думку фахівця, певною мірою обмежувало права громадян СРСР на отримання належної їм спадщини, оскільки у судовій практиці на основі законів цих штатів доводилося, що спадкоємці в Радянському Союзі не зможуть одержати майно, яке їм залишається на праві спадщини, що відкрилася в США, оскільки все майно успадковує радянська держава. Слід зауважити, що спеціальних обмежень в отриманні спадкових активів з-за кордону для радянських громадян не було встановлено, проте спадкування відбувалося згідно з правилами, що застосовувалися щодо валютних операцій [113].

В умовах суверенної України, на думку Д. Курдельчука [114], дискусійними щодо нотаріальних проваджень у США вважаються принципові розходження про розуміння інституту нотаріату в США та в Україні, проте фахівець наголошує, що відмінності системи важливі передусім в теоретико-пізнавальному сенсі, а не в формальній підставі для невизнання документів та актів, що їх продукує інша система нотаріату, оскільки рівень підготовки, статус нотаріуса, обсяг його повноважень різняться навіть у країнах, де діє латинський нотаріат. Таким чином, нотаріальні документи зі США, зазначає Д.Курдельчук, незважаючи на доктринальну і формальну правоту щодо системних розбіжностей формування і функціонування сфери нотаріату в США і в Україні, визнаються і повинні визнаватись в Україні як документи з інших юрисдикцій, зокрема ст. 13 Закону України «Про міжнародне приватне право» (2005 р.) передбачає, що документи, видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі

їх легалізації, якщо інше не передбачено законом. Тобто, підкреслює фахівець можна по-різному оцінювати систему, але не можна ігнорувати її суб'єктність, здатність продукувати легітимні документи.

В Україні за ст. 98 Закону України «Про нотаріат» [115] та за Консульським Статутом України [116] суди виходять з визнання всіх безспірних прав, зокрема прав спадкування, які виникли на підставі відповідних іноземних законів. Якщо американський суд визнає відповідно до законів США українського громадянина, що проживає в Україні, спадкоємцем, то він буде розглядатись як спадкоємець і в Україні. Відповідно громадяни України, яким повідомляється про відкриття спадщини за кордоном, мають звернутися за захистом своїх спадкових прав до Департаменту консульської служби Міністерства закордонних справ України, заявивши інформацію про спадкодавця і спадкоємців щодо майна, яке входить до складу спадщини, інформацію про особу, яка повідомила про відкриття спадщини, а також інформацію про осіб, які здійснюють охоронні дії щодо спадщини і спадкування. Після закінчення провадження у справах про спадкування спадщина передається спадкоємцю, дипломатичному представництву або консульській установі, проте при цьому можуть встановлюватися особливі умови її переміщення (сплата всіх боргів, отримання спеціального дозволу тощо).

Зазначимо також, що розв'язанням спадкових питань за кордоном і розшуком спадкоємців у контексті охорони безспірних прав займається Українська іноземна юридична колегія, фахівці якої, окрім консулів, також спеціалізуються у справах спадкування, а саме, займаються: оформленням права на спадщину за законом та заповітом, адмініструванням спадкового майна, встановленням опіки над особою та майном, оскарженням дій адміністратора/опікуна спадщини та інших осіб, представництвом українських спадкоємців за кордоном, витребуванням активів з банків та страхових компаній, переказом та виплатою спадкових активів, консультаціями щодо оподаткування спадщини. Департамент спадкового права Української іноземної

юридичної колегії забезпечує представництво щодо спадкових справ відповідно до національного спадкового законодавства зарубіжних країн та міжнародного приватного права у США, Канаді, Великій Британії, Франції, Бельгії, ФРН, Австрії, Швейцарії, Австралії та Новій Зеландії, країнах Близького Сходу. Права спадкування, які виникли за кордоном, як зазначається у практичних рекомендаціях фахівців Укрінюрколегії, повністю визнаються в Україні за ст. 13 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», в якій йдеться про те, що іноземці та особи без громадянства можуть відповідно до законодавства України мати у власності будь-яке майно, можуть успадковувати і заповідати його [117].

Звернемо увагу на те, що особливої ваги в цій сфері набуває не тільки надання іноземцям національного режиму щодо спадкування, але й застосування цього режиму на практиці, оскільки у деяких країнах існують проблеми щодо обмеження права спадкоємців-іноземців через встановлення винятків щодо спадкування певних категорій спадкового майна і, передусім, земельних ділянок та іншого нерухомого майна. Проте, незважаючи на наявність, таких обмежувальних застережень, зокрема у Консульському статуті Російської Федерації 2010 р., встановлених для іноземців щодо права власності на земельні ділянки, спадкоємці іноземного походження зберігають право власності на них, оскільки одержують земельні ділянки у порядку спадкування, якщо вони не є землями сільськогосподарського призначення. У Консульському статуті Російської Федерації також забороняється у межах спадкування засвідчувати договори, заповіти, довіреності про відчуження нерухомого майна, що знаходиться на території Російської Федерації, або спрямовані на відчуження чи заставу чи частину, чи частку частини у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, створеного на території Російської Федерації. Крім того наголошується, що консульська посадова особа, яка вчиняє нотаріальні провадження, зобов'язана зберігати таємницю нотаріальних проваджень, за розголошення відомостей про які відповідає за законодавством Російської Федерації [118]. Як зазначається у

дослідженнях, це особливо стосується процесуальних особливостей оголошення секретного заповіту та наступних нотаріальних проваджень щодо спадкування [119]. Отже, сучасний розвиток інституту нотаріату та вчинення нотаріальних проваджень у практиці охорони безспірних прав консульськими установами і дипломатичними представництвами свідчить про необхідність розроблення і кодифікації нових положень щодо чинності консульських конвенцій внаслідок правонаступництва, оскільки процеси трансформації державних утворень у сучасному світі знаходяться в активній динаміці.

Регламентация охорони безспірних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв здійснюється і за новими міжнародно-правовими документами, зокрема, двосторонніми консульськими конвенціями, що були підписані внаслідок розпаду соціалістичного блоку та СРСР. Зокрема, у ст. 14 Консульської Конвенції між Україною і Республікою Болгарія [120] (ратифіковано Законом № 286-XIV від 1 грудня 1998 року), ст.21 Консульської Конвенції між Україною і Румунією, (ратифікованої Постановою ВР N 3733-XII (3733-12) від 17 грудня 1993 року) [121], ст. 29 Консульської конвенції між Україною і Республікою Польщею (ратифікована Постановою ВР N 3380-XII (3380-12) від 14.07.93) [122], ст. 35 Консульської конвенції між Україною і Республікою Македонія (ратифікована Законом N 2327-III (2327-14) від 22.03.2001) [123], ст. 11 Консульської конвенції між Україною і Турецькою Республікою (ратифікована Законом N 799-XIV (799-14) від 01.07.99) [124], передбачено виконання нотаріальних функцій, що стосуються охорони таких безспірних прав, як: засвідчення підписів на документах; засвідчення, реєстрація і приймання на зберігання заповітів; посвідчення угод, якщо такі угоди не суперечать законам і правилам держави перебування; приймання на зберігання документів, коштів та інші цінних активів, оскільки це не суперечить законам і правилам держави перебування. У положеннях Консульських конвенцій йдеться й про право посадової особи отримувати як депозити документи, гроші або іншу власність, що довірена їй громадянами або для них, або від їх імені за умови, що це не

суперечить законам і правилам держави перебування. Такий депозит може бути переданий репрезентованій державі лише відповідно до законів і правил цієї держави. Водночас аналіз вищезазначених двосторонніх конвенцій уможливив висновки про те, що консульські посадові особи не можуть складати такі угоди, які встановлюють та відчужують речові права на нерухоме майно, що знаходиться в державі перебування; складати і засвідчувати справжність копій документів і виписок з документів, виданих органами репрезентованої держави; виконувати будь-які інші нотаріальні функції, які не суперечать законам і правилам держави перебування.

Порівняно з іншими країнами нотаріальні дії з охорони безспірних прав за Консульською конвенцією між Україною та Італійською Республікою (ратифікована Законом N 2315-IV (2315-15) від 12.01.2005, ВВР, 2005, N 9, ст.176) [125], Консульською конвенцією між Україною і Литовською Республікою (ратифікована Законом N 463/96-ВР від 01.11.96) [126], Консульською конвенцією між Україною і Республікою Куба (ратифікована Законом N 1367-IV (1367-15) від 10.12.2003, ВВР, 2004, N 15, ст. 222) [127], Консульською конвенцією між Україною і Соціалістичною Республікою В'єтнам (ратифікована Законом N 281/94-ВР (281/94-ВР) від 09.12.94) [128], Консульській Конвенції між Україною та Китайською Народною Республікою (ратифікована Постановою ВР N 2995-ХІІ (2995-12) від 05.02.93) [129], фактично обмежуються положеннями Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., хоча на рівні двосторонньої конвенції можна було б розширити перелік нотаріальних дій в інтересах захисту прав держави та прав громадян в країні перебування.

Зазначимо, що у деяких двосторонніх конвенціях зафіксовано положення про охорону інтересів громадян, фізичних і юридичних осіб, у випадках правонаступництва «mortis causa» на території держави перебування згідно з законами і правилами держави перебування; охорону в межах, встановлених законами і правилами держави перебування, інтересів неповнолітніх та інших осіб, що не мають повної дієздатності, особливо, коли вимагається

встановлення над такими особами якої-небудь опіки або піклування; нотаріальне оформлення актів і контрактів, укладених між громадянами репрезентованої держави, а також односторонніх актів, які не стосуються виникнення, зміни або передачі прав на нерухоме майно, що знаходиться в державі перебування; актів та контрактів, незалежно від громадянства сторін, які стосуються майна, що знаходиться на території репрезентованої держави, або які будуть діяти на цій території; заповітів громадян репрезентованої держави шлюбних актів та контрактів тощо [125; 128; 129]. Традиційно у конвенціях зазначається, що складені, видані, засвідчені або перекладені консульськими посадовими особами документи будуть розглядатися в державі перебування як документи, які мають таке ж юридичне значення і доказову силу як такі, що були складені, видані, посвідчені або перекладені компетентними органами, установами держави перебування, за умови, що вони відповідають законодавству держави перебування.

Відтак, вчинення нотаріальних проваджень з охорони безспірних прав у межах консульських установ і дипломатичних представництв здійснюється як за Віденськими конвенціями про дипломатичні та консульські зносини, так і за двосторонніми консульськими конвенціями, в яких перелік нотаріальних дій може бути ототожнений з Віденськими конвенціями або ж розширений за домовленостями між державами на основі національного законодавства. Зокрема, з огляду на розвиток інституту нотаріату, зазначають фахівці, з країнами, у яких існує нотаріат, конкретизація договору має здійснюватися відповідно до положень законодавства про нотаріат обох країн, а з країнами, у яких нотаріат не передбачений або не розвинений і не регламентується законодавством, відповідні нотаріальні провадження з охорони безспірних прав мають бути чітко узгоджені у договорах між державами.

Висновки до Розділу 1

1. Встановлено, що теоретичні підходи науковців як зарубіжних країн, так і України до проблеми охорони безспірних цивільних прав як у загальному розумінні розвитку міжнародного права, так і споріднених правових галузей надали можливість обґрунтувати думку про виокремлення такої складової, як міжнародний нотаріальний процес, що розглядається дослідниками на рівні трансдисциплінарних досліджень з урахуванням концептуальних здобутків міжнародного публічного, міжнародного приватного, цивільного права, цивільного та нотаріального процесу.

2. Констатовано, що у проаналізованих дослідженнях представлено теорію однієї із галузей правової науки якою є нотаріальний процес, розкриті властиві йому нотаріальні правовідносини, привернуто увагу до особливостей нотаріально-адміністративних і нотаріальних процесуальних правовідносин, спірних правовідносин, особливостей охорони безспірних прав суб'єктами нотаріального процесу як у загальній процедурі вчинення нотаріальних проваджень, так і при вчиненні окремих проваджень; сформульовано положення про необхідність теоретичного узгодження всезростаючих потреб суспільства у посвідченні нових безспірних цивільних прав та безспірних фактів і обґрунтованого розширення компетенції нотаріусів; висловлено необхідність систематизації і аналізу значної кількості інформації, присвяченої нотаріату, та наявних спірних наукових концепцій щодо нотаріальної практики; запропоновано пропозиції з удосконалення процедури вчинення нотаріальних проваджень.

3. Встановлено, що сучасний розвиток інституту нотаріату та практика нотаріальної діяльності консульських установ і дипломатичних представництв щодо охорони безспірних цивільних прав свідчить про необхідність розроблення і кодифікації нових положень у міжнародних документах, які регулюють консульські зносини, розширення нотаріальних повноважень

консульських установ у контексті співробітництва з Нотаріальними палатами країн перебування. Норми міжнародного права, прецедентів, рішень міжнародних інституцій, національно-правових та інших окремих актів держав покликані не лише окреслити основні тенденції еволюції транснаціонального права, а й відігравати провідну роль у його розвитку на сучасному етапі трансформацій.

4. Доведено на основі дослідження загальних особливостей регламентації безспірного права, що нотаріальні провадження з посвідчення безспірного права можна розглядати як своєрідну складову транснаціонального нотаріального процесу, що регулюється не тільки нормами міжнародного публічного права, зокрема, відповідними міжнародно-правовими кодифікованими актами - Віденськими конвенціями, а також положеннями міжнародного приватного права, іншими галузями приватного права, зокрема цивільного, сімейного, земельного, корпоративного тощо, які поглиблюють і вдосконалюють практику нотаріальних проваджень з безспірних прав з урахуванням трансформацій міжнародного правопорядку.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ БЕЗСПІРНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДИПЛОМАТИЧНИХ УСТАНОВ

2.1. Міжнародно-правовий статус і практика інституцій Європи щодо охорони безспірних цивільних прав

Розвиток європейського нотаріального права і відповідно розробка положень щодо нотаріальної діяльності дипломатичних представництв (делегацій) ЄС пов'язані з інтеграційними процесами та розширенням ЄС, що зумовили трансформацію регіональних систем права, вплинули на міжнародні правовідносини та правове забезпечення спільної зовнішньої політики об'єднання. Водночас завершився перехідний період для країн Центральної та Південно-Східної Європи і пострадянських держав, які почали реформувати правову сферу відповідно до стандартів Європейського Союзу у рамках реалізації зовнішньополітичних напрямів щодо вступу до ЄС або набуття статусу асоційованого членства в організації.

Ухвалення стратегії спільної зовнішньої та безпекової політики, модернізація економіки, створення нових наднаціональних інститутів підтвердили статус ЄС як суб'єкта міжнародних правовідносин, але подальша інтеграція зумовила проблеми інституціоналізації таких правовідносин на рівні функціонування дипломатичних місій ЄС і необхідність вироблення «всеосяжної концепції, яка б сприяла утвердженню правосуб'єктності ЄС у системі міжнародних відносин та його подальших перспектив у світовій системі міжнародного права». Діяльність ЄС в цих умовах здійснюється за такими напрямками, як прагматична правова взаємодія з провідними міжнародними акторами, спільна протидія системним викликам, міжнародно-правове врегулювання криз та інституціональне реформування [130]. На

підтримку правосуб'єктності ЄС в міжнародних відносинах і встановлення на дипломатичному рівні зовнішніх зносин наднаціонального об'єднання із зарубіжними країнами висловився й Постійний Голова Європейської Ради ЄС Х. ван Ромпей, який продемонстрував прагматичний підхід до викликів правосуб'єктності ЄС, з якими доводиться мати справу загальноєвропейській дипломатії, підкресливши, що «відмінності у підходах різних держав ЄС до забезпечення національних інтересів будуть проявлятися в найближче десятиліття залежно від того, як Європейський Союз буде вибудовувати спільну зовнішню політику у міжнародних відносинах». Одні європейські країни, на думку Х. ван Ромпея, збережуть історично сформовані тісні зв'язки зі своїми традиційними партнерами; інші - віддадуть перевагу наднаціональним інститутам», тобто «відмінності у підходах до дипломатичної діяльності реально є як традиційними, так і новітніми» [131].

Зазначимо, що Європейський Союз до підписання Лісабонського договору керувався у міжнародних відносинах стратегією спільної зовнішньої та безпекової політики 2003 р., базовими засадами якої був подальший процес європейського інтеграційного будівництва, тому лідер фракції ліберальних демократів Європейського Парламенту экс-прем'єр Бельгії Г. Верхофстадт, висловлюючи загальний погляд європейського політикуму щодо вироблення нової стратегії зовнішньої та безпекової політики ЄС, наголошував, що стратегія спільної зовнішньої та безпекової політики має бути адаптованою до сьогоденних реалій дипломатичної діяльності ЄС з урахуванням як положень Віденських конвенцій про дипломатичні і консульські зносини, так і положень відповідних наднаціональних актів ЄС щодо захисту цивільних прав громадян ЄС у третіх країнах. Крім цього, він підтримав пропозицію щодо створення посади Верховного представника з міжнародних справ і безпеки ЄС в рамках Лісабонського договору (2009 р.), до компетенції якого віднесено реалізацію спільної зовнішньої політики Європейського Союзу на міжнародному рівні, розгортання мережі дипломатичних установ з чітко визначеними завданнями діяльності і забезпечення функціонування дипломатичних місій ЄС на загально

визнаних принципах міжнародного права [132]. Відповідно, К. Ештон, яку було призначено на посаду міністра зовнішніх справ ЄС, представила програму розвитку дипломатичної служби, якою передбачено відкрити представництва зовнішньополітичної служби ЄС у 136 країнах світу, залучити до діяльності у сфері зовнішніх зносин на початковому етапі 1525 чиновників Європейської Комісії та Ради ЄС, а з часом збільшити кількість посадовців дипломатичних установ до 7 тисяч співробітників, тобто, забезпечити для ЄС статус повноцінного суб'єкта міжнародного права. Зокрема, К.Ештон зазначала, що в основі політико-правової стабільності ЄС лежать цінності свободи і демократії, дотримання принципів законності і прав людини, позитивна репутація у міжнародних відносинах [133; 134].

Зауважимо, що набуття чинності Лісабонського договору зумовило низку суттєвих змін, спрямованих на поглиблення інтеграційного процесу в Європі, зокрема, на уніфікацію діяльності дипломатичних місій (делегацій) ЄС та держав – членів в країнах перебування, яка, на думку фахівців, сприятиме створенню сприятливих умов для ЄС як консолідованого міжнародного актора, здатного забезпечувати охорону безспірних прав громадян Європи у третіх країнах. Оскільки основними завданнями ЄС на міжнародній арені було визначено збереження його сутності, фундаментальних інтересів, безпеки, незалежності й цілісності; підтримку демократії, верховенства права, захист прав людини і принципів міжнародного права; збереження миру, запобігання конфліктам і підвищення міжнародної безпеки; підтримку економічного, соціального, екологічного розвитку з пріоритетною метою подолання бідності; стимулювання інтеграції усіх європейських країн у світову економіку, зокрема, через скасування обмежень на міжнародну торгівлю; підтримку міжнародних заходів зі збереження і покращення якості життя і довкілля; розвиток системи міжнародної співпраці, то зміни щодо нотаріальних проваджень з безспірних прав у дипломатичних представництвах передбачають реформування представництв ЄС на міжнародній арені задля дипломатичної присутності на рівні міжнародних організацій, в державах – членах і в третіх країнах.

Створення посади Верховного представника Із зовнішніх справ ЄС в рамках Лісабонського договору (2009 р.) і відкриття представництв ЄС у 136 країнах світу також свідчить про спрямовану політику забезпечення для ЄС статусу повноцінного суб'єкта міжнародно-правових відносин. Слід зазначити, що Європейська служба зовнішніх справ не замінює національні міністерства закордонних справ, вона покликана лише доповнювати дипломатичні представництва країн-членів ЄС, тобто здійснювати дипломатичний та консульський захист європейських громадян за кордоном за міжнародними документами, європейським та національним законодавством [134; 135-144].

Та попри проголошену ЄС стратегію спільної зовнішньої політики і дипломатичної діяльності більшість провідних міжнародних акторів висловлюють різні оцінки щодо визнання міжнародно-правової суб'єктності організації. Зокрема, ця проблема розглядалася на спеціальній зустрічі в Брюсселі (2010 р.), яка стосувалася регулювання відносин ЄС як зі світовими державами, так і з країнами, що розвиваються. За словами дипломатів, ця зустріч була покликана сприяти зсуву акценту з проблем розширення на зовнішню політику та її правове забезпечення, щоб «надати зовнішньополітичному лідеру ЄС К.Ештон підтримку для зміни курсу в бік більшої усвідомленості європейської зовнішньої політики», оскільки деякі країни-члени Союзу вказують на відсутність стратегічного бачення і політико-правової основи у багатьох відносинах Європейського Союзу з пріоритетними країнами, зокрема, зі США та країнами БРІКС, які посилюють двосторонні правовідносини з країнами-членами ЄС, а не з ЄС як суб'єктом міжнародного права [145].

Як новий інститут права, що інтенсивно розвивається та уособлює правовий досвід держав-членів, ЄС привертає увагу науковців і практиків в різних аспектах, оскільки такі дослідження мають суттєве значення для міжнародної правосуб'єктності організації. Загальну специфіку міжнародної правосуб'єктності ЄС, функції дипломатичних місій організації, в тому числі нотаріальну діяльність, розглянуто у наукових працях зарубіжних фахівців –

Д.Вервея, Х.Вейлера, Л.Коулмена, П.Ройтера, Т.Хартлі, М.Коскенніємі тощо, представників російської школи міжнародного та європейського права – О. Дударєва, О. Казанової, Н. Пустовалової, О. Плотникової, Ю. Смирнова, О. Сафонової, А. Мусінова та інших, наукових розвідках вітчизняних фахівців – С. Фурси, О. Гріненко, О. Шпакович, С. Лозинської, О. Святуна, Т. Гулевської, О. Кармази, О. Криштопи [146-160] тощо, які аналізували міжнародно-правові і національно-правові аспекти нотаріальної діяльності консульських установ і дипломатичних представництв, специфіку співвідношення міжнародної і національної норми щодо консульського права Європейського Союзу та держав-членів, особливості правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції, практику охорони безспірних цивільних прав на рівні національного законодавства окремих європейських країн. Загальну специфіку міжнародної правосуб'єктності ЄС було досліджено О. Шпакович, яка зазначала, що Лісабонським Договором (2009 р.) відмінено систему ухвалення законодавчих актів Європейського Союзу на рівні Ради Міністрів ЄС та Європейського Парламенту і встановлено, що з набуттям чинності Лісабонського Договору всі рішення в ЄС, за винятком обмеженої сфери щодо зовнішньої політики, безпеки та оборони, ухвалюються за єдиною процедурою, яка надає Європейському Союзу безпрецедентно широке право на підписання міжнародних договорів від імені країн-членів ЄС саме відповідно до нової законодавчої бази. У частині I «Загальні положення» Лісабонського Договору чітко окреслено сфери компетенції виключно ЄС та сфери спільної компетенції ЄС і країн-членів щодо вироблення та підписання договорів, угод тощо в рамках міжнародних організацій та з третіми сторонами. Що стосується міжнародної правосуб'єктності Європейського Союзу як такого, підкреслює дослідниця, то з набуттям чинності Лісабонського договору, де йдеться про ЄС як об'єднання, що є юридичною особою, міжнародна правосуб'єктність ЄС відповідно впливає з інших положень установчих договорів, в яких закріплені конкретні повноваження ЄС у сфері зовнішніх зносин. Наявність у ЄС міжнародної правосуб'єктності, зазначається у дослідженні, створює

можливості для нормального функціонування об'єднання у політичному та правовому сенсі, оскільки передусім для ЄС є можливість реалізувати закріплені у Лісабонському договорі положення щодо цілей та завдань об'єднання, зокрема, утвердження своєї ідентичності на міжнародній арені, запровадження громадянства ЄС, забезпечення дотримання правил вступу до ЄС тощо [160].

Тобто, ЄС може укласти від свого імені адміністративні чи приватно-правові угоди, а також міжнародні договори; належним чином представляти об'єднану Європу в рамках міжнародних організацій і конференцій. На сучасному етапі така діяльність здійснюється на рівні Голови Європейської Ради, Високого представника ЄС із зовнішніх зносин та Європейської Комісії, а також шляхом співпраці між дипломатичними і консульськими місіями держав-членів, з одного боку, та Європейської служби зовнішніх справ і дипломатичними представництвами ЄС у третіх країнах та міжнародних організаціях – з другого. Зауважимо, що використання конкретної правової форми участі Європейського Союзу на рівні зовнішніх зносин багато в чому залежить від того, в рамках якого з цих компонентів здійснюється така діяльність. Проведення спільної зовнішньої політики хоча і здійснюється з використанням наднаціональних інститутів ЄС, проте цей напрям діяльності певною мірою знаходиться поза межами компетенції об'єднання, і є способом реалізації дипломатичної діяльності держав-членів. Згідно з установчими договорами ЄС є правоздатним у сферах, які охоплюють відносини з міжнародними організаціями (ООН, ОЕСР, ГАТТ/СОТ та іншими), укладання міжнародних угод, встановлення та розвиток дипломатичних зносин з третіми країнами. У відносинах з міжнародними організаціями ЄС використовує як традиційні форми, притаманні для практики інших міжурядових об'єднань, так і форми, характерні для відносин держав з міжнародними організаціями, як наприклад, членство ЄС у таких впливових міжнародних організаціях, як ГАТТ/СОТ, ФАО, ЄБРР. Інша особливість, яка стосується форм реалізації міжнародної правосуб'єктності ЄС, пов'язана з дипломатичним та консульським

правом, оскільки, на відміну від інших міжнародних організацій, дипломатичні місії ЄС на двосторонній основі було засновано у багатьох країнах світу, включаючи й Україну, які зі створенням Європейської служби зовнішніх справ сприяють формуванню в межах Європейського Союзу власного дипломатичного відомства, що діє паралельно з дипломатичними відомствами держав-членів ЄС[157-159].

Як підкреслює О.Шпакович, у межах своєї договірної компетенції Європейський Союз укладає як двосторонні, так й багатосторонні угоди з третіми країнами та міжнародними організаціями, специфікою яких є положення про правові наслідки не тільки для суб'єктів міжнародного права, які уклали ці угоди, але й для суб'єктів внутрішнього права третіх країн – сторін міжнародної угоди та суб'єктів внутрішнього права держав-членів ЄС. Таким чином, участь ЄС у міжнародних договірних відносинах пов'язана з розподілом компетенції між ЄС та державами-членами, коли об'єкт угоди підпадає не лише під компетенцію ЄС, але й частково під компетенцію його держав-членів: за таких обставин міжнародні угоди, які вважаються у праві ЄС змішаними, підписують спільно ЄС і держави-члени. Враховуючи зміст міжнародних угод, які укладає ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права, та правові засади для їх укладання, можна виділити галузеві угоди про міжнародні відносини, угоди про торгівлю і економічне співробітництво, угоди про партнерство, угоди про асоціацію тощо [160].

Наукові розробки щодо правових засад діяльності дипломатичних місій ЄС виявляють особливу форму багатовимірної правової взаємодії держав-членів, наслідком якої є перетворення ЄС на провідного суб'єкта міжнародних правовідносин. З огляду на специфіку правосуб'єктності ЄС (Міжнародний Суд визнав правосуб'єктність європейських міжнародних організацій на рівні з правосуб'єктністю держав-членів), виділяються такі підходи до визначення правової природи Європейського Союзу, як: визначення правової природи Союзу як специфічної міжнародної організації; підтримка концепції внутрішньоправового розвитку, тобто федеративного бачення ЄС; сприйняття

ЄС як специфічної структури, що не має аналогів, оскільки обсяг повноважень, переданих державами-членами Європейському Союзу, давно вже поставив його набагато вище від рівня міжнародної організації. Натомість міжнародно-правову теорію, що піддає сумніву наддержавність ЄС, підтримує французький науковець П.Ройтер [147], який вважає, що офіційна перспектива Римського договору мала на меті насамперед загальну економічну уніфікацію, вилучивши будь-яке порушення національного суверенітету й обмеження права європейських країн. Зауважимо, що у сфері зовнішніх зносин, в тому числі завдяки практиці Європейського Суду, «відбулося розширення повноважень ЄС шляхом закріплення в судових рішеннях концепції паралельної компетенції. Даючи тлумачення положенням установчих договорів щодо компетенції органів ЄС, Суд зазначив, що правосуб'єктність ЄС не обмежується лише правоздатністю з питань діяльності у внутрішній сфері, а включає також правоздатність встановлювати договірні відносини з третіми країнами щодо всіх цілей, зафіксованих у першій частині установчої угоди. Тим самим, спираючись на так звану концепцію «дорозумілої компетенції», Європейський Суд визначив зовнішню компетенцію ЄС як природне продовження внутрішніх відносин на міжнародні зв'язки».

Аналіз наукової праці Д. Вервея «Європейське економічне співтовариство, Європейський союз і право міжнародних договорів: порівняльний правовий аналіз права міжнародних договорів співтовариства і практики ЄС» уможливорює висновок про те, що у сучасному глобалізованому світі швидкоплинно збільшується кількість суб'єктів міжнародного права, крім держав, міжнародних організацій з'являються неурядові міжнародні організації з юридичним статусом, транснаціональні міжнародні актори, які здійснюють правочинну діяльність на міжнародному рівні, тому важливою для дослідження охорони безспірних цивільних прав є практика регулювання нотаріальної діяльності дипломатичних представництв європейських організацій та національних держав на рівні міжнародних договорів. На думку Д. Вервея, є два способи з'ясувати суперечливість правосуб'єктності міжнародних

організацій типу ЄС: по-перше, змінити внутрішню структуру міжнародних організацій; по-друге, модифікувати право з метою усунення суперечностей і підтвердження законної юридичної компетентності європейських об'єднань, враховуючи унікальність ролі ЄС в процесі інтеграції [146].

Слід підкреслити, що сучасна правова практика в рамках інтеграційних об'єднань, зокрема, щодо регулювання нотаріальної діяльності дипломатичних представництв, за визнанням теоретиків і практиків, має суперечливий характер, оскільки в одних випадках ЄС діє як суб'єкт міжнародного права поряд з державами-членами об'єднання, а в інших – як єдиний представник об'єднаної Європи, що призводить до різної нотаріальної практики з огляду на наднаціональну специфіку європейського права. Дослідники з європейського права, зокрема Х. Вейлер, Л. Коулмен, П. Ройтер, Т. Хартлі, наголошують, що необхідно врегулювати проблему міжнародної правосуб'єктності міжнародних організацій типу Європейського Союзу шляхом трансформації внутрішніх інститутів європейських організацій або шляхом модифікації європейського права з врахуванням не тільки унікальності характеру ЄС, але й характеру інших нових суб'єктів міжнародного права. Відтак, наголошують дослідники, можна вважати певною юридичною колізією те, що ЄС та держави-члени інтеграційного об'єднання, які є суверенними щодо міжнародного регулювання діяльності дипломатичних представництв, водночас передали частину свого суверенітету задля дій у цій сфері до компетенції ЄС.

Розвитку європейського права в контексті забезпечення інтересів ЄС у сфері спільної зовнішньої політики, а саме європейського нотаріального права, сприяють міжнародні неурядові організації Міжнародний союз нотаріату, Рада нотаріусів ЄС, Європейський інститут нотаріальних досліджень і програм, Європейська нотаріальна мережа, Організація зі співробітництва нотаріатів Центральної Європи, Асоціація нотаріусів європейських метрополій [161-166], які займаються уніфікацією норм права в умовах активних інтеграційних процесів.

Необхідно підкреслити в цьому контексті роль Міжнародного союзу нотаріату [161; 167-175], який сприяє гармонізації і уніфікації цивільного права в країнах Європи, поширює стандарти нотаріальної діяльності (Базові принципи системи латинського нотаріату, затверджені Бюро при Комісії з міжнародної співпраці і Постійною радою МСЛН 1986 року) для більш як 60 нотаріатів всіх континентів (за винятком Австралії), зокрема, нотаріатів ФРН, Франції, Іспанії, Італії, Австрії, Швейцарії, Бельгії, Люксембурга, Нідерландів, провінції Квебек (Канада), Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Словаччини, Росії, державах Латинської Америки, Африки тощо, що може бути використано для здійснення нотаріальних функцій дипломатичними делегаціями ЄС. За стандартами МСЛН [170], нотаріуси виступають і як незалежні представники держави, наділені від імені держави повноваженнями здійснювати нотаріальні дії, і як представники, особисто відповідальні за здійснення нотаріальних дій. Відтак, незалежність нотаріусів забезпечує надання угодам сторін «публічної форми і публічної довіри», оскільки нотаріуси виконують завдання публічної влади, враховуючи, що контроль за діяльністю нотаріусів здійснюється державою в особі органів юстиції і нотаріальних палат.

Характеризуючи, Міжнародний союз нотаріату, який є об'єднанням національних нотаріальних організацій у країнах, де поширене законодавство про нотаріат латинського типу як результат застосування римського права, слід насамперед відзначити, що законодавство пов'язано з римським правом тільки як із джерелом тих правових положень, які визнають нотаріальний документ за його особливою дією, зокрема, за силою його доказів.

МСЛН визначає нотаріуса «латинського типу» як юриста, покликаного надати угодам сторін у рамках свободи укладення договорів «публічну достовірність» і публічну форму; як неупередженого посередника учасників договорів; як виконавця завдань публічної влади, незалежного як від держави, так і від громадян, які звертаються за послугою. Крім посвідчення, нотаріус «латинського типу» може надавати консультації і наставляти тих, кому необхідний його захист. Він суворо зобов'язаний не розголошувати службові

таємниці і несе безпосередню відповідальність за помилки, здійснені при виконанні обов'язків. Доступ до нотаріальної діяльності можливий тільки фахівців з вищою спеціальною освітою [169; 173].

Згідно зі ст. 1 Статуту МСЛН, завданням організації є сприяння, координація та розвиток нотаріальної діяльності в міжнародній сфері, а також забезпечення незалежності професії. З метою досягнення таких завдань МСЛН представляє нотаріат у міжнародних організаціях і співпрацює з ними; вивчає окремі правопорядки і підтримує дослідження, спрямовані на уніфікацію права у сфері нотаріальної діяльності; реєструє і супроводжує законодавчу діяльність в цій галузі; поширює принципи «латинського нотаріату»; організовує міжнародні конгреси; приділяє особливу увагу нотаріусам тих держав, в яких відсутня фахова регламентація, підтримуючи їх при її створенні; вступає у відносини з організаціями, чиї системи складання документів та посвідчення беруть свої витоки не з латинського нотаріату.

Міжнародний союз нотаріату управляється постійною радою, що є її виконавчим органом, до якої входять Президент МСЛН та п'ять віцепрезидентів, у регіональній компетенції яких знаходяться Північна та Центральна Америка, Південна Америка, Африка, Азія і Європа. Вищим органом МСЛН є збори нотаріатів-членів, кожен з яких має право голосу. Необхідно зазначити, що для виконання статутних завдань у МСЛН створено спеціальні комісії, такі, як комісія у справах міжнародного нотаріального співробітництва, комісії у справах Америки, Африки, Європи та Середземномор'я, комісія з розробки принципів європейського права, які опікуються нотаріусами за межами МСЛН, а також державами, в яких нотаріати або взагалі відсутні, або засновані на принципах, що відрізняються від принципів організації нотаріату латинського типу, займаються організацією та розвитком нотаріату і вирішенням питань здійснення нотаріальної діяльності у регіонах.

Так, комісія у справах міжнародного нотаріального співробітництва займається встановленням перших контактів з нотаріусами за межами МСН, а

також з державами, в яких нотаріати або взагалі відсутні, або представлені зовсім іншим відмінним чином. При цьому Комісія, представляючи нотаріуса латинського типу, роз'ясняє значення складених цивільних законів і надійних реєстрів для функціонування ринкової економіки. Внаслідок діяльності Комісії чисельність асоційованих членів Міжнародний союз нотаріату зросла за рахунок прийняття нотаріатів країн, що розвиваються, а також держав Центральної та Східної Європи.

Комісією у справах Європи та Середземномор'я опубліковано визначну працю, присвячену порівняльному аналізу національного законодавства, що регулює майнові відносини подружжя, питання спадкоємства, а також правового статусу нотаріуса в різних європейських країнах-членах МСЛН. Крім того, комісія провела численні приватні зіставлення з різних питань, зокрема щодо становища нотаріуса в європейських державах - членах МСЛН; моделі розподілу етапів нотаріального виробництва; охорони культурних цінностей; зобов'язального права; спадкового права; адаптації міжнародного досвіду до національних умов тощо[175; 176].

Процеси європейської інтеграції зумовили утворення в межах МСЛН і спеціальної Комісії з розробки принципів європейського права, у якій на правах спостерігачів співпрацюють з МСЛН представники юридичних товариств Англії та Уельсу, Шотландії та Ірландії, а також лондонських нотаріатів, Нотаріального товариства Англії та Об'єднання нотаріусів Ірландії. Комісія здійснює численні порівняльні дослідження права, що стосуються нерухомості, підприємницької діяльності та європейського заставного права (євроіпотеки), зокрема питань створення та принципів діяльності товариств, учасники яких несуть відповідальність лише за своїми вкладами, з викладенням різних підходів до проблеми придбання європейських акціонерних товариств; питань регулювання щодо нерухомості, що стосуються європейського іпотечного кредиту, складання зразка договору про надання позики в іноземній валюті, пропозицій щодо прискорення процедури продажу з публічного торгу. У

всеосяжному дослідженні Комісії з розробки принципів європейського права пропонується увести єдине європейське заставне право - «євроіпотеку» [172].

Як неурядова організація, що має статус спостерігача в ООН, Міжнародний союз нотаріату співпрацює з Міжнародною асоціацією юристів, що передбачає спільну діяльність у сфері вирішення юридичних питань щодо міжнародного комерційного арбітражу; діяльності нотаріату; укладення контрактів за допомогою електронного та інших видів комунікації; здійснення правосуддя; міжнародного приватного права, права різних моделей регіональної інтеграції; позаправових способів вирішення спорів тощо; а також з Міжнародним союзом суддів задля обміну інформацією про діяльність організації, документами конгресів та іншими матеріалами.

Так, у резолюції конгресу Міжнародного союзу суддів (1989 р.) за нотаріатом було офіційно визнано здійснення функції попереджувального правосуддя, якою передбачалося, що у країнах з цивільним законодавством, де існує латинський нотаріат, нотаріус є посадовою особою, яка надає консультації про природу та юридичні наслідки договорів; попереджує виникнення спірних питань; спрощує процедуру доказів; представляє сторони в суді з питань окремого провадження; вчинює різні судові дії, такі, як складення описів, розподіл майна, опечатування майна тощо.

Ефективною можна вважати співпрацю МСН з найстарішими організаціями, Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права та Міжнародним інститутом з уніфікації приватного права в Римі, які стали ініціаторами багатьох наукових досліджень з розвитку міжнародного приватного права. З європейськими організаціями Європейським Союзом та Радою Європи Міжнародний союз нотаріату співпрацює за програмами співробітництва щодо проведення законодавчих реформ і забезпечення процесу зближення систем національного законодавства з європейськими нормами та стандартами, зокрема і щодо нотаріальної діяльності дипломатичних делегацій ЄС [177]. Таким чином, Міжнародний союз нотаріату відіграє важливу роль в координації міжнародного співробітництва у нотаріальній сфері.

Європейські організації, зокрема, Рада нотаріусів ЄС, яка є офіційним представником держав-членів (Австрії, Бельгії, Болгарії, Чеської Республіки, Естонії, Франції, Греції, Іспанії, Голландії, Литви, Люксембургу, Латвії, Мальти, Нідерландів, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Італії, Хорватії як спостерігача) при наднаціональних інститутах ЄС, спрямовує діяльність на формування спільної європейської галузі нотаріального права та належне застосування законодавства ЄС, інтеграцію інституту нотаріату до європейських інституцій у сфері правового захисту громадян, забезпечення рівноправного доступу до правосуддя та захисту прав споживачів, здійснює моніторинг робочих груп, що детально аналізують європейські проекти та ініціативи у сфері надання нотаріальних послуг, а саме, у сферах спадкового права, іпотечного права, конкурентного законодавства, контрактного законодавства, діяльності юридичних компаній.

Оскільки розширення ЄС зумовило проблему встановлення нових правил у відносинах з країнами-сусідами, зокрема, у політичній і правовій сфері, і призвело до створення міністерства зовнішньої політики ЄС, наявності дипломатичних місій ЄС у країнах представництва організації, до розширення функцій таких місій в країнах перебування, зокрема, до впровадження візового режиму, врахування стандартів Ради нотаріусів ЄС, діяльність Ради нотаріусів ЄС передусім спрямована на реалізацію Угод про партнерство і співробітництво та формування нової правової бази зовнішніх зносин.

Аналізуючи роль міжнародної співпраці та внеску Ради нотаріусів Європейського Союзу щодо закріплення основних принципів латинського нотаріату, Президент Ради нотаріусів ЄС, Т. Гьоте наголошував, що за двадцять років діяльності організація об'єднала 21 країну-члена ЄС, в яких є чинною система латинського нотаріату (у 2013 р. до організації приєднується і Хорватія). «Рада нотаріусів ЄС намагається об'єднувати та зміцнювати нотаріат в Європі, дотримуючись старих традицій нотаріальної спільноти, намагається знайти практичні та правові рішення проблем правосуддя, свободи та безпеки, пов'язаних із будівництвом в Європі, гарантує правову захищеність

європейських громадян», зазначав Т.Гюте, а «місія Ради полягає в тому, щоб надавати громадянам європейських країн правові консультації з різних нотаріальних питань» [162; 178]. Одним з останніх проектів, що їх реалізує організація, є EUFides, мета якого спростити процедуру купівлі-продажу нерухомості між громадянами різних країн Європи. Згідно з проектом можна придбати житло за кордоном, звернувшись до нотаріуса своєї країни, який буде співпрацювати на основі електронної мережі з колегами, що працюють в країні, де розташована нерухомість.

Рада нотаріусів ЄС сприяє й впровадженню Європейського кодексу нотаріального професійного права, який розглядається як чинник гармонізації національного законодавства, що регулює нотаріальну діяльність, та співпраці нотаріатів на загальноєвропейському рівні, і який містить правові норми, що визначають умови й особливості здійснення нотаріальної діяльності при оформленні транснаціональних правовідносин. У рамках Лісабонського договору 2009 р. Генеральною асамблеєю Ради нотаріусів ЄС на основі Європейського кодексу нотаріального професійного права був ухвалений Професійний кодекс нотаріусів, в якому представлено принципи діяльності нотаріусів у межах ЄС.

Зокрема, нотаріус зобов'язаний здійснювати попереджувальне правосуддя, якщо між сторонами існують суперечки, забезпечувати правову достовірність угод, дотримуватись законодавства країни, яку він представляє, надавати якісні послуги, враховуючи інтереси сторін; бути неупередженим, незалежним та дотримуватись нейтралітету при вирішенні суперечливих справ, дотримуватись конфіденційності та збереження професійної таємниці; нести відповідальність за неякісне виконання покладених на нього обов'язків, удосконалювати свої професійні навички, утримуватись від недобросовісної конкуренції та допомагати іншим нотаріусам при виконанні ними професійних обов'язків тощо [179].

Також у п. 3 Професійного кодексу нотаріусів зазначено правила здійснення нотаріусами ЄС закордонної (транскордонної) діяльності, під якою

розуміють операції за участю іноземного елемента щодо набуття права власності в іншій державі, вирішення питань громадянства, розгляд справи, враховуючи розташування об'єкта або суб'єкта справи в іншій державі відповідно до фізичної або юридичної адреси. Оскільки нотаріуси вважаються передусім державними службовцями відповідної країни, то виконання ними професійних обов'язків здійснюється лише в межах держави, яку вони представляють, водночас їм надається право на юридичні консультації та юридичну підтримку громадян інших держав.

З метою удосконалення надання нотаріальних послуг для європейських громадян та бізнесових кіл Рада нотаріусів ЄС закликає членів організації до тісного співробітництва та обміну досвідом. Відтак, при здійсненні транскордонної діяльності нотаріус може звернутись за консультацією до представництва Європейської нотаріальної мережі у своїй країні. Також у п.3 Кодексу подано визначення «нотаріуса від приймаючої країни або національного нотаріуса» і «нотаріуса від країни походження або іноземного нотаріуса», за якими «національний нотаріус» тлумачиться як особа, якій надано повноваження в даній країні для підтвердження достовірності документів на підставі національного законодавства кожної держави-члена ЄС, а «іноземний нотаріус» визначається як нотаріус від держави-члена ЄС, крім тієї, в якій видано документ. При здійсненні транскордонних дій, зазначається у кодексі, нотаріус повинен узгоджувати законодавство країни перебування з законодавством країни походження, з якою пов'язана справа, що розглядається, а також дотримуватись положень професійного кодексу. Нотаріус або нотаріуси з правом територіальної юрисдикції можуть юридично супроводжувати справу і видавати необхідні документи, а будь-яка фізична або юридична особа має право обирати нотаріуса і територіальну юрисдикцію, звертатись до нього за консультацією і допомогою [179; 180].

Слід зауважити, що іноземний нотаріус, який співпрацює з нотаріусом із територіальною юрисдикцією, зобов'язаний інформувати свого клієнта про межі своїх послуг, а нотаріус, який юридично супроводжує свого клієнта за

кордоном, зобов'язаний попереджати нотаріусів із територіальною юрисдикцією про свою участь у справі і узгоджувати з ними правила співпраці. При цьому національний нотаріус має своєчасно направити іноземному нотаріусу будь-які документи та інформацію, необхідні для надання консультативної допомоги клієнту. Нотаріус також має право інформувати своїх клієнтів та громадськість про юридичні послуги, які надаються в межах країни походження та приймаючої країни без залучення третіх осіб. Особлива увага у кодексі надається зобов'язанням нотаріуса використовувати інформаційно-комунікаційні технології для удосконалення якості нотаріального обслуговування відповідно до чинного законодавства та кодексу професійної поведінки нотаріусів ЄС, а також нести особисту відповідальність за використання електронного підпису.

На нашу думку, реалізація основних принципів Професійного кодексу нотаріусів ЄС у нотаріальній діяльності дипломатичних делегацій ЄС на наднаціональному рівні дозволяє застосовувати досвід правового регулювання неординарної моделі організації політичної та соціально-економічної життєдіяльності європейської спільноти, творчо адаптувати прогресивні принципи міжнародного права для ефективного розвитку національної системи, використати потенціал диференційованої інтеграції, правового зближення національного права, конкуренції національних правопорядків. Нові ініціативи з поглиблення інтеграції стосуватимуться, перш за все, сфери спільної зовнішньої політики, що змусить і держави-члени, і ЄС по-іншому розглянути проблему правосуб'єктності ЄС як актора міжнародних відносин у контексті діяльності дипломатичних представництв та їх правочинів [181].

Інструментом, який допомагає нотаріусам вирішувати питання, пов'язані з іноземним елементом, є також Європейська нотаріальна мережа, нотаріуси-члени Ради нотаріусів ЄС якої надають консультації національним нотаріусам у сфері нотаріальних послуг, а також сприяють інтеграції європейського нотаріату до Європейської судової мережі щодо цивільних і комерційних справ, полегшенню і прискоренню доступу громадян до правосуддя за межами

національних кордонів. Водночас цивільно-правові і податкові аспекти міжнародного спадкування розглядаються на рівні Європейського інституту нотаріальних досліджень і програм та Комісії з європейських справ Міжнародного союзу латинського нотаріату, які у співпраці з Центром нотаріального права Університету Лозанни здійснюють проект з дослідження правових колізій, пов'язаних з масштабною фінансовою кризою, негативний ефект якої був посилений відсутністю належного регулювання в багатьох країнах ліберальної правової традиції, позбавивши учасників цивільних відносин стійких правових орієнтирів.

Експерти з нотаріального права відзначають зростаючу значимість міжнародних обмінів, що проявляється в істотному збільшенні мобільності фізичних осіб та багаторазовій зміні ними місця проживання протягом життя, що призводить до все більшого розподілу сімейних активів по різних країнах. Звідси, як зазначається у дослідженнях [182-185], множаться правові колізії та загострюються складнощі, пов'язані з належним плануванням і організацією спадкування на транснаціональному рівні, причому як у цивільно-правовій, так і податковій сферах. Проблемними видаються національні норми регулювання, що походять з різних правопорядків, щодо передачі майна спадкоємцям, з огляду на різну фіскальну систему європейських країн і складні процедури спадкування. Аналіз законодавства основних європейських країн, низки держав Америки та Африки, зумовив висновки про необхідність розробки відповідного інструментарію в галузі планування і ведення спадкових справ щодо виявлення, оцінки та нейтралізації ризиків, пов'язаних із застосуванням правових норм різних країн, з якими пов'язаний спадок, щодо міжнародного визнання свідоцтв про право на спадок та інших офіційних документів, що використовуються в спадкових справах.

Відтак, Європейський Союз, як зазначається у багатьох науково-практичних дослідженнях, намагається виробити «власний стиль міжнародно-правової суб'єктності у сфері зовнішніх зносин здатний, можливо, у довгостроковій перспективі не поступатися за ефективністю міжнародно-

правовій суб'єктності провідних акторів міжнародних відносин. Аналіз потенціалу ЄС засвідчує, що зовнішньополітичний інструментарій європейського права більше відповідає цілям дипломатичної діяльності ЄС, і «саме в цьому, на думку фахівців, полягає важлива особливість «стратегії міжнародного актора», що притаманна Європейському Союзу. Зростання міжнародно-правового впливу ЄС відзначають як зарубіжні, так і вітчизняні фахівці з міжнародних відносин, оскільки, незважаючи на критику європейського інтеграційного проекту, за останні п'ятдесят років європейські держави значно просунулися у позиціонуванні ЄС як нового впливового суб'єкта міжнародного права..

Зауважимо, що спроби міжнародного співробітництва в галузі нотаріату здійснюються і на регіональному рівні, зокрема нотаріуси Женеви і Во (Швейцарія), які представляють Палату женеvських нотаріусів, разом з французькими колегами з департаментів Ен і Від-Савуа, які представляють Палату нотаріусів Парижа, створили Нотаріальний комітет з операцій між сусідніми прикордонними регіонами, до обов'язків якого входить обмін інформацією, створення мереж, які об'єднують провідних спеціалістів, і проведення спільних досліджень [186].

У підсумку можна зазначити, що міжнародно-правове регулювання нотаріальної діяльності одним зі своїх реальних проявів має розвиток інтеграційних процесів, а вагомим механізмом міжнародного співробітництва в нотаріальній сфері є діяльність Міжнародного союзу нотаріату, та Ради нотаріусів ЄС, позитивний науковий і практичний досвід яких може знайти застосування в правовій системі України з метою вдосконалення організаційно-правових основ нотаріату та правил нотаріальних дій, створення у перспективі єдиної національної нотаріальної мережі електронних правочинів.

З огляду на перспективну ратифікацію підписаної угоди між Україною та ЄС про асоціацію та необхідність адаптації законодавства України до права ЄС, важливою для виконання нотаріальних функцій консульськими установами і дипломатичними представництвами України можна вважати специфіку

вчинення нотаріальних дій дипломатичними представництвами ЄС та держав-членів, що призводить до різної нотаріальної практики з огляду на наднаціональну специфіку європейського права, а також врахування принципів Професійного кодексу нотаріусів ЄС, який містить правові норми, що визначають умови й особливості здійснення нотаріальної діяльності при оформленні правовідносин за межами національних кордонів, а також встановлює правила, спільні для всіх нотаріусів Європейського Союзу.

2.2. Охорона безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності Франції

Для національних моделей нотаріату європейських країн Франції, ФРН та Італії також притаманні принципи МСН щодо паралельного існування системи державного і приватного нотаріату, оскільки, за фаховими дослідженнями, державний нотаріат діє лише в землі Баден-Вюртемберг у ФРН і майже в половині кантонів Швейцарії і у Португалії, де нотаріуси також є державними службовцями.

Слід зазначити, що особливості нотаріальних проваджень з посвідчення безспірних прав консульськими установами і дипломатичними представництвами Франції пов'язані поєднанням у їх правовій діяльності положень Віденської конвенції про консульські зносини, положень Лісабонського договору про ЄС та принципів і норм внутрішнього нотаріального права.

Як суверенна держава Франція забезпечує охорону безспірних цивільних прав французьких громадян у країнах перебування через консульські установи, при їх відсутності через консульські відділи дипломатичних представництв або через інститут почесних консулів. Консульська служба Франції, як зазначається у дослідженнях [186-193], відіграє значну роль у реалізації зовнішньополітичних завдань держави у міжнародних відносинах. Питання

консульської служби в рамках міністерства зовнішніх зносин Франції віднесено до Управління у справах французьких громадян за кордоном та іноземців у Франції, у повноваження якого входять розробка і проведення політики французького уряду з адміністративних питань, що стосуються французьких громадян, які проживають або тимчасово перебувають за кордоном, захисту їх особистих і майнових інтересів; підготовка і проведення переговорів, укладання та контроль за здійсненням міжнародних угод.

Завдяки розвиненій мережі консульських установ та адаптованій до сучасних умов консульської служби, Франція здійснює ефективний захист інтересів як самої держави, так і французьких громадян за кордоном, оскільки консул, за міжнародними документами і національним законодавством, підпорядковується послу та відповідає за французьку спільноту свого консульського округу, виконує різні функції щодо французької спільноти. До таких функцій відносять: консул веде підрахунок та реєстрацію французьких громадян, що проживають в його територіальному окрузі; видає акти громадського стану; виконує функції нотаріуса; видає проїзні документи, національні свідоцтва про особистість (за умов наявності реєстрації заявника у посольстві); забезпечує консульський захист у випадку арешту, ув'язнення, серйозних випадків або хвороби, може втрутитись у випадку репатріації; проводить роз'яснювальну роботу щодо умов реалізації виборчого права за кордоном, займається організацією виборів, складає виборчі доручення, очолює місцеву комісію з надання стипендій, консульський комітет з соціального забезпечення та комітет з питань зайнятості і професійного навчання.

За законодавством, консульські установи та дипломатичні представництва Франції вчиняють такі нотаріальні дії, як посвідчення угод (договорів, заповітів, доручень тощо), крім договорів про відчуження та заставу нерухомого майна і земельних ділянок, що знаходиться в країні або в країні перебування; вживання заходів щодо охорони спадкового майна; видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, засвідчення вірності копій документів і виписок з них; засвідчення справжності

підпису на документах, засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу; засвідчення факту, що громадянин є живим; засвідчення факту знаходження громадянина в певному місці; засвідчення тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, засвідчення часу пред'явлення документів, вчинення виконавчих написів; вчинення морських протестів.

Необхідно підкреслити, що нотаріально посвідчуванні угоди, а також доручення, заяви та інші документи підписуються, як правило, в присутності консула, який вчинює нотаріальні дії. Якщо вчинення нотаріальної дії суперечить законодавству країни, консул відмовляє у вчиненні такої дії, а також не приймає для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам законодавства, або можуть за своїм змістом завдати шкоди інтересам країни, або містять відомості, що завдають шкоди честі і гідності громадян. Нотаріально посвідчуванні правочини, заяви та інші документи у французькій нотаріальній традиції підписуються у присутності консула, який вчинює нотаріальні дії [194].

На наш погляд, заслуговують на увагу і аналіз певні новації щодо охорони безспірних цивільних прав у зв'язку з оприлюдненням дипломатичним представництвом Франції Угоди про цивільну солідарність «ПАКС», яка визначається як контракт, що його укладають дві повнолітні особи різної чи тієї ж статі для організації спільного життя. Угода ПАКС визначає права та обов'язки партнерів, зокрема взаємну матеріальну допомогу, проте не встановлює ні родинних зв'язків, ні батьківських прав, не дає дозволу на усиновлення дитини чи на використання допоміжних репродуктивних технологій.

В угоді зазначається, якщо хоча б один з партнерів має французьке громадянство, то у випадку спільного проживання за кордоном можна зареєструвати угоду цивільної солідарності у консульстві визначеного територіального округу, оскільки ПАКС набуває чинності з моменту реєстрації, його можуть оскаржити треті особи, а сама угода набуває юридичної сили,

передбаченої законом. Також в угоді підкреслюється, що ПАКС неможливо укласти, якщо громадяни пов'язані родинними чи близькими сімейними стосунками, якщо одна з осіб перебуває у шлюбі, якщо одна з осіб вже уклала ПАКС з іншою особою, якщо одна з осіб є неповнолітньою, хоча і вважається юридично дієздатною, якщо одна з осіб є повнолітньою, але перебуває під опікою. Особлива увага в угоді звертається на перевірку документів, які надсилають чи подають заявники безпосередньо у консульську установу чи дипломатичне представництво [195].

Для реєстрації ПАКС угода надається в двох оригінальних екземплярах у простій письмовій формі без нотаріального посвідчення або посвідчується нотаріально, має обов'язково містити посилання на закон, правдиві свідчення про відсутність будь-яких родинних чи сімейних зв'язків між партнерами, докази щодо спільного місця проживання; має бути підписаною обома партнерами, у якій вони вказують адресу спільного проживання у консульському адміністративно-територіальному районі консульської установи чи дипломатичного представництва Франції в країні перебування; має бути доведена довідкою про те, що особа не пов'язана умовами попередньої угоди (ПАКС), що надається судом вищої інстанції у Парижі [195].

Як член Європейського Союзу, Франція активно розвиває співпрацю з державами-членами ЄС, основу якої складають насамперед Лісабонський договір та Шенгенські угоди, що передбачають здійснення спільної зовнішньої політики, створення єдиної візової політики, єдиних правил прикордонного контролю на зовнішніх кордонах і уведення єдиної системи контролю за пересуванням іноземців. Для підтримання контактів і забезпечення тісної співпраці нотаріату Франції з європейськими інституціями ЄС в Брюсселі 2006 року було створено Бюро французьких нотаріусів, компетенцію якого складають підвищення обізнаності французького нотаріату в європейських питаннях та рівня інформованості європейських інститутів про нотаріальну діяльність шляхом організації національних або європейських подій [196].

Серед двосторонніх консульських конвенцій, важливих для України, слід вважати Консульську конвенцію між Французькою Республікою та СРСР від 8 грудня 1966 р. [197], яка регламентує консульські зносини Франції з пострадянськими державами за правом правонаступництва. У Конвенції зазначаються положення щодо охорони безспірних цивільних прав, які стосуються:

- за ст. 31 права консульської службової особи здійснювати в консульстві, в своїй квартирі, в квартирах своїх громадян, а також на борту суден репрезентованої держави такі дії, як: складати і засвідчувати акти та угоди між громадянами репрезентованої держави, якщо такі акти та угоди не суперечать законодавству держави перебування і не стосуються встановлення або передачі прав на нерухоме майно в цій державі; складати і засвідчувати акти та угоди між громадянами репрезентованої держави, з одного боку, і громадянами інших держав, з другого боку, якщо ці акти та угоди стосуються виключно майна чи прав у репрезентованій державі або стосуються справ, які підлягають розглядові в цій державі, за умови, що ці угоди і акти не суперечать законодавству держави перебування;

- за ст. 32 Конвенції консульська службова особа має право: приймати від громадян репрезентованої держави заяви і засвідчувати їх; перекладати акти та документи і засвідчувати їх переклад; засвідчувати підписи громадян репрезентованої держави; легалізувати документи, а також засвідчувати копії документів; складати, посвідчувати і приймати на зберігання заповіти та інші акти, а також заяви громадян репрезентованої держави;

- за ст. 33 власті держави перебування визнають дійсність зазначених у ст. 31 і 32 актів та документів, складених або засвідчених консульською службовою особою з прикладенням офіційної печатки, а також засвідчені нею з прикладенням офіційної печатки копії, виписки і переклади таких актів та документів у випадках, коли вони потрібні для використання в державі перебування у тій мірі, в якій це передбачено законодавством держави перебування. Зазначені в п. 1 акти, документи, копії, переклади або виписки, у

випадку їх коли пред'явлення властям держави перебування, мають бути легалізовані, якщо це потрібно за законодавством держави перебування;

- за ст. 34 консульська службова особа має право приймати на зберігання від громадян репрезентованої держави документи, гроші, цінності та інше належне їм майно. Зазначені документи, гроші, цінності і майно може бути вивезено з держави перебування лише відповідно до законодавства цієї держави;

- за ст. 35 компетентні власті держави перебування повідомляють консульство про смерть громадянина репрезентованої держави, а також про відкриття спадщини в державі перебування, коли спадкоємцем за законом або заповітом є громадянин репрезентованої держави, який не проживає в державі перебування і не має там свого представника. Також консульська службова особа може звертатися до компетентних властей держави перебування з проханням вжити заходів щодо охорони та управління спадковим майном, залишеним у цій державі громадянину репрезентованої держави, а також повідомити його про заходи, якщо їх уже вжито; консульська службова особа може безпосередньо або через представника допомогти в здійсненні таких заходів [197].

Якщо після виконання формальностей, пов'язаних із спадщиною в державі перебування, рухоме майно, що належить до складу спадщини, або кошти, виручені від продажу рухомого чи нерухомого майна, підлягають передачі спадкоємцеві за законом або заповітом. Якщо спадкоємець є громадянином репрезентованої держави, не проживає в державі перебування, не призначив представника, то зазначене майно або кошти, одержані від його продажу, передаються консульству репрезентованої держави за умови, що компетентні власті держави перебування дозволили, якщо це потрібно, передачу спадкового майна або коштів, одержаних від його продажу. Підлягає передачі спадкоємцеві за законом або заповітом спадщина, якщо оплачено або забезпечено борги, заявлені в термін, встановлений законодавством держави

перебування, якими була обтяжена спадщина, оплачено або забезпечено податки, пов'язані зі спадщиною.

В разі смерті громадянина репрезентованої держави, який не мав постійного місця проживання в державі перебування, під час поїздки, - предмети, гроші і цінності, що були при ньому, без будь-яких формальностей передаються на тимчасове зберігання консульству. Всі подальші заходи, включаючи вивезення зазначеного майна, якщо в ньому виникає потреба, здійснюються з додержанням законодавства держави перебування.

Під вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, зазначає С. Фурса [1], слід розуміти комплекс організаційно-правових заходів, спрямованих на його збереження, що здійснюються нотаріусом, виконавцем заповіту і тривають переважно від моменту проведення опису спадкового майна до прийняття спадщини спадкоємцями. Водночас охорона спадкового майна може розглядатися й як створення зберігачем таких умов збереження спадкового майна, які протягом установленого законодавством періоду повинні повністю виключити можливість порушення його цілісності, кількісного зменшення та зниження показників якості.

Метою нотаріальної дії вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, є забезпечення його збереження, а також запобігання його можливному псуванню, загибелі чи розкраданню. Під вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна розуміється система обов'язкових, і, як правило, термінових та невідкладних дій організаційно-правового характеру, спрямованих на забезпечення збереження спадкового майна, проведення яких законодавцем покладено виключно на нотаріуса чи посадову особу органів місцевого самоврядування. Тобто вжиття заходів щодо охорони спадкового майна розглядається як початкова стадія процесу охорони спадкового майна та водночас як її складова [1].

За ст. 36 власті держави перебування при наявності у них інформації сповіщають відповідне консульство про випадки, коли необхідно призначити опікуна або піклувальника для громадянина репрезентованої держави. За таких

умов консульська службова особа може звертатися до компетентних властей держави перебування щодо призначення опікунів або піклувальників і, зокрема, пропонувати кандидатури для виконання цих функцій [197].

Що ж стосується внутрішнього права, то за принципами регулювання організації і діяльності нотаріату у Франції, нотаріуси вважаються державними посадовцями, які наділені правом посвідчувати юридичні акти, оформлювати правочини, яким сторони зобов'язані або хочуть надати автентичну юридичну форму (під автентичністю згідно з ст. 1319 Цивільного кодексу Франції розуміється посвідчення нотаріусом достовірності актів і угод, які йому надаються), оскільки система цивільного права і цивільного процесу Франції надає пріоритетності письмовому доказу на відміну від показів свідків, які, хоча і можуть використовуватися, але допустимість їх використання обмежується законом [198-200].

Зазначимо, що оптимальна форма взаємин держави і нотаріату складалася у Франції протягом багатьох століть і виявляється у встановленні досить складних правил доступу до нотаріальної професії, які полягають у виконанні таких умов: наявність французького громадянства; відсутність кримінального покарання за дії проти честі, порядності або норм моралі; відсутність діянь, які викликали звільнення, дисциплінарне або адміністративне покарання усуненням з посади, відсутність виключення з реєстру будь-якої організації або корпорації, відкликання агремана або дозволу; відсутність особистого банкрутства, відсутність оголошення банкрутства або судового розбирання розрахунків з кредитором; наявність ступеня магістра права або іншого диплому, визнаного рівнозначним в частині щодо професії нотаріуса спільним рішенням міністерств юстиції та вищої освіти. Крім того, заохочується стажування протягом двох років, у тому числі біля півроку при інших фахівцях (адвокатах, бухгалтерях, ревізорах), в державних установах, юридичних службах компаній, в тому числі в країнах системи загального права, з метою ознайомлення з правовими системами різних країн об'єднаної Європи. На думку дослідників, нотаріат у Франції відіграє провідну роль у правовому

супроводі операцій з нерухомістю, перевірки всього фактичного складу, необхідного для здійснення правочину. Значну роль посідають французькі нотаріуси й в оформленні і захисті майнових прав в сім'ї, спадкових прав тощо.

Зауважимо, що нотаріуси у Франції об'єднуються в регіональні ради на рівні окремих апеляційних судів, які в свою чергу утворюють Вищу раду нотаріату Франції, а держава, передусім Міністерство юстиції Франції, бере участь у регулюванні організації нотаріальної діяльності, визначенні чисельності нотаріального корпусу і вирішенні низки інших питань, не втручаючись водночас в сутність нотаріального провадження [200].

За науковими дослідженнями, організація нотаріату у Франції також припускає наявність в його структурі спеціальних інституціональних утворень - Центрив нотаріальних досліджень і документації (крідонів), діяльність яких закріплено у Статуті Вищої ради нотаріату Франції, що затверджується постановою уряду, і у відповідних статутах установ, в яких детально регламентується порядок організації та діяльності крідонів. Як зазначається на веб-сайті Центру нотаріальних досліджень, інформації і документації «CRIDON», у Франції налічується 5 крідонів, розташованих у Парижі, Ліоні, Бордо-Тулусі, Ліллі і Нанті, діяльність яких має як спільні риси, що визначаються в основному характером виконуваних ними функцій, так і низкою відмінностей, що залежать, як правило, від специфіки того чи іншого регіону, його економічної спеціалізації, а також історичних традицій [199; 201]. До спільних рис відносять принципи щодо функцій з організації та діяльності всіх крідонів у Франції, які вважаються професійними, регіональними та автономними утвореннями. Як професійні організації крідони включають нотаріальні палати та регіональні ради нотаріату. Зауважимо, що членами крідонів не можуть бути інші організації та установи, не пов'язані з нотаріатом, а також окремі нотаріуси або їх об'єднання. Таким чином, забезпечується єдина корпоративна політика і реалізація завдань всієї нотаріальної спільноти.

Необхідно підкреслити, що крідони як професійні організації виконують однакові функції, проте пріоритетом діяльності крідонів є надання

безпосередньої правової допомоги нотаріусам при виконанні ними своїх повноважень. Основною формою діяльності крідонів визнано консультації, які можуть бути письмовими або усними, а також включати підбірку необхідних нормативних документів чи матеріалів з судової практики. Зокрема, як наголошують фахівці, останнім часом набула повсюдного поширення практика надання консультантами крідона допомоги нотаріусам за місцем їх роботи або при розгляді питання, як правило податкового, у суді чи іншому компетентному органі. Однак консультації в крідоні можуть отримувати тільки нотаріуси, оскільки надання висновків з правових питань третім особам, у тому числі судам і органам державної влади, заборонено Законом № 71-1130 від 31.12.1971 р. про реформування деяких юридичних професій [198; 201]. Іншим напрямком діяльності крідонів, йдеться у дослідженнях про французький нотаріат, є забезпечення підготовки нотаріусів, підвищення рівня їх професійної кваліфікації спільно з нотаріальними палатами та із залученням фахівців з нотаріального права.

Центри нотаріальних досліджень, інформації і документації займаються також науковими дослідженнями, які є підсумком основної роботи їх фахівців з консультивання нотаріусів або підготовки конференцій. Також невід'ємною частиною наукової роботи крідонів вважається моніторинг законодавчої та судової практики, її коментування та надання нотаріусам коментарів для ознайомлення. Крім того, саме фахівці крідонів допомагають нотаріусам свого округу готувати доповіді для виступів на національних з'їздах нотаріусів, присвячених актуальним проблемам нотаріальної теорії і практики. За завданням Вищої ради нотаріату фахівці крідонів можуть здійснювати експертизу проектів нормативних актів, які надсилаються в органи нотаріального співтовариства для отримання висновків [201].

Як зазначають фахівці з нотаріального права [199], крідони створювалися у Франції як регіональні науково-консультаційні центри нотаріату. Відповідно, кожен крідон має певну територіальну компетенцію, об'єднуючи нотаріальні палати та регіональні ради нотаріату свого округу, проте жоден крідон

незалежно від його місцезнаходження, особливостей структури, кількості працівників або обсягу бюджету не має пріоритету щодо іншого крідону, оскільки всі крідони є юридично рівноправними і незалежними один від одного.

Розбіжності у підходах щодо вирішення тих чи інших правових питань, а також загальна координація діяльності п'яти крідонів здійснюється на зібраннях їх директорів, що відбуваються 2-3 рази на рік, і керівників компетентних підрозділів центрів, які збираються за потребою, як правило, 5-6 разів на рік. Крім того, між юристами п'яти крідонів регулярно проводяться зустрічі в рамках робочих груп, де обговорюються найбільш актуальні та складні юридичні проблеми і виробляються єдині підходи до їх вирішення. На даний момент, як представлено на веб-сайті «CRIDON», у центрі налічується 8 робочих груп у різних правових сферах, до яких входять фахівці центру та представники інших юридичних професій, а саме: 44 нотаріуси, 21 професор, 4 судді, 11 представників інших професій - адвокати, судові виконавці тощо. Члени робочих груп, що працюють під асоціацією крідонів, беруть участь як доповідачі чи головуєчі на з'їздах нотаріусів Франції, а принцип територіальної організації крідонів передусім дозволяє наблизити їх діяльність безпосередньо до нотаріусів, крім того, таким чином забезпечується відома спеціалізація крідонів залежно від регіональних особливостей [201].

Не менш важливим принципом діяльності крідонів вважається їх автономність, оскільки центри ні юридично, ні фінансово не залежать від будь-яких органів нотаріального співтовариства, завдяки чому крідони мають у Франції бездоганну репутацію як у нотаріусів, так і у представників інших професій, органів влади та судів. Водночас органи нотаріального управління завжди складаються з представників відповідних регіональних палат і рад нотаріату, що дозволяє визначати загальну політику крідонів, вирішувати найбільш важливі питання їх діяльності, такі, як пріоритети нотаріальної діяльності, бюджет, контроль, розмір щорічного внеску тощо. Джерела фінансування крідонів у Франції, основним серед яких є щорічний внесок, що

сплачується нотаріусом від загального обороту за рік, хоча розмір і порядок збору відрізняються від регіону до регіону, також відносять до спільних рис їх діяльності. Додатково всі крідони отримують доходи від видавничої діяльності, деяких видів платних консультаційних послуг, організації та участі в конференціях.

Як подається на сайті, першим науковим центром нотаріату у Франції, який був заснований за ініціативою нотаріусів у 1962 році, став крідон «Cridon de Lyon» [201], за аналогією з яким створювалися крідони в Парижі, Ліллі, Нанті і Бордо і який слугував моделлю для організації аналогічних наукових центрів за кордоном - у Німеччині (Deutsche Notarinstitut), Нідерландах (Koninklijke Notariële Broederschap), Бельгії (CREDOC) і в Швейцарії. Особливістю Ліонського центру вважається те, що значна кількість департаментів, які входять в округ компетенції Ліонського крідону є прикордонними, тому у діяльності крідону наявна значна кількість питань з міжнародного приватного права і досить тісні контакти з аналогічними центрами в ФРН, Швейцарії та Люксембурзі.

Ліонський крідон об'єднує 20 нотаріальних палат і 11 регіональних рад, розташованих по осі Рейн-Рона-Середземномор'я, і за територіальною компетенцією він є найбільшим крідоном Франції. Організаційно-правовою формою центру є партнерство. Органи управління та контролю - Генеральна асамблея, Рада, Колегія керівників, Президент крідону, віце-президенти практично ті ж, що і в інших крідонах, проте мають деякі відмінності. Зокрема, Генеральна асамблея, що складається з представників палат та регіональних рад, збирається 2 рази на рік для вирішення найбільш важливих питань щодо затвердження звіту про виконання бюджету, визначення розміру щорічного внеску, затвердження посадових осіб адміністрації та юристів центру; Рада, що складається з 12 членів – радників призначається Асамблеєю, до компетенції якої належить прийняття виняткових рішень, а також контроль за діяльністю колегії керівників, Колегія керівників, до якої входять Президент і два віце-президенти, що призначаються Радою, два директори, генеральний і

допоміжний, які забезпечують повсякденне управління центром, контролер управління - нотаріус, підзвітний тільки Генеральній асамблеї, який контролює ефективність управління центром і представляє звіти про це Асамблеї, зовнішній аудитор.

Специфікою Ліонського крідону є те, що всі співробітники працюють в центрі на постійній основі, суміщення не допускається. На відміну від Паризького крідону, всі консультанти - колишні практикуючі юристи (дипломовані нотаріуси, колишні адвокати, податкові інспектори тощо), які мають досвід у певній галузі правовідносин. Спеціалізація здійснюється як за галузями права, так і за сферами діяльності. Так, у Ліонському крідоні функціонують два відділи цивільного права, зокрема, сімейного і зобов'язального права; відділи комерційного, міжнародного приватного, адміністративного, соціального, сільськогосподарського та містобудівного права. На відміну від усіх інших крідонів, в Ліонському крідоні, нотаріуси перераховують внески безпосередньо до центру, а не через нотаріальні палати, що дозволяє уникнути додаткового оподаткування та забезпечує надходження коштів до початку фінансового року [199; 201].

Пріоритетним напрямком діяльності Ліонського крідону, як і в інших нотаріальних центрах Франції, є консультаційна діяльність за сферами: адміністративне право; цивільне право; комерційне право; містобудівне право; міжнародне приватне право; податкове право; нотаріальне право; судочинство; соціальне право; корпоративне право; добірка документів. На відміну від Паризького крідону перевага в Ліоні надається консультаціям нотаріусів по телефону, підтримується також письмова форма запитань-відповідей, зокрема, через Інтернет або Мінітель. За загальним принципом, консультації є безкоштовними, однак з метою обмеження кількості запитань та управління ними в Ліонському крідоні функціонує змішана система, коли платними є лише консультації понад певного ліміту запитань, який є у кожного нотаріуса.

У фаховому збірнику Ліонського крідону «Зошити крідону», що виходить тричі на рік, по кожній з правових галузей досліджується одна актуальна

юридична проблема. Як правило, таким публікаціям передують обговорення в «профільних» робочих групах юристами різних крідонів та іншими фахівцями. Крім того, через Інтернет Ліонський крідон пропонує нотаріусам різну практичну інформацію, основні юридичні новини з питань законодавства, судової практики, новітньої юридичної літератури. Ліонський крідон бере участь у забезпеченні підготовки нотаріусів округу і персоналу нотаріальних контор, підвищенні рівня їх кваліфікації. З цією метою нотаріальним палатам пропонуються спеціальні «освітні дні», під час яких розглядаються найбільш актуальні теми нотаріальної діяльності [199; 201].

До особливостей діяльності крідону «Cridon de Paris», який створено 1964 року і який є одним з найбільших наукових центрів нотаріату у Франції, відносять організаційно-правову форму - партнерство 20 нотаріальних палат як афілійованих членів і 10 регіональних рад як членів - засновників; органи управління і контролю, які включають Генеральну асамблею, що збирається 2 рази на рік для вирішення найбільш важливих питань щодо затвердження бюджету, розміру щорічного внеску, призначення інших органів центру і формується з представників палат і регіональних рад; Бюро з дев'яти осіб, що призначаються Асамблеєю, з яких обираються Президент крідону і 4 віцепрезиденти; два директори, що призначаються Президентом і здійснюють оперативне управління центром у межах повноважень, переданих Президентом. Членами Асамблеї і Бюро, а також Президентом можуть бути як діючі, так і почесні, асоційовані або нотаріуси у відставці, зовнішній аудитор, до повноважень якого віднесено щорічний контроль фінансової діяльності крідону.

Паризький крідон відрізняє високий рівень спеціалізації нотаріальних експертів, що надають консультації з приватного і публічного права за спеціалізаціями по галузях права: цивільне, комерційне, трудове, податкове, адміністративне тощо і з окремих правових питань: оренда, іпотека, спадщина. Іншою відмінною рисою Паризького крідону є пріоритетність письмових консультацій, які реєструються і зберігаються в електронній формі. Паризький

крідон публікує бюлетені, які містять короткий огляд консультацій, даних за минулий період його фахівцями, коментарі судової практики, інформацію про зміни законодавства, огляд новітньої юридичної літератури [201].

Північно-східний крідон у Ліллі, компетенція якого поширюється на територію дев'яти нотаріальних палат, що заснували цей центр, і чотирьох регіональних рад нотаріату, що виступають як афілійовані члени, було створено в 1966 році задля обслуговування нотаріусів північно-східної частині Франції. Організаційно-правовою формою центру є асоціація, яка на відміну від партнерства представляє по суті різновид квазі-комерційного підприємства. Така форма об'єднання, зазначають фахівці, є більш гнучкою з погляду управління і більш адекватною до мети діяльності крідону. За аналогією був створений і діє Західний крідон у Нанті.

Система органів управління Північно-східного крідону [201] складається з Адміністративного комітету, до якого входять президенти нотаріальних палат та регіональних рад, а також два представники, які обираються від кожної палати з терміном повноважень три роки. Адміністративний комітет збирається один раз на рік для розгляду найбільш важливих питань, у тому числі: заслуховує звіти Президента і Директора центру про виконану за минулий період роботу і виконання бюджету, затверджує звіт бухгалтера-аудитора і бюджет на наступний рік, визначає розмір щорічного внеску, призначає Президента та інших членів Бюро тощо. Бюро, що включає Президента, одного або двох віце-президентів, бухгалтера-аудитора і секретаря, основною функцією визначає забезпечення виконання рішень Адміністративного комітету. Президент покликаний виконувати рішення Бюро, представляти центр перед третіми особами та організаціями, банками і органами державної влади та управління. Бухгалтер-аудитор здійснює повсякденне управління і контроль за фінансами центру, а також представляє його інтереси перед будь-якими фінансовими установами, періодично для контролю за фінансовою діяльністю крідону залучається зовнішній аудитор.

У складі крідону функціонує наукова рада, чисельність і персональний склад якої змінюється за пропозицією директора і за згодою бюро, проте один науковий радник працює в центрі на постійній основі. Членами адміністрації центру, крім наукової ради, можуть бути тільки нотаріуси, зокрема, в Північно-східному крідоні працюють 16 консультантів, 7 секретарів, 2 документалісти. Підтримується і зовнішня спеціалізація з поділом центру на департаменти: цивільне та комерційне право; сімейне право; право нерухомості; аграрне право; публічне право; міжнародне приватне право; податкове право. Крім того, існує неформальна спеціалізація консультантів, залежно від якої справи розподіляються директором між співробітниками. У крідоні діють відділи з окремих питань, які об'єднують юристів різної спеціалізації і призначені для вироблення рішень щодо комплексних, багатосторонніх юридичних проблем [201].

До особливостей Північно-східного крідону відносять принципи свободи і автономії, що базуються на взаємній довірі адміністрації та консультантів. Як наслідок, практично відсутнім є контроль за наданням консультативних послуг на відміну, наприклад, від Паризького крідону, де використовується погодинний облік робочого часу з розрахунковою одиницею 15 хвилин на одну консультацію. Відмінність центру полягає також у тому, що практично відсутні додаткові джерела фінансування його діяльності, крім щорічних внесків нотаріусів, які збираються палатами.

Інший принцип, підкреслюють дослідники, який реально втілюється в щоденній практиці центру, дозволяє зберігати в незмінному вигляді підхід, закладений засновниками першого крідону: тобто абсолютна більшість послуг є безкоштовними і не оплачується додатково нотаріусами. Єдиний виняток становлять термінові письмові консультації, а також роботи, що виконуються службою «податкової допомоги». Як і в Ліонському крідоні, перевага у Північно-східному крідоні надається телефонним консультаціям для нотаріусів, крім того, нотаріуси можуть звертатися до центру із запитаннями у письмовій формі, поштою, факсом, e-mail. Також Північно-східним крідоном спільно з

крідонем Бордо-Тулузи підтримується електронна база даних, доступна для нотаріусів округу через Інтернет [199-201].

Зазначимо, що у Франції функціонує електронна мережа, абонентами якої зареєстровані 4469 нотаріальних відділень, завдяки чому нотаріуси мають змогу спілкуватися між собою та з третіми сторонами, обмінюватися даними реєстру, мати доступ до внутрішніх та публічних баз даних, пропонувати послуги із застосуванням електронного підпису тощо.

Конфіденційним кодом такої діяльності є так звана «Carta Real», тобто ідентифікаційна картка нотаріусів Франції». Зазначимо, що і в українських нотаріусів існує спеціальна мережа Інтернет та Електронні реєстри, з яких вони можуть отримувати необхідну для вчинення нотаріальної дії інформацію, проте отримана з Інтернету інформація не завжди є достовірною, оскільки жоден суб'єкт (фізична чи юридична особа) не несе відповідальності за її поширення. Відповідно постає проблема щодо визнання нотаріальних проваджень, якщо для вчинення нотаріальної дії потрібно отримати відомості про ті чи інші факти, необхідні для вчинення нотаріальної дії із-за кордону, або якою має бути процедура отримання такої інформації та якими актами вона має регламентуватися.

Основні принципи нотаріальної діяльності, притаманні для крідонів, також використовуються й у здійсненні нотаріальних функцій консульськими установами і дипломатичними представництвами Франції, вони є еквівалентними за своїми наслідками до дій французьких нотаріусів, оскільки мають таку ж доказову цінність і силу. Зокрема, консульські нотаріуси відповідно до Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року та наявні двосторонні консульські конвенції посвідчують міграційні документи, шлюбні контракти, усиновлення, заповіти, спадкування, дарування, свідчення, майнові документи за умови наявності консульської конвенції з країною перебування.

Зауважимо, у переліку нотаріальних дій, що вчиняються консульськими установами України у Французькій Республіці, зазначено, що у встановленому

порядку посвідчуються правочини (договори, заповіти, довіреності та ін.), крім іпотечних договорів, договорів про відчуження та заставу житлових будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні; засвідчується вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них; засвідчується вірність підпису на документах; посвідчується факт перебування фізичної особи в певному місці; вживаються заходи до охорони спадкового майна; посвідчується факт, що фізична особа є живою; засвідчується вірність перекладу документів з однієї мови на іншу; видаються свідоцтва про право на спадщину; видаються свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя; засвідчується справжність електронного цифрового підпису на електронних документах (за наявності технічної можливості роботи з електронними документами); посвідчується тотожність фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці; посвідчується час пред'явлення документів; приймаються у депозит грошові суми та цінні папери; учиняються виконавчі написи; учиняються морські протести; приймаються на зберігання документи.

До загальних правил вчинення нотаріальних дій віднесено й такі: 1) нотаріальні дії вчиняються у приміщенні дипломатичного представництва та консульської установи, проте в окремих випадках, коли фізична особа не може з'явитися в зазначене приміщення, а також коли того вимагають особливості вчинюваних нотаріальних дій, нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаними приміщеннями, але в межах території консульського округу консульської установи; 2) нотаріальні дії вчинюються після пред'явлення всіх необхідних для цього документів та сплати консульського збору; 3) вчинення нотаріальної дії може бути відкладене в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від фізичних та юридичних осіб; 4) при вчиненні нотаріальних дій консул установлює особу учасників цивільних правовідносин, які особисто звернулися за вчиненням нотаріальних дій. Необхідно зазначити, що встановлення особи здійснюється за паспортом або іншими документами, які унеможливають будь-які сумніви щодо особи

громадянина. Відповідно до чинного законодавства консул управи витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій, оскільки ненадання відомостей або документів на вимогу консула є підставою для відкладення, зупинення нотаріальної дії або відмови в її вчиненні.

Важливим застереженням є те, для вчинення нотаріальних дій що не приймаються документи, що мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережні виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також які написані олівцем; документи, у яких не можна прочитати все в них написане, як, наприклад, документи, залиті чорнилом, потерті тощо; порвані документи та документи, викладені на двох і більше окремих аркушах, якщо аркуші не прошнуровано, не пронумеровано, і кількість прошнурованих аркушів не завірена в установленому порядку.

Якщо документ, що підлягає посвідченню або засвідченню, викладений неправильно чи неграмотно (чи складений з порушенням вимог чинного законодавства), консул або дипломатичний представник, який здійснює нотаріальні дії, має запропонувати його виправлення чи складення нового. На бажання зацікавленої особи документ може бути складений консулом на підставі повної та чіткої інформації, викладеної заявником. У разі втрати документа, посвідченого або виданого консулом, за письмовою заявою осіб (представників юридичних осіб), за дорученням яких або щодо яких вчинялася нотаріальна дія, консулом видається дублікат утраченого документа.

Підставами для відмовлення у вчиненні нотаріальної дії вважається той факт, якщо учинення такої дії суперечить законові; не подані відомості (інформація) та документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії; якщо дія не підлягає вчиненню консулом або відповідним дипломатичним представником; якщо з проханням про вчинення нотаріальної дії звернулася недієздатна особа, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або представник, який не має необхідних повноважень; правочин, що укладається від імені юридичної особи, не відповідає обсягу її цивільної дієздатності; в інших

випадках, передбачених чинним законодавством України. Не приймаються для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що паплюжать честь і гідність людини.

У разі проживання особи на значній відстані від консульської установи України, необхідні нотаріальні дії можуть бути вчинені місцевим нотаріусом за місцем проживання такої особи. Документи, посвідчені або засвідчені місцевим нотаріусом, підлягають обов'язковій консульській легалізації, зокрема це стосується заяви на виготовлення довіреності, дозволу на оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, заяви про прийняття спадщини за заповітом, заяви на виготовлення дозволу на виїзд дитини за кордон, дозволу на оформлення проїзного документа дитини, заяви про відмову від спадщини, заяви про прийняття спадщини. За вчинення нотаріальних дій справляється консульський збір згідно з затвердженими тарифами.

2.3. Специфіка нотаріальних проваджень з посвідчення безспірних прав у діяльності консульських установ та дипломатичних представництв ФРН

Сучасну систему нотаріату в ФРН вважають результатом тривалого розвитку, оскільки в Німеччині з історичних причин склалися три різні форми нотаріату, а саме: власне нотаріуси (приватні), які працюють незалежно виключно у сфері нотаріату, нотаріуси-адвокати (незалежні), які самостійно займаються нотаріальною діяльністю поряд з адвокатською практикою, нотаріуси - державні службовці, які надають послуги від імені держави, точніше уповноважені на вчинення нотаріальних дій державою. Кожна федеральна земля ФРН окремо визначає форму нотаріальної практики, зокрема моделі власне нотаріату практикуються у Баварії, Бранденбурзі, Гамбургу, Мекленбурзі - Передній Померанії, Рейнланд-Пфальці, Саарі, Саксонії, Саксонії-Ангальті, Тюрінгії і рейнській області Північний Рейн – Вестфалія,

загалом 1600 нотаріусів; близько 7000 нотаріусів-адвокатів практикують у Берліні, Бремені, Гессені, Нижній Саксонії, Шлезвіг-Гольштейні та у Вестфальській області Північний Рейн – Вестфалія; майже 650 нотаріусів-державних службовців практикують у Баден-Вюртемберзі, при цьому у Вюртемберзі практикуються всі три форми нотаріату, а в Бадені нотаріальна діяльність виконується як нотаріусами-державними службовцями, так і власне нотаріусами [202; 203].

Незалежно від принципів діяльності загальним для нотаріусів є те, що вони мають юридичну освіту, пройшли стажування з високими показниками і отримали кваліфікацію, необхідну для заняття посади судді, за винятком державних нотаріусів в Вюртемберзі, де нотаріуси отримують спеціальну юридичну освіту, гарантуючи, що кваліфіковано розбираються в складних юридичних колізіях нотаріальної практики. Крім того, кандидати на зайняття посади нотаріуса повинні гарантувати, що за своїми особистими якостями вони відповідають цій посаді і користуються довірою у громадськості. За наявності заяв кілька претендентів на посаду нотаріуса, рішення приймає уповноважений міністр юстиції землі. Власне нотаріуси складають другий державний іспит, щоб претендувати на посаду стажиста нотаріуса на трирічний підготовчий термін, упродовж якого вони мають довести свою практичну придатність до нотаріальної професії; нотаріуси-адвокати повинні протягом п'яти років, відпрацювати як адвокати, зокрема заступниками нотаріусів, та підвищити свою кваліфікацію і професійні знання для діяльності нотаріуса; державні нотаріуси відбираються на підставі принципів законодавства про державних службовців, проте дозвіл на нотаріальну діяльність отримують тільки ті кандидати у державні службовці, які пройшли трирічну практику як стажисти нотаріуса і які вважаються придатними до заняття посади нотаріуса [202; 204].

Компетенція нотаріуса у ФРН досить широко відображена у низці законодавчих актів, зокрема, у Цивільному кодексі ФРН, за яким нотаріуси здійснюють охорону безспірних цивільних прав, а саме: завіряють і посвідчують документи, а також підписи осіб і копії з документів; посвідчують

дійсність повноважень на представництво; підтверджують свідчення під присягою; займаються зберіганням і доставкою документів і цінностей третім особам, правовим забезпеченням операцій з нерухомістю, посвідченням шлюбних договорів, посвідченням договорів про створення акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю, здійснюють інші нотаріальні дії [205].

Статус нотаріуса у ФРН, як зазначає фахівець з нотаріального права В. Райман [206], незалежно від виду нотаріату державного чи приватного, має такі типові ознаки, як: попереджувального правосуддя, оскільки офіційні документи, завірені нотаріусом мають більшу доказову силу, ніж документи, підписані приватними особами: функція складання офіційних документів з незначними винятками надається Законом про встановлення обов'язкової форми документації від 28.8. 1969 року тільки нотаріусам; посвідчення договорів купівлі-продажу нерухомості, іпотеки чи іпотечного боргу, договорів дарування, шлюбних договорів, заповітів та договорів про спадщину, свідоцтв про право спадкування, договорів товариств, відчуження майна, заяв про занесення в торговий реєстр та інші реєстри, продажу підприємств; засвідчення справжності підпису та достовірності копій, видачі, крім засвідчення та посвідчення, свідоцтв на підставі записів в офіційних реєстрах, наприклад, про повноваження представництва торгових товариств, а також видачі документів, що підлягають виконанню за Цивільним кодексом ФРН [205].

Нотаріуси у своїй професійній діяльності, підкреслюється В. Райманом, підпорядковуються відповідним обмеженням, до яких відносять: право займатися побічною оплачуваною діяльністю тільки з дозволу Управління юстиції; призначення на посаду також здійснюється Управлінням юстиції федеральних земель; при цьому незалежність нотаріусів виявляється в неупередженості нотаріальних правочинів, що передбачено присягою, яку складає кожен нотаріус перед початком професійної діяльності; обов'язок збереження таємниці, оскільки це має вирішальне значення для професії нотаріуса, зокрема, оголошення відомостей в судовому процесі є допустимим,

якщо всі учасники посвідчення звільняють нотаріуса від збереження таємниці; відповідальність як обов'язкова умова страхування у ФРН цивільної відповідальності кожного нотаріуса. Особливість німецького нотаріату, підкреслюється у фахових публікаціях, полягає і в тому, що процес посвідчення та право нотаріусів на стягування тарифів регулюються не Федеральним положенням про нотаріат, а спеціальними законами, які доповнюють Федеральне положення і визначають статус нотаріуса в загальній правовій системі ФРН [206-209].

У дослідженнях німецьких фахівців підкреслюється, що за традицією у ФРН створюються об'єднання професійних груп для вирішення професійних проблем, зокрема, існують такі професійні групи, організовані на основі публічного і приватного права, як палати адвокатів і нотаріусів, лікарів і аптекарів, бізнесменів і промисловців тощо. Нотаріуси у ФРН об'єднуються в нотаріальні палати, які є корпораціями публічного права, зокрема, нотаріальні палати об'єднуються на федеральному рівні у Федеральну нотаріальну палату ФРН, штаб-квартира якої знаходиться в Берліні, офіс палати знаходиться також у Брюсселі, і внутрішня діяльність якої регламентується її статутом, що приймається членами нотаріальної палати.

Федеральна нотаріальна палата включає в себе Центральний реєстр скринінгу, сертифікації, ТОВ «NotarNet» в Кельні і німецький нотаріальний інститут у Вюрцбурзі. Федеральна нотаріальна палата при цьому розглядається як частина системи державного управління, оскільки їй передані публічні повноваження. Для забезпечення державного контролю палата щороку надає звіт про свою діяльність органам юстиції ФРН, крім того, органи юстиції мають право вимагати звіт Федеральної нотаріальної палати про будь-які конкретні питання, якщо це викликано необхідністю здійснення контрольних державних повноважень. Нотаріальна палата як об'єднання нотаріусів є контрольним і установчим органом, тому її завданнями є не лише здійснення контрольних повноважень, але й вирішення низки питань загально-професійної діяльності [210-213].

Зазначимо, що Федеральне положення про нотаріат зумовлює організацію нотаріальних палат відповідно до територіального поділу на судові округи, тому сфера дії нотаріальної палати територіально збігається зі сферою дії Верховного суду землі, проте допускається й можливість утворення на рівні землі декількох Верховних судів з власними палатами. Внутрішній регламент нотаріальних палат визначається Статутом, органами нотаріальної палати є президент, який обирається терміном на чотири роки і представляє палату у зовнішніх зносинах, а також правління та збори, делегатами яких є: Нотаріальна палата землі Баварія; Нотаріальна палата Берліна; Нотаріальна палата Бранденбурга; Нотаріальна палата Брауншвейга; Нотаріальна палата Бремена; Нотаріальна палата Целле; Нотаріальна палата Франкфурта; Нотаріальна палата Гамбурга; Нотаріальна палата Хамма; Нотаріальна палата Касселя; Нотаріальна палата Кобленца; Нотаріальна палата Мекленбурга - Передньої Померанії; Нотаріальна палата Ольденбурга; Нотаріальна палата Пфальца; Рейнська нотаріальна палата; Саарська нотаріальна палата; Нотаріальна палата Саксонії; Нотаріальна палата Саксонії-Ангальта; Нотаріальна палата Шлезвіг-Гольштейна; Нотаріальна палата Штутгарта; Нотаріальна палата Тюрінгії, що об'єднують 9000 нотаріусів [211].

Таким чином Федеральна нотаріальна палата виконує подвійну функцію, оскільки виступає в якості експерта і радника для всіх вищих федеральних органів - Федерального уряду, Федерального парламенту і Федеральних судів - у всіх галузях права та у сфері професійного нотаріального права. Висловлюючи свої судження щодо законодавчих проектів і беручи участь у робочих та експертних групах відповідних федеральних міністерств, Федеральна нотаріальна палата представляє інтереси німецького нотаріату на федеральному рівні, за кордоном, і особливо в Європейському Союзі, зважаючи на те, що міжнародні структури стають все більш комплексними, а міждержавні об'єднання все більш тісними, і все менше правових проблем можна вирішити на національному рівні. Німецький нотаріат почав інтенсивне співробітництво із зарубіжними партнерськими організаціями, і задля цього Федеральна

нотаріальна палата створила своє бюро в Брюсселі. Обмін досвідом і робота над спільними проектами реалізуються, зокрема, в галузі електронних правовідносин, сфері захисту інформації та міжнародної торгівлі нерухомістю. Особливого значення набуває і міжнародне застосування нотаріальних документів, які можуть бути використані в європейських державах як виконавчі документи, що мають доказову силу. Міжнародні контакти нотаріальних палат ФРН можуть сприяти залученню зарубіжних колег як контактних осіб в тому, коли йдеться про придбання земельної ділянки за кордоном або про укладення шлюбного контракту із закордонним партнером [214; 215].

Німецькі дослідники також звертають увагу на незалежність нотаріусів, що традиційно знаходить своє вираження в органах самоврядування, нотаріальних палатах, які не тільки представляють та захищають інтереси своєї професійної групи, але й виступають щодо своїх членів у ролі контрольної інстанції, оскільки проводять у своїх округах нагляд в службових інтересах і можуть видавати обов'язкові до виконання професійно-етичні директиви. Водночас головною організацією всіх нотаріальних палат виступає Федеральна нотаріальна палата, де розробляються нові концепції, спільні позиції з важливих для нотаріусів питань, представляються їх інтереси, особливо щодо політичних і економічних інститутів. Нотаріуси намагаються відповідати своїй компетенції і становищу у сфері правових відносин також за допомогою інститутів, створених за власною ініціативою, метою діяльності яких є забезпечення високого стандарту якості нотаріальних проваджень для громадян і всеосяжного захисту їх інтересів.

Так, Федеральна нотаріальна палата відповідно до п. 15 положення 1 Закону «Про електронний підпис» є акредитованим постачальником сертифікатів і ключів для електронних підписів, а одноосібна філія Федеральної нотаріальної палати Нотарнет ГмбХ займається експлуатацією Інтранету, «нотаріальної мережі», яка забезпечує централізований доступ в Інтернет для нотаріальних бюро. За ініціативою Федеральної нотаріальної палати в 1993 р. був заснований у Вюрцбурзі Німецький нотаріальний інститут, до якого

звертається кожен нотаріус, який у своїй практиці зустрічається з незвичайною або особливо складною правовою проблемою чи щодо спадкування за кордоном, чи щодо продажу земельних ділянок, протягом 14 днів одержує висновок з відповідями на свої запитання. Поряд з цим інститут видає й інформаційні довідники з нотаріального права. Підтриманню високого стандарту якості нотаріальних послуг сприяє і Спеціалізований інститут для нотаріусів в Німецькому інституті адвокатів у Бохумі, який проводить курси з підвищення кваліфікації та спеціалізовані семінари для адвокатів, які бажають стати нотаріусами, а також для стажистів нотаріусів. За допомогою інституту нотаріуси, які безпосередньо займаються професійною діяльністю, можуть отримати інформацію про нові галузі права і нововведення [216].

Специфіка німецького нотаріату знаходить своє вираження і в нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв ФРН, що передусім здійснюється на підставі Віденських конвенцій про дипломатичні та консульські зносини та факультативних протоколів до них, а також на підставі Закону ФРН про дипломатичну службу, Консульського статуту ФРН, Федерального положення про нотаріат та окремих статей двосторонніх консульських конвенцій між ФРН та третіми країнами [93; 94; 99; 217-221].

Слід підкреслити, що до загального переліку нотаріальних дій консульських і дипломатичних представництв ФРН відповідно до міжнародних документів насамперед відносять: засвідчення підписів та копій документів; оформлення спадщини; посвідчення передачі частки спадщини третій особі; посвідчення шлюбних договорів; засвідчення актів про визнання батьківства, свідоцтва про народження, нотаріальних правочинів щодо дитини; посвідчення довіреностей, що стосуються питань нерухомості; засвідчення договорів продажу нерухомості, договорів щодо передачі нерухомого майна як дарування або пожертвування; посвідчення контрактів про партнерство; надання екстреної допомоги громадянам ФРН, які знаходяться в консульському окрузі; сертифікація / акредитація іноземних нотаріусів; видача тимчасового

посвідчення особи громадянам Німеччини; засвідчення під присягою щодо пенсійних питань, втрати водійських прав тощо; здійснення та засвідчення перекладів; підтвердження правильності та повноти перекладу тощо [222; 223].

Аналіз нотаріальних проваджень німецьких представництв за кордоном свідчить, що нотаріальні провадження з охорони безспірних цивільних прав, які вчиняються у консульських установах ФРН, відповідають рівню вимог до надання юридичних послуг, що зафіксовані у Консульському статуті ФРН, а також у Законі про дипломатичну службу і не конкурують з нотаріальною діяльністю приватних нотаріусів, які можуть також посвідчувати безспірні права для використання документів за кордоном після їх легалізації. Тобто, німецькі консульські посадові особи вчиняють нотаріальні провадження у випадках засвідчення підпису або документа на основі їх особистого підтвердження, що стосується реєстрації шлюбу і спадкування, заповітів, нерухомості, підтвердження точності і повноти перекладу, атестації іноземних нотаріусів тощо.

Відтак, консульська посадова особа має діяти відповідно до своїх нотаріальних функцій і, на відміну від нотаріуса в Німеччині, не може відмовитися без поважних причин від своїх обов'язків, хоча у складних випадках потребує консультацій з нотаріусами в Німеччині, зокрема, якщо йдеться про операції з нерухомим майном, корпоративними правами, спадкуванням. Типовими нотаріальними провадженнями у консульських установах і дипломатичних представництвах ФРН вважаються засвідчення чи посвідчення безспірних прав на спадщину з огляду на перебування німецьких громадян (представників компаній, експертів в галузі розвитку, пенсіонерів чи студентів) упродовж багатьох років або постійно за кордоном. У такому випадку представник консульської установи здійснює нотаріальні дії щодо охорони активів, цінних паперів чи іншого спадку для подальшої передачі спадкоємцям на підставі як нотаріального права ФРН, так і законодавства країни перебування.

Нотаріальні провадження щодо посвідчення безспірних прав стосуються також шлюбних відносин, правові наслідки яких можуть бути зафіксовані в угоді чи шлюбному контракті і за умови розірвання шлюбу спричинити майнові суперечності, тому у коментарях до нотаріальних дій особлива увага звертається на планування спільного життя і проектні правові можливості сімейного партнерства, що вимагають детальної нотаріальної консультації, зокрема, окремого розгляду при посвідченні шлюбно-сімейних майнових прав потребують подружжя різних національностей з огляду на відмінності національного законодавства про нотаріат. Консульська посадова особа уповноважена нотаріально посвідчувати й документи щодо нерухомості або продажу земельних ділянок, за винятком складних випадків, які потребують обов'язкових консультацій консульського посадовця з німецькими нотаріусами.

До нотаріальних проваджень з охорони безспірних прав у консульському праві ФРН відносять такий правочин, як засвідчення перекладів, а саме нотаріальне підтвердження точності і повноти перекладу, оскільки у багатьох випадках німецькі власті вимагають перекладу іншомовних документів, засвідчених державними чи приватними нотаріусами в Німеччині або зроблених іноземними перекладачами і посвідчених консульськими посадовими особами. Німецькі фахівці з нотаріального права не вважають переклади офіційними документами, які потребують легалізації у німецьких дипломатичних місцях, водночас, зазначають фахівці, існує теоретична можливість підтвердження оригінальності перекладу та його легалізації шляхом нотаріального посвідчення точності перекладу консульською посадовою особою, у такому разі консульська установа чи дипломатичне представництво, якщо вони пропонують таку послугу, можуть самостійно вирішити, як поставитися до послуг іноземного перекладача.

Важливим аспектом охорони безспірних цивільних прав у нотаріальному провадженні консульських установ і дипломатичних представництв ФРН є процедура сертифікації /акредитації іноземних нотаріусів, нотаріальні

посвідчення і засвідчення яких визнаються на рівні з нотаріальними діями консульської установи. Зазначимо, що у міжнародних відносинах взаємне визнання сертифікації / акредитації іноземних нотаріусів стосується лише певних визначених випадків або є відсутнім загалом, проте у німецькій нотаріальній практиці така сертифікація здійснюється у вузько визначених сферах з огляду на умови функціонування консульських установ чи дипломатичних представництв. Оскільки ФРН не має дипломатичних відносин з окремими країнами і в них відсутні дипломатичні представництва, наприклад з Тайванем, істотно відрізняється і провадження із засвідчення документів, що потребують обов'язкового нотаріального підтвердження офіційною особою консульської установи в третій країні. Процедура сертифікації / акредитації іноземних нотаріусів не вправі здійснювати почесні консули, оскільки вони як іноземні або німецькі громадяни на підставі консульського права або інших законів, правил та адміністративних положень нотаріально не посвідчують безспірні факти, за винятком засвідчення підписів або фотокопій з них [224; 225].

Зауважимо, що у відносинах з пострадянськими країнами, зокрема з Україною, консульські установи і дипломатичні представництва ФРН, згідно з положеннями про правонаступництво, послуговуються Консульським договором між Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Федеративною Республікою Німеччиною від 25 квітня 1958 року [221], в якому визначено функції консулів щодо здійснення нотаріальних проваджень з охорони безспірних цивільних прав. Так, згідно зі ст. 19 Договору Консул має право проводити в своїх службових та особистих житлових приміщеннях, а також в квартирах громадян своєї держави, за їх згодою, і на борту суден, що плавають під прапором держави, що призначила консула, наступні дії: приймати від громадян заяви, складати і засвідчувати їх; складати і засвідчувати заповіти та інші односторонні акти і заяви громадян держави, яка призначила консула; складати і засвідчувати угоди, що укладаються між громадянами держави, що призначила консула, якщо такі угоди не суперечать

законам держави перебування консула, проте консул не має права засвідчувати угоди про встановлення, відчуження або припинення речових (майнових) прав на будівлі та земельні ділянки, що знаходяться в державі перебування консула; складати і засвідчувати угоди між громадянами держави, яка призначила консула, і іншими особами або засвідчувати підписи осіб, що беруть участь у здійсненні операції, оскільки ці угоди стосуються виключно предметів або прав, що знаходяться на території репрезентованої консулом держави, і підлягають виконанню на території цієї держави, за умови, що ці угоди не суперечать законам держави перебування консула; засвідчувати підписи громадян держави, яка призначила консула, на всякого роду документах; легалізувати акти і документи, які виходять від влади або посадових осіб держави, яка призначила консула, або держави його перебування, а також засвідчувати копії цих документів; перекладати акти та документи будь-якого характеру і посвідчувати ці переклади; приймати на зберігання документи, гроші, цінності та інше майно від громадян держави, яка призначила консула, і від юридичних осіб, які мають своє місцеперебування в державі, призначила консула, і утворені відповідно до його законами, або призначаються для цих громадян і юридичних осіб; здійснювати інші консульські дії, які на нього можуть бути покладені, якщо вони не суперечать законам держави перебування консула.

Як впливає із зазначених нотаріальних дій консула, одним з проваджень щодо нотаріальної охорони прав та інтересів учасників цивільних відносин є посвідчення юридичних фактів. На погляд С.Фурси, «юридичний факт за своєю правовою природою є підставою виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин, тому юридичними фактами вважаються різні життєві обставини, що належать як до сфери природи (народження і смерть особи, перебіг часу), так і до соціальної сфери життя (дії та вчинки людей, адміністративні акти, рішення суду)» тощо [1].

Оскільки нотаріальна діяльність консульської установи за Договором спрямована на надання офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам

і документам консульські установи, а також нотаріуси (державні та приватні), які можуть залучатися німецькими дипломатичними представництвами, вправі посвідчувати певні безспірні юридичні факти, в яких можна пересвідчитися безпосередньо. Так, зазначає С.Фурса, на підтвердження факту, що громадянин живий, видається свідоцтво, у якому обов'язково зазначається дата і точний час, коли громадянин особисто звернувся за нотаріальним посвідченням. Необхідність посвідчення факту перебування громадянина в певному місці може виникнути й тоді, коли громадянин бажає забезпечити факт свого перебування в певний час у певному місці (алібі) для конкретних важливих для нього обставин. На підставі усної заяви після перевірки документа, що свідчить про особу заявника, і особистого з ним спілкування можна нотаріально посвідчувати вказаний факт; відповідно факт щодо малолітньої дитини, недієздатної фізичної особи, що вона є живою чи перебуває в певному місці, посвідчується на прохання її законних представників - батьків, усиновителів, піклувальників. До нотаріальних проваджень з посвідчення безспірних прав відносять і посвідчення часу пред'явлення документа за умови особисто ознайомлення з його змістом, на підтвердження чого вчиняється посвідчувальний напис безпосередньо на документі із зазначенням особи, що його пред'явила [1].

У ст.20 Договору підтверджується, що зазначені у ст. 19 акти і документи, складені або засвідчені консулом з прикладенням його офіційної печатки, а також засвідчені ним з прикладенням його офіційної печатки копії, виписки і переклади подібних актів і документів будуть розглядатимуться в країні перебування консула офіційними або офіційно засвідченими актами, документами, копіями, перекладами і виписками і будуть мати таку ж юридичну дію і доказову силу, як і документи, складені або засвідчені компетентними властями та офіційними посадовими особами держави перебування консула і повинні бути легалізовані, якщо це потрібно за законами держави перебування консула.

За ст. 25 консул забезпечує вжиття заходів, необхідних для захисту законних інтересів спадкоємців та врегулювання спадкових справ, тому за клопотанням консула здійснюються визначені дії щодо охорони спадкового майна, зокрема консул може брати участь у складанні опису спадщини та в підписанні відповідного протоколу; спілкуватися з компетентними властями держави перебування, щоб не допустити пошкодження або псування спадкового майна та забезпечити у разі необхідності його продаж; має право вимагати від місцевої влади передачі спадкового майна, включаючи документи померлого, якщо спадкоємці є громадянами держави, яка призначила консула і не знаходяться на території держави перебування. Щодо нерухомого спадкового майна застосовується законодавство країни місцезнаходження майна. Якщо консул поінформований, що майно громадянина держави, яка призначила консула, залишається без нагляду, то він може запропонувати компетентним органам держави перебування керуючого майном, за винятком, коли цьому не перешкоджають особливо важливі причини, про які повідомляється консулу [221].

Водночас, як зазначається у правилах щодо засвідчення підписів і документального засвідчення німецьких громадян, про що інформуються громадяни України, відповідно до Консульського договору, укладеного між Федеративною Республікою Німеччина та СРСР 25 квітня 1958 року, який і надалі застосовується щодо України, Посольству ФРН в Україні принципово не дозволено офіційно засвідчувати підписи німецьких громадян, приймати заяви від німецьких громадян і засвідчувати їх документально, а також засвідчувати документально заповітні розпорядження й інші односторонні правочини і волевиявлення ненімецьких громадян [226].

Винятками з цього правила є тільки правочини, які відповідно до ст. 19 п. 4 Консульського договору стосуються виключно майна чи прав у Німеччині. Класичним прикладом такого правочину є передача прав на розташовану у Німеччині земельну ділянку між німецькими та українськими громадянами, оскільки тут засвідчується не сам правочин, а тільки дозвіл на нього. Крім того,

дозвіл стосується виключно цього правочину, і у таких випадках засвідчення підпису узгоджується з Консульським договором. І навпаки, відхилення засвідчення підпису завжди настає тоді, коли правочин не стосується виключно майна чи прав у Німеччині, зокрема договору між компаньйонами тощо, або ж договору, укладеного між двома іноземними громадянами. Засвідчення підпису також відхиляється, коли взагалі відсутній зміст правочину, який має уможливити дозвільну заяву, що підлягає засвідченню.

У правилах звертається увага на необхідність подання свідоцтва, яке лежить в основі дозволу задля перевірки можливості засвідчення відповідно до ст. 19 п. 4 Консульського договору. Засвідчення підпису або документальне засвідчення також відхиляється, якщо заявники звертаються з проханням про засвідчення заяв російською/українською мовами, які вважаються неправомірними перед німецьким відомством поземельних книг для вчинення правочину із земельними ділянками. Водночас слід підкреслити, що Німеччина зняла своє застереження щодо приєднання України до Гаазької конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів від 5 жовтня 1961 р. Відтак, ця Конвенція набула законної чинності у відносинах між Німеччиною та Україною з 22 липня 2010 р., що знімає вимогу щодо легалізації українських офіційних документів у Німеччині або німецьких в Україні і замінює легалізацію на апостиль, що сприятиме врегулюванню нотаріальних відносин ФРН і України, зокрема щодо посвідчення безспірного права [226-229].

Наголосимо, що у зв'язку з відсутністю двосторонньої консульської конвенції між Україною і ФРН, вчинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України у ФРН також визначається Віденською конвенцією про консульські зносини та факультативними протоколами до неї 1963 року, законодавством України про державний нотаріат, Консульським статутом України та іншими законодавчими актами України. Нотаріальні дії вчинюються у приміщенні консульського відділу Посольства України в ФРН (або генеральних консульствах України у ФРН).

Нотаріальні дії вчинюються в день пред`явлення всіх необхідних для цього документів та сплати консульського збору. Встановлення особи громадянина України здійснюється за паспортом громадянина для виїзду за кордон. Зокрема, консулами вчиняються такі види нотаріальних дій, як посвідчення правочинів (договори, заповіти, довіреності та ін.), крім іпотечних договорів, договорів про відчуження та заставу житлових будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні; засвідчення вірності копій (фотокопій) документів і виписок з них; засвідчення вірності підпису на документах; засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу; посвідчення факту, що фізична особа є живою; посвідчення факту перебування фізичної особи в певному місці; посвідчення тотожність фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці.

При оформленні довіреності на укладання договору дарування обов'язково вказується ім'я обдаровуваного, і якщо ця вимога не виконана, довіреність вважається недійсною. У довіреностях на ім'я адвокатів зазначається їх статус та членство в адвокатському об'єднанні (якщо адвокат є членом адвокатського об'єднання). При оформленні довіреності, якою передбачається укладання договору майнового характеру, для фізичних осіб – громадян України обов'язковим є зазначення прізвища, ім'я, по батькові, адреси постійного проживання та ідентифікаційного номеру згідно з державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів. Оформлення довіреностей громадянами ФРН, третіх країн, а також особами без громадянства здійснюється за місцем проживання в німецького нотаріуса, підпис та печатка нотаріуса засвідчується апостилом. Крім того, порядок оформлення довіреності у німецького нотаріуса та зазначений вище порядок засвідчення розповсюджується також і на громадян України, які не мають можливості особисто прибути до консульської установи для складання довіреності консулом.

Зауважимо, що порівняльний аналіз національних моделей нотаріату та використання принципів нотаріальної діяльності Франції та ФРН у практиці

консульських установ і дипломатичних представництв зазначених європейських країн уможливилює висновок про те, що французька модель організації науково-консультаційних центрів нотаріату притаманна для консульських і дипломатичних представництв держави в третіх країнах і не може бути перенесена в умови інших країн.

Квідони у Франції стали невід'ємною частиною всієї національної системи організації нотаріату, оскільки є максимально пристосованими до конкретних умов діяльності, зокрема у сфері охорони безспірних прав. Також необхідно підкреслити, що французькі нотаріуси чи консули традиційно користуються консультаціями квідонів в складних правових питаннях, що є наслідком їх тривалої еволюції і постійного вдосконалення методів роботи.

Німецька модель організації нотаріату пов'язана з використанням як Федерального положення про нотаріат, так і з земельними законами про нотаріальну діяльність, а також з можливостями залучення німецьких приватних, незалежних і державних нотаріусів до посвідчення документів на рівні дипломатичного чи консульського представництва.

2.4. Нотаріальні провадження з охорони безспірних цивільних прав у практиці Італійської Республіки

Наукові дослідження про охорону безспірних цивільних прав у практиці консульських установ і дипломатичних представництв аргументовано представлені Дж. Зампальоне у численних працях з консульського права, зокрема у виданнях «Консульське право: теорія і практика», «Застосування консульського права», «Легалізація електронного підпису та електронних документів», «Довідник консульського права Італії», «Коментар до консульського права» та інших наукових розвідках дослідника [230-234].

Як зазначається у фундаментальній праці Дж. Зампальоне «Консульське право: теорія і практика» [230], в італійській юридичній системі виконання нотаріальних функцій за кордоном традиційно відбувається через компетентні консульські органи, коли документи, які вони складають, представляються заявниками, що мають громадянство італійської держави, або ж коли вони є важливими для національної юридичної системи. Враховуючи, що ст. 5 Віденської Конвенції 1963 р. [94] підкреслює фахівець, надає повноваження консульським установам держави здійснювати нотаріальну діяльність таким чином, «щоб не суперечити законам та правилам держави перебування», консульські установи чи дипломатичні представництва зобов'язані встановлювати, чи є чинними нотаріальні акти, які вони посвідчують. Визнання чинності, йдеться у дослідженні, може здійснюватись двома способами: через заяву заявника або згоду держави перебування, або через узгодження чинності нотаріальних проваджень між державою перебування та репрезентативною державою [230].

У першому випадку визнання, зазначає Дж. Зампальоне, нотаріальний акт може бути відкликаний в будь-який момент стороною місцевого врядування, у другому – повинен відповідати домовленостям між репрезентативною державою і державою перебування. Зазначимо, що консульські конвенції містять в основному дозвільну норму такої діяльності, яка може бути вчинена за більш чи менш тривалий термін. Так, ст. 20 Консульської конвенції між Італією та Сомалі від 1 липня 1960 р. передбачає, наприклад, широке виконання нотаріальних функцій, встановлюючи: «Консули, згідно з відповідною компетенцією, встановленою законами та інструкціями репрезентованої держави, можуть: «... вчиняти нотаріальні дії щодо актів і контрактів, які італійські громадяни хочуть укласти в такій формі, за винятком іпотек; щодо нерухомості, що знаходиться на території країни перебування; щодо актів і контрактів, якою б не була національність сторін, що стосуються наявного майна або справ, які здійснюються на території репрезентованої держави, або

спрямовані на здійснення юридичних дій на території держави перебування» [230].

Слід підкреслити, що не всі діючі конвенції передбачають таку широку консульську компетенцію щодо нотаріальної діяльності, і, передусім, таке широке визнання нотаріальних актів, отриманих від консульських установ, з боку законодавства держави перебування, хоча в нових конвенціях зазначається саме широка компетенція консульських повноважень. Натомість Страсбурзька Конвенція від 1967 року наполягає на більш обмежених критеріях, що зазначається у ст. 15, яка проголошує: «Консульські співробітники мають право складати або отримувати в нотаріальному порядку або аналогічному порядку, передбаченому законами та постановами своєї держави: всі акти й контракти, що стосуються виключно громадян держави; шлюбні контракти, в яких хоча б одна сторона є громадянином держави; всі акти й контракти, незважаючи на те, що жодна сторона не є громадянином репрезентованої держави, за умови, що ці документи й контракти стосуються майна, що знаходиться в репрезентованій державі, або спрямовані на проведення юридичних дій на території цієї ж держави; вищезазначені акти і контракти, які стосуються юридичних дій тільки на території держави перебування; консульські співробітники мають право здійснювати нотаріальні провадження як з огляду на національне законодавство, так і з огляду на законодавство держави перебування» [231].

За законодавством Італійської Республіки, нотаріальна діяльність консульських установ здійснюється відповідно до п. 2 ст. 45 Декрету Президента Республіки № 18, в якій зазначено, що консульська установа виконує, відповідно до міжнародного права, й інші функції, надані їй італійським законодавством, особливо щодо цивільного стану, нотаріальних, адміністративних та юрисдикційних питань, і п. 1 ст. 19 Декрету Президента Республіки № 200, в якому зазначено, що керівник консульської установи виконує функції нотаріуса, дотримуючись національного законодавства [233];

234]. Пункт 2 ст. 19 Декрету Президента Республіки № 200 поширює таку функцію також на дії, в яких хоча б одна сторона має італійське громадянство.

Як доводить Дж.Зампальоне, нотаріальні функції консульської установи є такими ж, що здійснюються і нотаріусами в Італії, які керуються ст. 1 Закону про нотаріат і відповідними міжнародними актами, хоча деякі з них не поєднуються з нотаріальними повноваженнями, наприклад, консульська установа, наділена більш широкими правами в справах юрисдикції волевиявлення, що згідно з ст. 35 Декрету Президента Республіки № 200 не суперечить, проте є ширшим за права, що належать до нотаріального законодавства, тому нотаріальні функції розглядаються у двох аспектах, що стосуються чинності актів, отриманих від консульської установи, як за місцевим законодавством, так і за законодавством репрезентованої держави. Відтак, нотаріальна компетенція консульської установи Італійської Республіки встановлюється: положеннями, зафіксованими у національному законодавстві держави, та чинними положеннями у власному юридичному впровадженні (у випадку Італії, ст. 19 Декрету Президента Республіки № 200); положеннями двосторонніх конвенцій та положеннями внутрішнього законодавства держави перебування. Консульська компетенція щодо нотаріальних проваджень поширюється на акти, в яких одна зі сторін є громадянином італійської держави, або щодо актів, спрямованих на отримання дійсності у її юридичному впровадженні. Така чинність не може змінюватись чи анулюватись державою перебування, водночас зазначена норма може бути опротестована репрезентованою державою [234].

У межах консульської компетенції, наголошує інший дослідник П.Паскуале, італійське законодавство визнає дійсність нотаріальних актів, отриманих за кордоном, дотримуючись традиційного принципу «*locus regit actum*», наведеного у п. 1 ст. 26 Цивільного кодексу, в якій зазначається, що «форма актів між живими особами та актів останньої волі регулюється місцевими законами, за якими акт був укладений, або положеннями, що регулюють зміст акту, або ж національним законодавством заповідача чи

сторонами, що домовляються, якщо такий акт є спільним». Таким чином, підкреслює фахівець, можна отримати акт, дійсний в Італії, від нотаріуса, офіційно визнаного місцевим врядуванням, а консульській установі належить обов'язок легалізувати підпис нотаріуса [235].

Дослідники вказують, що нотаріальне питання сформувало об'єкт комплексного юридичного регулювання, основний зміст якого передано в цитаті Закону № 89 від 16 лютого 1913 року «Законодавство про нотаріат та нотаріальні архіви». Цим законодавчим актом і подальшими положеннями регулюються консульські функції щодо нотаріальних проваджень відповідно до п. 1 ст. 19 Декрету Президента Республіки № 200. На думку фахівців, цитата ст. 19 вважається неясною, оскільки стверджує, що керівник консульської установи здійснює функцію нотаріуса, що уможливорює висновок дає про виконання функцій замість нотаріуса, які виникають скоріше від необхідності надати можливість отримати потрібні документи у випадку, коли неможливо звернутись до місцевих нотаріусів.

Стаття 1 Закону про нотаріат, з одного боку, присвоює нотаріусам комплекс функцій, про державну природу яких неможливо сумніватись, а, з другого боку, нотаріус, не пов'язаний посадовими стосунками з державою чи місцевою владою, є вільним спеціалістом, який оплачується зацікавленими особами за виконання державної функції. Ця стаття встановлює компетенцію, за якою діяльність нотаріуса, що практикує в Італії, і діяльність керівника консульської установи, який вчинює нотаріальні дії, значно відрізняється. Оскільки консульський посадовець є державним службовцем, він не здійснює нотаріальні функції для отримання прибутку, тобто не отримує ніякої частки зі зборів і тарифів, стягнутих консульською установою чи дипломатичним представництвом у сплату за надані документи, але нотаріальні функції входять до кола обов'язків, на які він уповноважений Тому, зазначають фахівці, з боку доктрини було б необхідно більш детально визначити компетенцію консульської установи, оскільки співробітники такої установи наділені певними нотаріальними функціями [236; 237].

Підкреслимо, що італійські громадяни, які проживають чи перебувають за кордоном, можуть звернутись до консула чи співробітників консульської установи так само, як звертаються до нотаріусів в Італії, зважаючи на те, що характер документів, отриманих від керівника консульської установи, його особливості щодо охорони паперів та документів, вагомість його підтверджень, мають велике значення для отримання деяких актів співгромадянами і для спрощення юридичних та комерційних відносин між Італією та іншими державами. Нотаріальні акти, які отримані від консульської установи і які є чинними за законодавством, можуть вважатись позбавленими юридичної сили державою перебування або ж іншою державою.

Тому доцільним було б укладення міжнародної угоди чи консульської конвенції, що, надаючи однаковість нотаріальним функціям, які виконуються консульськими установами, робили б отримані від них акти юридично чинними у всіх державах, що підписали угоду. У такому випадку керівник консульської установи: повинен засвідчити нотаріальний акт, юридично чинний згідно з італійським законодавством, якою б не була держава, де цей акт призначений для використання; повинен засвідчити акт, в якому одна або всі сторони мають іноземне громадянство, якщо конвенції не допускають іншого; повинен засвідчити акт стосовно майна або справ, що знаходяться в Італії, і спрямований на здійснення в Італії [238; 239].

Хоча нотаріальні функції консульської компетенції, вказують дослідники, і функції нотаріусів, які практикують в Італії, є по суті ідентичними, між ними існують деякі відмінності, пов'язані як з тим фактом, що консульська діяльність провадиться за кордоном, а нотаріальна в Італії, так і з різним становищем керівника консульської установи як державного службовця, і нотаріуса як особи вільної професії. До таких відмінностей відносять: вільний нотаріус не обмежується виконанням власних функцій, а може бути залучений для виконання обов'язків юрисконсульта клієнта; може приймати інформацію щодо платоспроможності клієнта або виступати посередником в транзакції, або ж надавати поради клієнту щодо сімейних чи фінансових справ, натомість

консульська установа може здійснювати аналогічну діяльність у межах звичайного обслуговування, зокрема, у випадку, якщо необхідно висловити думку щодо даної справи [240; 241].

Така думка, на погляд фахівців з консульського права, має обмежуватись юридичним полем, особливою увагою до чинності документів, тобто легальністю документів, а не їхньою комерційною компетенцією, оскільки вільний нотаріус може бути довіреною особою клієнта, можливо навіть таємною, щодо оголошення та проведення можливих формальностей з документами, натомість жодна діяльність такого роду не може здійснюватись керівником консульської установи, який без спеціального дозволу Міністерства закордонних справ не може отримати повноваження діяти в інтересах і від імені італійського громадянина, навіть якщо він вважається спадкоємцем спадщини, відкритої в його окрузі (Декрет Президента Республіки № 200, ст. 43 п. 2) [242].

В італійському законодавстві до охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності дипломатичних представництв відносять отримання офіційних документів та засвідчення підписів, посвідчення актів між живими особами, отримання на зберігання офіційних документів, в оригіналі або в копії, приватних документи і паперів, засвідчення підпису, засвідчення загальновідомих фактів, обслуговування цінних паперів, охорону спадкового майна тощо. Так, нотаріальні функції керівника консульської установи складаються насамперед з отримання офіційних документів та засвідчення підписів, зважаючи на встановлені італійським законодавством форми документів. Згідно з переважаючою тенденцією сучасного права угода вважається «офіційною, оскільки сторони юридичної угоди в основному вільні виражати свою волю у будь-якій формі, якщо закон не встановлює іншої форми (зазвичай письмової). Законодавство може вимагати письмової форми з двох причин: або тому, що вважає її суттєвою для залучення до акту вищого органу влади, або тому, що має намір передбачити достовірні докази [242].

У першому випадку, письмова форма, в якій має бути офіційний документ, вимагається «ad substantiam», і угода, в якій її немає, не вважається дійсною, навіть якщо воля сторін була ясно виражена інакше (наприклад: шлюбні домовленості, Цивільний Кодекс ст. 162; дарування, Цивільний Кодекс ст. 782). У другому випадку, письмова форма, яка може бути також приватним документом, вимагається «ad probationem», що передбачає перевірки, призначені для підтвердження існування угоди. Якщо в цьому другому випадку угода не була вчинена у письмовому вигляді, вона однаково вважається чинною, навіть якщо згідно з ст. 2725 Цивільного кодексу її існування не може бути встановлене шляхом показань свідків. Відмінність двох випадків зумовлює різні наслідки: у випадку відсутності письмової форми: у першому випадку угода є уявною, у другому – чинною, навіть якщо складно довести її існування. Отже, керівник консульської установи може бути задіяний для складання письмового документу, що вимагається італійським законодавством, щоб документ міг вважатись дійсним, або ж можна було перевірити його існування [242; 243].

Засвідчення дійсності підпису полягає в підтвердженні з боку державного службовця того, що підпис був виконаний в його присутності. Державний службовець в першу чергу повинен встановити ідентичність особи, яка підписує документ. В порівнянні приватного документа і офіційного визнання підпису, нотаріус або інший уповноважений на це державний службовець може засвідчити підпис, поставлений в його присутності. Для набуття чинності документу в Італії, засвідчення повинно бути виконане за кордоном тільки консульською установою, чия функція щодо офіційного і приватного документів представляється по-різному: щодо першого - виконується складення документа дійсне і належне; щодо другого - засвідчується підпис [242; 243].

З погляду охорони безспірних цивільних прав посвідчення нотаріальних актів між живими особами здійснюються, як правило, за такими категоріями: акти між живими особами та акти щодо останньої волі. Акти між живими особами відносяться до юридичних угод, для яких італійське законодавство

визначає письмову форму в наступних випадках: цивільні акти, укладені неграмотними особами, за винятком домовленостей, об'єкт яких не перевищує 5000 лір; шлюбний договір і його різновиди (Цивільний кодекс, ст. ст. 162-163); відчуження приданого від майна чоловіка (ст. 203); визнання дитини і заява про узаконення (ст. 254); призначення опікуна і його заступника з боку того з батьків, що залишився в живих, по відношенню до неповнолітнього або взятого під опіку (ст. ст. 348, 355, 424); складення інвентарного опису неповнолітнього або взятого під опіку (ст. ст. 363, 424); дарування і відповідне прийняття дарованого (ст. 782); спільне володіння прибутками і купівлями між подружжям (ст. 215); створення земельної ренти або довічної ренти з безоплатним правом (ст. ст. 1862, 1872); створення товариств, кооперативів, сільськогосподарських банків тощо (ст. ст. 2328, 2518); фактична пропозиція і зберігання суми або пропонованої речі (ст. ст. 1208, 1212); добровільний продаж майна неповнолітнього (ЦПК ст. 733); інвентарний опис спадщини (ЦПК ст. 769); судовий розділ (ЦПК ст. 790); опротестування векселя через недостатність акцептування або оплати. Крім зазначених випадків, якщо вимагається письмова форма, закон вважає достатнім приватний документ, однак офіційний документ має перевагу також в інших випадках, оскільки підтвердження державного службовця і точніша термінологія документа допомагають уникнути спірних питань [236; 243].

Отримання на зберігання офіційних документів, в оригіналі або в копії, приватних документів і паперів також стосується охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв Італійської Республіки. Керівник консульської установи, оскільки він має нотаріальні функції, згідно з ст. 1 Королівського законопроекту № 1666 від 14 липня 1937 р. зобов'язаний отримувати на зберігання офіційні документи, в оригіналі або в копії, приватні документи і папери, вчинені в Італії або за кордоном, які були йому передані за розпорядженням або за вимогою сторін. Нотаріальне зберігання стосується тільки актів, документів і записів з метою забезпечення їх безпеки, а також з

метою виявлення деяких фактів і умов, що мають юридичну значимість. Таке зберігання, підкреслює Дж. Зампальоне, створює право нотаріуса (й керівника консульської установи), а не обов'язок, про що йдеться в ст. 68 Нотаріального регламенту, оскільки відмова щодо нотаріального зберігання документа може пред'являтися тільки у випадку, якщо зміст акту або документа явно суперечить громадському порядку або моральності, наприклад, коли він трактується як злочин. Якщо акт, що зберігається, був вчинений за кордоном і вчинений іноземною мовою, він повинен супроводжуватись перекладом на італійську мову, зробленим і підписаним керівником консульської установи, або в іншому випадку офіційним перекладачем (Нотаріальний регламент, ст. 68). Спеціальний випадок – коли об'єктом запиту на зберігання є документи і приватні записи, вчинені або укладені в Італії, для яких потрібна реєстрація. Нотаріальне зберігання для таких документів є можливим, якщо воно було здійснено офіційно (Закон про реєстри № 3269 від 30 грудня 1923 р., повернутий циркуляром № 4674 від 15 липня 1953 р.) [236; 243].

Способи засвідчення підпису нотаріусом, зазначені в Цивільному Кодексі (ст. 2703; Закон № 15 ст. 20 пункт 2 від 4 січня 1968 р.), застосовуються також у практиці нотаріальної діяльності консульських установ Італії. Керівник консульської установи засвідчує підпис, проставлений у присутності його і двох свідків, чия особиста ідентичність ним попередньо встановлена і щодо яких він не має жодного сумніву. Після присутності при підписанні акту, свідки повинні разом з ним підписати акт засвідчення. Коли ж сторони дають чітку відмову, що походить з тексту акту, можна зробити це без свідків (Закон № 226 ст. 1 від 2 квітня 1943 р.). Застосування цієї норми до нотаріальних актів, отриманих від консульських установ, здійснюється відповідно до ст. 19 Декрету Президента Республіки № 200, підтвердженого Міністерством юстиції від 20 листопада 1967 р. До свідків застосовуються ті ж норми, що й для свідків, присутніх на отриманні офіційного документа [236].

Якщо керівник консульської установи не знає особисто сторони, щоб встановити особу, він повинен залучити двох довірених осіб, які також повинні підписати акт. Засвідчення, проставлене в кінці документа, повинно мати наступну інформацію: метод, який був застосований для ідентифікації; дата і місце, в якому були проставлені підписи; точні і повні відомості про свідків та довірених осіб; заяви, що підписи були проставлені в присутності керівника консульської установи; їхній повний підпис, окрім підпису довірених осіб; печатка консульської установи. Для засвідчення підписів, проставлених на полях середніх аркушів акту, достатньо, щоб керівник консульської установи додав власний підпис. У цьому випадку кінцеве засвідчення повинно мати відмітку, що всі середні аркуші були скріплені зазначеним підписом. Середніми аркушами вважаються ті, на яких є записи, за виключенням тих, що містять кінцеві підписи. Якщо підпис для засвідчення проставлений в кінці приватного документа, вчиненого іноземною мовою, застосовуються норми, що містяться у ст. 68 Нотаріального регламенту і ст.78 Королівського декрету № 3269 від 30 грудня 1923 р. «Ухвалення тексту закону про реєстр», у застосуванні яких акт повинен супроводжуватись перекладом на італійську мову, здійсненим згідно з ст. 55 Закону про нотаріат. Аналогічним засвідченню підпису, проставленого в присутності керівника консульської установи, є засвідчення фотокартки, яке підтверджує, що вона відтворює точні особливі прикмети певної особи, і яке повинно комплектуватись підписом зацікавленої особи [231; 236; 242].

Щодо загальновідомого факту, що може спричинити юридичні наслідки, засвідчення здійснюється за умов присяги відомих осіб, які заявляють про обізнаність щодо факту або обставини, показаної актом. Функція керівника консульської установи обмежується підтвердженням заяви, зробленої у його присутності, а також засвідченням підписів. Здійснення цієї функції відповідає нотаріальним функціям, про які йдеться в Законі про нотаріат, ст. 1 № 2: «...отримати під присягою акти засвідчення загальновідомого факту з цивільних та комерційних питань. Акти засвідчення загальновідомого факту служать для підтвердження фактів або обставин, які не можуть прийнятись

напряму, і чиє існування повинно бути доведене, щоб бути публічно поміченими і відомими» [236]. Після встановлення осіб і присяги керівник консульської установи отримує заяви, які повинні стосуватись фактів і обставин, що набувають характеру загальновідомого акту, про який багато осіб є або повинні бути поінформовані. Якщо потрібен нотаріальний акт, що містить заяви другого виду, керівник консульської установи може показати заявнику обмежений обсяг згаданої вище заяви, що, поза випадками, точно встановленими законом, не має жодної доказової сили. Керівник консульської установи не приймає на себе жодної відповідальності щодо достовірності підтверджень, зроблених у його присутності, може поставити особам, що підтверджують, питання з метою уточнити факти і обставини, до яких відносяться їхні заяви. Акт засвідчення загальновідомого факту може надаватись заявнику в оригіналі (Закон про нотаріат, ст. 70); він повинен бути внесений до реєстру нотаріальних актів [236; 244].

Зауважимо, що охорона безспірних цивільних прав у відносинах Італійської Республіки та України здійснюється на підставі Консульської конвенції від 23 грудня 2003р., де, зокрема у ст. 43 «Нотаріальні дії та консульська легалізація» зазначається, що відповідно до законодавства акредитуючої держави консульські посадові особи можуть оформляти нотаріально: акти і контракти, укладені між громадянами акредитуючої держави, а також їх односторонні акти, які не стосуються виникнення, зміни або передачі прав на нерухоме майно, що знаходиться в державі перебування; акти та контракти, незалежно від громадянства сторін, які стосуються майна, що знаходиться на території акредитуючої держави, або які будуть діяти на цій території; заповіти громадян акредитуючої держави; акти та контракти, пов'язані зі шлюбом громадянина акредитуючої держави. засвідчувати вірність копій документів і виписок з них, справжність підписів на документах та вірність перекладу документів або їх перекладати. виконувати будь-які інші нотаріальні функції, передбаченні законодавством акредитуючої держави, якщо вони не суперечать законам і правилам держави перебування. здійснювати

легалізацію документів і актів, складених властями держави перебування [243]. У ст. 44 «Дійсність консульських актів і документів» встановлюється, що «акти і документи, складені, посвідчені, засвідчені, а також переклад згаданих актів і документів, зроблений або засвідчений консульською посадовою особою, мають в державі перебування таку ж доказову цінність, яку вони б мали, коли б були складені, посвідчені, засвідчені або перекладені компетентними органами влади держави перебування, за умови дотримання всіх формальностей, які вимагає держава перебування у такому випадку» [243].

Особливу увагу звертаємо на ст. 52 «Функції щодо спадщини», в якій зазначається, що у випадку смерті громадянина акредитуючої держави компетентні органи влади держави перебування в найкоротший термін надають консульській установі акредитуючої держави всю інформацію, яку вони можуть зібрати, щоб скласти перелік спадкового майна та список тих, хто може мати право на успадкування. Також консульська посадова особа акредитуючої держави може вимагати від компетентного органу влади держави перебування негайного вжиття заходів, необхідних для захисту та управління спадковим майном, що знаходиться на території держави перебування. У разі, коли громадянин акредитуючої держави має право на спадщину особи, яка померла на території держави перебування, незалежно від громадянства цієї особи, компетентні органи влади держави перебування інформують про це консульську установу. Якщо громадянин акредитуючої держави має або претендує на те, щоб мати право на спадщину в державі перебування, однак ані він, ані його представник не можуть взяти участь у процедурі щодо спадщини, консульська посадова особа може особисто або через свого представника представляти інтереси цього громадянина в судових або в інших компетентних органах влади держави перебування. Якщо необхідно вжити запобіжних заходів, а спадкоємець не з'явився і не був ніким представлений, компетентний орган влади держави перебування запрошує консульську посадову особу акредитуючої держави бути присутнім при опечатуванні і розпечатуванні та складанні опису спадкового майна [243].

У разі смерті громадянина акредитуючої держави, який тимчасово знаходився на території держави перебування, особисті речі та гроші, залишені ним, на які не претендують спадкоємці, які знаходяться або яких представляють на території держави перебування, мають бути передані без будь-яких формальностей консульській установі акредитуючої держави на тимчасове зберігання. При цьому компетентні органи влади держави перебування зберігають за собою право накласти на них секвестр в інтересах правосуддя. Консульська посадова особа повинна передати зазначені особисті речі та гроші до органів влади держави перебування, призначених для забезпечення управління ними та ліквідації. Щоб вивезти особисті речі та переказати гроші, необхідно дотримуватися законодавства держави перебування.

Якщо, після завершення процедур, пов'язаних з успадкуванням на території держави перебування, буде встановлено, що рухоме спадкове майно або грошові кошти, отримані від продажу рухомого або нерухомого майна, належать спадкоємцю - громадянину акредитуючої держави, який має право на отримання спадщини або є спадкоємцем за заповітом, але не проживає на території держави перебування і не призначив уповноважену особу, вищезазначене майно або грошові кошти, отримані від його продажу, передаються до консульської установи акредитуючої держави за умови, що: встановлено, що ця особа має право на отримання спадщини або є спадкоємцем за заповітом; компетентні органи влади держави перебування дозволили, якщо це передбачено законодавством держави перебування, передачу спадкового майна або грошових коштів, отриманих від його продажу; всі заявлені борги спадкодавця були виплачені або гарантована їх виплата у строки, передбачені законодавством держави перебування; всі спадкоємні мита були сплачені або їх виплата гарантована. При виконанні функцій, згаданих у пунктах 4, 5 та 6 цієї статті, консульська посадова особа має дотримуватися законодавства держави перебування [243]. На наш погляд, обізнаність громадян України щодо вчинення нотаріальних проваджень, пов'язаних зі спадкуванням, є нагальною потребою, оскільки наявність в Італії значної чисельності мігрантів з України

зумовлює підвищений попит на засвідчення і посвідчення безспірних фактів, охорони інших безспірних прав, важливих для українських громадян, які перебувають протягом тривалого періоду за кордоном. Таким чином, до переліку нотаріальних проваджень з охорони безспірних цивільних прав за Консульською конвенцією між Україною і Італійською Республікою віднесено право консульського посадовця отримувати файли, акти і заповіти, видавати копії та виписки з цих документів; засвідчувати довіреності, загальновідомі факти, сертифікати аутентифікації тощо.

Вчинення нотаріальних дій консульськими і дипломатичними установами України в Італійській Республіці здійснюється відповідно до статті 43 «Нотаріальні дії та консульська легалізація» Консульської конвенції між Україною та Італійською Республікою від 2003 року (набула чинності 2006 р.), в якій зазначається, що відповідно до законодавства акредитуючої держави консульські посадові особи можуть оформляти нотаріально: акти і контракти, укладені між громадянами акредитуючої держави, а також їх односторонні акти, які не стосуються виникнення, зміни або передачі прав на нерухоме майно, що знаходиться в державі перебування; акти та контракти, незалежно від громадянства сторін, які стосуються майна, що знаходиться на території акредитуючої держави, або які будуть діяти на цій території; заповіти громадян акредитуючої держави; акти та контракти, пов'язані зі шлюбом громадянина акредитуючої держави; засвідчувати вірність копій документів і виписок з них, справжність підписів на документах та вірність перекладу документів або їх перекладати; виконувати будь-які інші нотаріальні функції, передбаченні законодавством акредитуючої держави, якщо вони не суперечать законам і правилам держави перебування; здійснювати легалізацію документів і актів, складених властями держави перебування.

Також консульство України в Італійській Республіці інформує про вчинення таких нотаріальних дій відповідно до статті 38 Закону України «Про нотаріат» як: посвідчення угоди (договори, заповіти, доручення та ін.), крім договорів про відчуження та заставу жилих будинків, квартир, дач, садових

будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні; вжиття заходів до охорони спадкового майна; видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя; засвідчення вірності копій документів і виписок з них; засвідчення справжності підпису на документах; засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу; засвідчення факту, що громадянин є живим; засвідчення факту знаходження громадянина в певному місці; засвідчення тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці; засвідчення часу пред'явлення документів; вчинення виконавчих написів; вчиняє морських протестів.

За умови, що документ, який підлягає посвідченню або засвідченню, викладено неправильно чи неграмотно (чи складено з порушенням вимог чинного законодавства), необхідно запропонувати виправити його або скласти новий, водночас на бажання особи документ може бути складений консулом.

Під час звернення до дипломатичної установи України в Італійській Республіці за вчиненням нотаріальних дій необхідно пред'явити такі документи: паспорт громадянина України для виїзду за кордон; примірник документу, який необхідно посвідчити або засвідчити; довідку про присвоєння ідентифікаційного номеру платника податків (за наявності); квитанцію про сплату тарифу (залежно від консульської дії); інші документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії (свідоцтво про право власності на нерухоме майно, свідоцтво про народження дитини, свідоцтво про шлюб, свідоцтво про смерть тощо). Нотаріальні дії вчинюються в день пред'явлення всіх необхідних для цього документів, сплати консульського збору та відшкодування фактичних витрат.

При посвідченні договорів майнового характеру до консульського відділу додатково треба подати відомості: для юридичних осіб-резидентів – відомості про найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України; для юридичних осіб-нерезидентів – найменування, місцезнаходження та державу; для громадян

України – прізвище, ім'я, по-батькові, адреса постійного місця проживання та ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів; для іноземців та осіб без громадянства – прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), громадянство, адресу місця проживання.

Ненадання відомостей або документів на вимогу консула є підставою для відкладення, зупинення нотаріальної дії або відмови в її вчиненні. Нотаріально посвідчуванні правочини, а також заяви та інші документи підписуються у присутності консула. Не приймаються для вчинення нотаріальних дій документи, що мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережні виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, документи, у яких не можна прочитати все в них написане (наприклад, залиті чорнилом, потерті тощо) а також документи, написані олівцем [245].

Висновки до Розділу 2

1. Доведено, що Міжнародний союз нотаріату сприяє гармонізації і уніфікації цивільного права в країнах Європи, поширює стандарти нотаріальної діяльності (базові принципи системи латинського нотаріату, затверджені Бюро при Комісії з міжнародної співпраці і Постійною радою МСЛН 1986 року для більш як 60 нотаріатів усіх континентів), які можуть бути використані для здійснення нотаріальних проваджень з посвідчення безспірного права дипломатичними делегаціями ЄС. За стандартами МСН, нотаріуси виступають і як незалежні представники держави, наділені повноваженнями здійснювати нотаріальні дії від імені держави, і як представники, особисто відповідальні за здійснення нотаріальних дій.

Належному застосуванню законодавства ЄС, інтеграції інституту нотаріату до європейських інституцій у сфері правового захисту громадян, рівноправного доступу до правосуддя та захисту цивільних прав сприяє і Рада нотаріусів ЄС, створена у 1993 році для надання нотаріальних послуг європейським інституціям і формування спільної європейської галузі права у сфері надання нотаріальних послуг, а саме, у сферах спадкового права; іпотечного права; конкурентного законодавства; контрактного законодавства; діяльності юридичних компаній.

Інструментом, який допомагає нотаріусам вирішувати питання, пов'язані з іноземним елементом, є також Європейська нотаріальна мережа, що складається з нотаріусів-членів Ради нотаріусів ЄС, які надають консультації національним нотаріусам у сфері нотаріальних послуг, а також сприяють інтеграції європейського нотаріату до Європейської судової мережі щодо цивільних і комерційних справ, полегшенню і прискоренню доступу громадян до правосуддя за межами національних кордонів.

2. Обґрунтовано, що порівняльний аналіз національних моделей нотаріату щодо посвідчення безспірних прав та використання принципів нотаріальної діяльності у практиці дипломатичних представництв Франції, ФРН та Італії уможливило висновок про те, що французька модель нотаріату використовується у здійсненні нотаріальних функцій консульських установ держави у країнах перебування і є еквівалентною за своїми наслідками діям французьких нотаріусів, оскільки має таку ж доказову цінність і силу.

Організація нотаріату у Франції припускає наявність в його структурі спеціальних інституціональних утворень - Центрів нотаріальних досліджень і документації (крідонів), діяльність яких має як спільні риси, що визначаються в основному характером виконуваних ними функцій, так і низкою відмінностей, що залежать, як правило, від специфіки того чи іншого регіону, його економічної спеціалізації, а також історичних традицій. Французька модель організації науково-консультаційних центрів нотаріату

притаманна для консульських установ і дипломатичних представництв держави в третіх країнах і не може бути перенесена в умови інших європейських країн.

3. Встановлено, що німецька модель організації нотаріату пов'язана з використанням як Федерального положення про нотаріат, так і з земельними законами про нотаріальну діяльність, а також з можливостями залучення німецьких нотаріусів до посвідчення документів на рівні дипломатичного чи консульського представництва. До загального переліку нотаріальних дій з посвідчення безспірних прав консульських установ та дипломатичних представництв ФРН відносять: засвідчення підписів та копій документів; оформлення спадщини; посвідчення передачі частки спадщини третій особі; посвідчення шлюбних договорів; засвідчення актів про визнання батьківства, свідоцтва про народження, нотаріальних правочинів щодо дитини; посвідчення довіреностей, що стосуються питань нерухомості; засвідчення договорів продажу нерухомості, договорів щодо передачі нерухомого майна як дарування або пожертвування; посвідчення контрактів про партнерство; надання екстреної допомоги громадянам ФРН, які знаходяться в консульському окрузі; сертифікати / акредитація іноземних нотаріусів; видача тимчасового посвідчення особи громадянам Німеччини; засвідчення під присягою щодо пенсійних питань, втрати водійських прав тощо; здійснення та засвідчення перекладів; підтвердження правильності та повноти перекладу .

4. Доведено, що в італійській юридичній системі виконання нотаріальних функцій за кордоном традиційно відбувається через компетентні консульські органи, коли документи, предмет яких вони складають, мають в якості суб'єктів осіб, що мають громадянство держави, або ж коли вони є важливими для її юридичної системи. В італійському законодавстві до охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ та дипломатичних представництв відносять отримання офіційних документів та засвідчення підписів, посвідчення актів між живими особами, отримання на зберігання офіційних документів, в оригіналі або в копії, приватних документи

і паперів, засвідчення підпису, засвідчення загальновідомих фактів, обслуговування цінних паперів, охорону спадкового майна тощо. Так, нотаріальні функції керівника консульської установи складаються насамперед з отримання офіційних документів та засвідчення підписів, зважаючи на встановлені італійським законодавством форми документів. Згідно з переважаючою тенденцією сучасного права угода вважається «офіційною», оскільки сторони юридичної угоди в основному вільні виражати свою волю у будь-якій формі, якщо закон не встановлює іншої форми (зазвичай письмової), тобто керівник консульської установи може бути задіяний для складання письмового документу, що вимагається італійським законодавством, щоб документ міг вважатись дійсним, або ж можна було перевірити його існування.

РОЗДІЛ 3

НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ БЕЗСПІРНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

3.1. Правові засади нотаріальної діяльності консульських установ і дипломатичних представництв перехідних країн

Процеси регіональної інтеграції зумовили такий феномен міждержавних відносин як правовідносини перехідних або транзитивних держав, зокрема в рамках організації Співдружності Незалежних Держав, у якій відсутня міжнародна правосуб'єктність, проте наявна практика укладення міждержавних угод про дипломатичні і консульські зносини, яка керується нормами загального міжнародного права, Віденськими конвенціями, модельними законами СНД, що спричинює нові підходи і рішення до дії дво- та багатосторонніх угод між новими незалежними державами, які утворилися на пострадянському просторі після розпаду СРСР. Слід зазначити, що процеси, які відбуваються на пострадянському просторі, впливають і на нотаріальну сферу діяльності, у зв'язку з чим деякі дослідники зазначають, що правовідносини між державами СНД зумовлюють необхідність забезпечення громадянам цих держав та особам, які проживають на їхніх територіях, охорони безспірних цивільних прав згідно з нормами міжнародного права, положеннями двосторонніх консульських конвенцій, консульських статутів і національного законодавства.

З метою вироблення узгоджених принципів і правил, сприяння їх практичній реалізації і досягнення співробітництва в консульській сфері держави-члени СНД, згідно зі ст. 34 Статуту СНД, утворили Консультативну раду керівників консульських служб МЗС держав-членів СНД, яка до листопада 1998 року функціонувала на підставі Протоколу про принципи і цілі координації дій в консульській сфері. Тоді ж було узгоджено Положення про

Консульську раду, яка мала повноваження щодо розробки проектів з удосконалення діяльності консульських служб держав-членів СНД, обміну досвідом та інформацією з консульських питань між державами. Проте упродовж тривалого періоду, пов'язаного з різними обставинами утвердження суверенності перехідних держав, міждержавних зносин, з внутрішньою політичною нестабільністю держав на пострадянському просторі, загостренням відносин між політичними лідерами тощо, діяльність Консульської ради СНД була малоефективною, хоча на засіданнях у 1999-2011 розглядалися проекти Положення про консультативну раду глав консульських служб держав-учасниць СНД.

Так, 9-10 серпня 2011 року у Мінську(штаб-квартирі СНД) відбулося засідання експертної групи з узгодження тексту проекту Положення про Консультативний комітет керівників консульських служб МЗС держав-учасниць СНД (участь взяли представники Вірменії, Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Російської Федерації, Таджикистану, Виконкому СНД та України як держави-засновниці Співдружності) і проекту Рішення Ради міністрів закордонних справ СНД про ці документи. Проектом Положення передбачається, що Консультативний комітет керівників консульських служб міністерств закордонних справ держав-учасниць СНД є органом співробітництва СНД у сфері консульських зносин, а його членами є глави консульських служб МЗС держав - учасниць Співдружності. Основні положення проекту стосуються зміцнення добросусідства, взаємовигідного співробітництва, розвитку і зміцнення співробітництва між МЗС держав в межах СНД, забезпечення ефективної взаємодії консульських служб, сприяння вирішенню консульських завдань, спільних для держав-учасниць, розробка спільних проектів угод, шляхів вирішення проблем, які виникають у консульській сфері, зокрема, й розширення положень про виконання нотаріальних функцій консула в акредитуєчій державі у зв'язку зі змінами у консульських статутах окремих держав [246].

З'ясування особливостей механізму і практики охорони безспірних цивільних прав в рамках зовнішніх зносин між державами СНД, з огляду на правову природу регіональної організації та відповідність норм і принципів нормативних актів положенням, зафіксованим у Віденських конвенціях про дипломатичні і консульські зносини, можна вважати актуальним і для України з огляду забезпечення безспірних прав громадян України на території країн СНД, оскільки проблеми міждержавної взаємодії зумовлюються як різним статусом держав (засновників, членів, асоційованих членів), так і різним статусом правових документів (міждержавні договори двостороннього характеру, багатосторонні договори в рамках СНД, модельні закони Міжпарламентської Асамблеї СНД, міжнародні договори країн СНД, Консульські конвенції, консульські статuti тощо). Договірною-правовою базою консульських зносин держав-членів та держав-учасниць СНД є багатосторонні та двосторонні угоди на основі ст. 5 Статуту СНД, зокрема, такі, як Угода про безвізове пересування громадян СНД по території держав-учасниць (1992 р.), Угода про взаємне визнання віз держав-учасниць СНД (1999 р.), Угода про порядок відбуття громадян з держави, яка не є учасницею СНД, та прибуття до неї (1997 р.) тощо [247-249].

З двосторонніх угод, передусім, необхідно виділити консульські конвенції, підписані у 1992-1996 рр. між державами – учасницями СНД, які разом з Віденською конвенцією про консульські зносини (1963 р.) стали одними з основних джерел консульського права, в тому числі й положень, що стосується виконання нотаріальної функції консула в країні перебування щодо охорони безспірних прав. Двосторонні консульські конвенції є різними за обсягом (кількістю статей), проте за структурою, за деякими винятками, вони є однотипними, оскільки, як правило, складаються з преамбули, визначень, положень щодо порядку відкриття консульських установ, призначення і допущення глав консульських установ, привілеїв та імунітетів, консульських функцій, зокрема, щодо вчинення нотаріальних дій, щодо легалізації та засвідчення документів, перекладу документів, виконання інших нотаріальних

функцій, доручених державою, положень щодо поваги до законів і правил держави перебування, заключних положень. Такі положення передбачено, зокрема, у Консульській конвенції між Україною і Азербайджанською Республікою (Конвенцію ратифіковано Законом N 288-XIV (288-14) від 01.12.98), Консульській конвенції між Україною і Грузією (Конвенцію ратифіковано Законом N 287-XIV (287-14) від 01.12.98), Консульській конвенції між Україною і Республікою Молдова (Конвенцію ратифіковано Законом N 462/96-ВР від 01.11.96, ВВР, 1996, N 50, ст. 282), Консульській конвенції між Україною і Республікою Узбекистан (Конвенцію ратифіковано Законом N 528-XIV (528-14) від 19.03.99), Консульській конвенції між Україною і Російською Федерацією (Конвенцію ратифіковано Постановою ВР N 3934-XII (3934-12) від 04.02.94), Консульській конвенції між Україною і Туркменістаном (Конвенцію ратифіковано Законом N 529-XIV (529-14) від 19.03.99) та ін. [246].

Нові положення щодо нотаріальних проваджень пов'язані з ухваленням нових законів про нотаріат та консульських статутів окремих держав, зокрема, Російської Федерації, Республіки Казахстан та Республіки Білорусь, які містять норми, що не відповідають переліку нотаріальних дій, зафіксованих у положеннях Віденських конвенцій і стосуються охорони таких безспірних прав, як посвідчення правочинів, спадкування, заповітів, довіреностей, договорів тощо. Так, у Федеральному законі «Консульський статут Російської Федерації», ухваленому 5 липня 2010 року №154-ФЗ, поряд з однотипними нотаріальними функціями консульських установ у розділі 4 «Дії по виконанню консульських функцій» у ст. 26 «Нотаріальні дії, вчинювані консульськими посадовими особами», зафіксовано, що консульська посадова особа має: засвідчувати документи, у тому числі договори, заповіти, довіреності, крім договорів про відчуження нерухомого майна на території Російської Федерації, а також відчуження застави, частки в статутному капіталі товариств з обмеженою відповідальністю, створених на території держави. Така стаття може вплинути на узгодження переліку нотаріальних дій консульської установи, передбачених у двосторонніх консульських конвенціях в межах СНД та здійснення

правочинів, що стосуються забезпечення безспірних прав, оскільки інтенсивне переміщення людських ресурсів на пострадянському просторі спричиняє численні колізії як цивільного, так і майнового характеру, що потребують нотаріальних проваджень у консульських установах чи дипломатичних представництвах [250].

У консульських договорах Російської Федерації консулу надається право здійснювати нотаріальні дії щодо охорони безспірних прав, умови і порядок посвідчення яких конкретно зазначено в договорі. Зокрема, консули мають право посвідчувати вірність копій документів, перекладів, справжність підпису громадян акредитуючої держави, право посвідчувати заповіти від імені громадян своєї держави, а також угоди, якщо вони стосуються спадкових інтересів громадян або підлягають виконанню на території держави, що призначила консула, і не суперечать законодавству Російської Федерації.

Тому в певних випадках іноземні громадяни для оформлення документів, призначених для дії за кордоном, можуть звернутися як до консула своєї країни, так і до російського нотаріуса. Підкреслимо, що на підставі положень міжнародних договорів свідоцтво про право на спадщину щодо нерухомості, що знаходиться на території Росії і належала на праві особистої власності іноземному громадянину, що постійно проживає в Росії або за кордоном, видається відповідно до російського законодавства, а при відкритті спадщини поза Росією свідоцтво має бути видане нотаріусом чи консульським посадовцем за місцем знаходження нерухомості. Після смерті іноземного громадянина, який постійно проживав у Росії і мав майно на її території, свідоцтво про право на спадщину видається нотаріусом Російської Федерації, якщо з державою, громадянином якої був померлий, у Росії немає договорів (двосторонніх консульських конвенцій) з цього питання [30].

У застосуванні права щодо охорони спадкового майна та при видачі свідоцтва про право на спадщину, нотаріальні провадження здійснюються відповідно до законодавства Російської Федерації. При цьому, якщо під час заходів щодо охорони спадкового майна буде встановлено, що спадкоємцями є

іноземні громадяни, які проживають за межами Російської Федерації, то нотаріус зобов'язаний через органи юстиції на місцях і Міністерство закордонних справ Російської Федерації надіслати їм відповідне повідомлення. У випадку укладення міжнародного договору між Росією й іншою державою щодо успадкування майна, консульська установа при здійсненні нотаріальних проваджень керується нормами цього договору, тобто встановлюється вартість спадкового майна, з'ясовується коло спадкоємців, перевіряється, чи є заповіт.

Також іноземні громадяни незалежно від місця проживання можуть успадковувати після російського або іноземного громадянина все спадкове майно на тих же підставах, що і громадяни Росії на підставі переліку документів, визначених в Основах законодавства Росії про нотаріат. Іноземний громадянин, який проживає поза Росією, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо він протягом шестимісячного терміну подасть заяву про прийняття спадщини особисто або поштою, або через представника в у консульську устанovu або дипломатичне представництво Росії за кордоном [251].

При вирішенні справ про спадкування за заповітом при нотаріальних провадженнях в консульській установі враховується норма, встановлена договорами про правову допомогу: форма заповіту визначається законодавством країни, громадянином якої був спадкодавець в момент складання заповіту, однак, якщо при цьому було дотримано законодавство країни, на території якої складено заповіт, він також визнається дійсним. Деякими міждержавними договорами передбачається вчинення таких нотаріальних дій, які відсутні в російському законодавстві про нотаріат, наприклад, розкриття і оголошення заповіту, складеного за формою, передбаченою іноземною державою. У цьому випадку після оголошення змісту заповіту складається протокол про стан та зміст заповіту, у якому вказується дата й місце складання заповіту, дата посвідчення заповіту, ім'я особи, який представив заповіт, стан документа (був розкритий, чи є закреслені місця і т.п.). Протокол підписується консульською посадовою особою, уповноваженою

вчиняти нотаріальні дії, і особою, яка подала заповіт, а також особою, яка подала заповіт, підписується кожна сторінка заповіту. Якщо заповіт зберігався у в запечатаному вигляді, всі зазначені вище дії консульською посадовою особою здійснюються одноосібно. До протоколу додається засвідчена копія заповіту, а залежно від вимог договору - копія протоколу та оригінал заповіту. Крім того, зазначені документи можуть бути видані зацікавленій особі або надіслані компетентній особі іноземної держави за правилами виконання доручення [251; 252].

Звертаємо увагу на особливі правила, яких дотримуються при спадкуванні нотаріально оформлених документів для патентування російських винаходів за кордоном, які включають довіреність на вчинення дій з видачі патентів; передавальні акти; всякого роду заяви; різні свідоцтва. Представити юридичну особу з питань спадщини щодо патентування винаходів за кордоном може консул, керівник організації або інша особа, яка має для цього спеціальні повноваження. Для нотаріального провадження у такому випадку складається довіреність, що підписується заявниками у присутності консульської посадової особи.

Зауважимо, що при посвідченні документів щодо патентування існують деякі особливості, якщо особи, яким належить винахід, знаходяться в різних містах Росії або інших країнах. У такому випадку документ про право на спадкування має бути підписаний всіма іншими винахідниками за фактом посвідчення, що вони є живими і висловлюють згоду на передачу частини винаходу у спадок, особисто засвідчуючи підпис або письмово, передавши при цьому листа. При нотаріальному провадженні у консульській установі встановлюється особа, перевіряється дієздатність (у необхідних випадках повноваження) громадянина, вносяться його необхідні паспортні дані, які разом з підписаним документом направляються нотаріусу за місцем оформлення цього документа іншими винахідниками. У цьому випадку посвідчу вальний напис не здійснюється і запис у реєстровій книзі не проводиться. Коли здійснюється остаточне оформлення документа, проставляється один посвідчу

вальний напис про засвідчення справжності підписів усіх винахідників і робиться запис у реєстровій книзі про вчинення відповідної нотаріальної дії [253].

Загалом, вчинення нотаріальних дій з охорони безспірних цивільних прав консульськими установами і дипломатичними представництвами Російської Федерації здійснюється відповідно до національного законодавства, міжнародних договорів та норм іноземного права. Відповідно для вчинення нотаріальних проваджень приймаються документи, складені згідно з вимогами міжнародних договорів, а посвідчу вальні написи вчиняються у формі, передбаченій іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству Російської Федерації. Відповідно до договорів про надання правової допомоги на території Росії приймаються до розгляду без легалізації документи, які виходять від організацій та установ таких держав, як: Антигуа і Барбуда, Аргентина, Австрія, Багамські острови, Бельгія, Ботсвана, Бруней, Велика Британія, Угорщина, Греція, Ізраїль, Італія, Іспанія, Кіпр, Лесото, Ліхтенштейн, Люксембург, Малаві, Мальта, Мавританія. Маршаллові острови, Нідерланди, Норвегія, Панама, Португалія, Свазіленд, Сейшельські острови, Супінам, США, Тонга, Туреччина, Фіджі, Фінляндія, Франція, ФРН. Швейцарія, Югославія, Японія [254].

Слід зазначити, що за ст. 12 «Легалізація та засвідчення» Консульської конвенції між Україною і Російською Федерацією (Конвенцію ратифіковано Постановою ВР N 3934-ХІІ (3934-12) від 04.02.94) консульська посадова особа має право складати за заявою будь-якого громадянина акти і документи для використання в акредитууючій державі та поза її межами; перекладати офіційні акти і документи на мову акредитууючої держави або держави перебування та засвідчувати, що ці переклади відповідають оригіналу; виконувати будь-які інші нотаріальні функції, доручені акредитууючою державою; легалізувати офіційні документи, копії, виписки і переклади цих документів; засвідчувати оригінальність підписів і печаток на документах компетентних органів акредитууючої держави та підписи і печатки Міністерства закордонних справ

держави перебування. Відповідно документи, складені, легалізовані або засвідчені консульською посадовою особою, якщо вони не суперечать законам і нормам держави перебування, мають таку ж юридичну силу, як і документи, складені, легалізовані або засвідчені компетентними органами держави перебування [255].

Що стосується особливостей охорони безспірних прав консульськими установами і дипломатичними представництвами Республіки Казахстан, то необхідно відзначити суттєву роль внутрішньодержавного права в регулюванні консульських зносин держави як в межах СНД, так і з третіми країнами. Правовою базою нотаріальних дій консульських установ РК є положення міжнародних договорів, конвенцій з консульських питань, інших документів, у яких йдеться про те, що консульська посадова особа однієї держави на території іншої держави має право вести облік громадян акредитуючої держави, приймати будь-які заяви з питань громадянства, а з питань легалізації та посвідчення консул вправі складати за заявою будь-якого громадянина акти і документи для використання в акредитуючій державі та за її межами, переводити офіційні акти і документи на мову акредитуючої держави, засвідчувати справжність підписів і печаток на документах компетентних органів акредитуючої держави.

Зауважимо, що Консульський статут Республіки Казахстан, ухвалений 1999 р., містить формулювання щодо завдань консульських установ РК [256], пріоритетними серед яких є захист прав та інтересів передусім Республіки Казахстан, а також юридичних осіб і громадян Республіки Казахстан в межах, що допускаються міжнародним правом. Натомість у багатьох консульських конвенціях, зазначається у дослідженнях, передусім йдеться про захист прав та інтересів громадян, в тому числі безспірних, а потім прав та інтересів держави. У розділі 3 Консульського статуту РК «Нотаріальні дії, консульська легалізація, консульські збори» зазначено, що консул вчиняє нотаріальні дії відповідно до законодавства Республіки Казахстан, міжнародних договорів, в яких бере участь держава. Таким чином, згадане положення свідчить про сприяння

державою перебування консульської установи у здійсненні нею нотаріальних функцій, але це положення має відповідати вимогам законодавства держави. За ст. 36 Закону Казахстану «Про нотаріат» від 14.07.1997 р. № 155-1 [257] консули наділені повноваженнями щодо вчинення таких нотаріальних проваджень, як: посвідчувати угоди, крім договорів про відчуження нерухомого майна, що знаходиться на території Республіки Казахстан; вживати заходи до охорони спадкового майна; видавати свідоцтва про право на спадщину; видавати свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя та інших осіб, що мають майно на праві спільної сумісної власності; засвідчувати вірність копій документів і виписок з них; засвідчувати справжність підпису на документах; засвідчувати вірність перекладу документів з однієї мови на іншу; посвідчувати факт, що громадянин є живим; посвідчувати факт перебування громадянина у певному місці; посвідчувати час пред'явлення документів; передавати заяви фізичних і юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам; приймати на зберігання документи і цінні папери; вчиняти морські протести; забезпечувати докази.

Як наголошується у дослідженнях, норма законодавства Казахстану відрізняється від аналогічної норми Закону України «Про нотаріат», оскільки за законодавством України консул вправі вчиняти виконавчий напис на оригіналі договору, а за законодавством Казахстану консул таким повноваженням не наділений, що призводить до невизнання РК відповідних виконавчих написів, вчинених консулами України. Водночас нотаріуси і консули Казахстану наділені повноваженнями по забезпеченню доказів, які істотно відрізняються від повноважень нотаріусів і консулів України, оскільки за ст. 99 Закону Казахстану «Про нотаріат» у порядку забезпечення доказів консульська посадова особа уповноважена опитувати громадян, підкреслимо лише громадян Казахстану, здійснювати огляд документів і предметів, за необхідності призначати експертизу, тобто має право визначити сторони та зацікавлених осіб, а також повідомити їх про вжиття певних заходів. Консульські посадовці за національним законодавством Казахстану вправі викликати свідків та

експертів, попереджати їх про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві свідчення тощо [23; 36].

Підкреслимо, що така процедура нотаріальної діяльності консула законодавством України не передбачена, а тому не може застосовуватися навіть при зверненні зацікавлених осіб Казахстану до консулів та нотаріусів України. Зокрема, у Консульському договорі Республіки Казахстан і України від 30 січня 1994 р. відповідна стаття відсутня, проте зазначається, що, виконуючи свої функції з посвідчення угод, засвідчення вірності копій документів, забезпечуючи виконання безспірних зобов'язань, консульська посадова особа сприяє попередженню правопорушень, зміцненню законності, охороні безспірних цивільних прав [246].

Основним завданням нотаріату в Республіці Білорусь визначено забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, державних інтересів шляхом вчинення нотаріальних дій від імені Республіки Білорусь, про що йдеться у Законі Республіки Білорусь «Про нотаріат і нотаріальну діяльність» [258], де нотаріальна діяльність тлумачиться як вчинення від імені Республіки Білорусь нотаріусами, уповноваженими посадовими особами, посадовими особами дипломатичних представництв та консульських установ республіки Білорусь нотаріальних дій, передбачених Законом «Про нотаріат і нотаріальну діяльність», іншими актами національного законодавства, а також міжнародними договорами Республіки Білорусь.

Зазначимо, що нотаріат в Республіці Білорусь включає державних нотаріусів, приватних нотаріусів, уповноважених посадових осіб місцевих виконавчих і адміністративних органів, дипломатичних агентів дипломатичних представництв Республіки Білорусь, консульських посадових осіб консульських установ Республіки Білорусь. Тобто, нотаріат представляє собою систему органів, на яку покладено посвідчення безспірних прав і фактів, засвідчення документів, виписок з них, надання документам виконавчої сили та виконання інших нотаріальних дій з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб. Важливою складовою

білоруського нотаріату можна вважати Білоруську нотаріальну палату, що здійснює свою діяльність відповідно до законодавства Республіки Білорусь і на підставі статуту, який приймається загальними зборами членів палати. Білоруська нотаріальна палата є юридичною особою і організує свою роботу на принципах самоврядування, функціонує за рахунок внесків, а також за рахунок надходжень з інших джерел у порядку, встановленому законодавством Республіки Білорусь.

Правову основу діяльності нотаріату складають Конституція республіки Білорусь 1994 року (зі змінами та доповненнями, прийнятими на республіканських референдумах 24 листопада 1996 р. та 17 жовтня 2004 р.); Закон Республіки Білорусь від 18 липня 2004 р. № 305-3 «Про нотаріат і нотаріальну діяльність», міжнародні договори Республіки Білорусь, консульські конвенції, інші акти законодавства Республіки Білорусь. Заслуговує на увагу і виокремлення у законодавстві різних класів консульських установ, оскільки це питання не має однозначної регламентації ні у міжнародному законодавстві, ні у законодавствах інших країн. Так, за Консульським статутом Республіки Білорусь [259], затвердженим Указом Президента Республіки Білорусь 19 лютого 1996 р. №82, виділяють: консульські відділи дипломатичних представництв, генеральні консульства, консульства, віце-консульства та консульські агентства. Окремі консульські дії можуть виконувати (як консульські установи) консульські пункти, а також консульське управління Міністерства закордонних справ Республіки Білорусь.

Відповідно консульська посадова особа уповноважена вчиняти такі нотаріальні дії, які стосуються охорони безспірних прав, як: засвідчення угоди (договори, заповіти, доручення тощо), крім договорів про відчуження та заставу нерухомого майна, право власності або інше право, яке зареєстроване на території Республіки Білорусь; забезпечення заходів з охорони спадщини або управління ним за дорученням нотаріуса; видача свідоцтва про право на спадщину; видача свідоцтва про право власності на частку майна, нажитого подружжям у період шлюбу, зокрема, свідоцтво про право власності може бути

видано подружжю як у період шлюбу, так і колишнім дружинам після розірвання шлюбу незалежно від терміну, що пройшов після його розірвання, а у випадку смерті одного з подружжя або одного з колишнього подружжя свідоцтво про право власності на частку майна, нажитого подружжям у період шлюбу, видається консулом за письмовою заявою живого або за письмовою заявою спадкоємців, які прийняли спадщину; засвідчення вірності копій документів і виписок з них за умови, що ці документи не суперечать законодавству Республіки Білорусь, мають юридичне значення і засвідчення вірності копій і виписок з них законодавством Республіки Білорусь не заборонено.

Вірність копії документа, виданого громадянину, засвідчується й у тих випадках, коли справжність його підпису на документі засвідчена нотаріусом, уповноваженою посадовою особою або будь-яким з посадових осіб, зазначених у положеннях Закону «Про нотаріат і нотаріальну діяльність». Вірність виписки з документа може бути засвідчена, якщо документ, з якого робиться виписка, містить рішення декількох окремих, не пов'язаних між собою питань, за винятком випадків, передбачених законодавством Республіки Білорусь; засвідчення справжності підпису на документах, зміст яких не суперечить законодавству Республіки Білорусь і не є викладом угоди, оскільки на угоді може бути засвідчена лише справжність підпису особи, яка підписалася за сторону угоди, що не мала можливості підписатися власноручно внаслідок фізичних вад, хвороби або неписьменності.

При засвідченні справжності підпису на документі уповноважена консульська посадова особа не засвідчує викладених у ньому фактів, про що до посвідчувального напису виробляють відповідний запис на документі, за винятком випадків, передбачених законодавством Республіки Білорусь. До повноважень консульських посадовців належить і засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу (переклад документа може бути зроблений і перекладачем, справжність підпису якого засвідчується нотаріально); посвідчення факту знаходження громадянина в живих. Зокрема,

посвідчення факту перебування в живих неповнолітнього проводиться за заявою його батьків (усиновлювачів), опікуна чи піклувальника, а також юридичної особи, на піклуванні яких перебуває неповнолітній.

До нотаріальних проваджень щодо засвідчення безспірних фактів відносять також засвідчення факту знаходження громадянина в певному місці. Посвідчення факту перебування в певному місці неповнолітнього проводиться за заявою його батьків (усиновлювачів), опікуна чи піклувальника, а також юридичної особи, на піклуванні яких перебуває неповнолітній. Консулом вчиняються і такі правочини, як засвідчення тотожності громадянина з особою, зображеною на фотографії, а також посвідчення тотожності неповнолітнього з особою, зображеною на фотографії, що проводиться за заявою його батьків (усиновлювачів), опікуна чи піклувальника, а також юридичної особи, на піклуванні яких перебуває неповнолітній.

Можна віднести до охорони безспірних прав і здійснення виконавчих написів для стягнення у безспірному порядку коштів з боржника, коли вчиняються виконавчі написи на документах, що встановлюють відповідну заборгованість за умов, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості боржника; якщо з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, встановлено інший термін давності, то виконавчий напис видається у межах цього терміну. Консульська посадова особа може також приймати за описом на зберігання документи з подальшою видачею громадянам або юридичній особі, які їх надали, свідоцтва і примірника опису [259].

Законодавством Республіки Білорусь передбачаються й інші нотаріальні дії, що здійснюються консульською установою і стосуються охорони безспірних прав: йдеться про зобов'язання консульського посадовця дотримуватися таємниці нотаріальної дії, а також про застереження, що правила дотримання таємниці нотаріальної дії поширюються і на особу, якій про вчинення нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням службових обов'язків, оскільки особа, яка спричинила розголошення таємниці

нотаріальної дії, несе відповідальність, передбачену законодавством Республіки Білорусь. У законодавстві підкреслюється, що нотаріальні дії вчиняються, як правило, в день пред'явлення всіх необхідних документів, після внесення консульських зборів та оплати можливих додаткових поштових, телефонних, телеграфних, транспортних, канцелярських, інших послуг та фактичних витрат. Вчинення нотаріальних дій може бути відкладено при необхідності витребування додаткових відомостей або документів або направлення документів на експертизу, а також з інших підстав, передбачених законодавством Республіки Білорусь. При вчиненні нотаріальної дії встановлюється особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії або її представник чи представник юридичної особи. При посвідченні угод перевіряється дієздатність громадян (цивільна дієздатність) і правоздатність юридичних осіб, що беруть участь в угодах, у разі вчинення правочину представником перевіряються його повноваження.

Нотаріально посвідчуванні угоди, а також заяви та інші документи підписуються в присутності консула, що вчиняє нотаріальні дії. Консул, який вчинює нотаріальні дії, повинен роз'яснювати громадянам їх права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій з тим, щоб юридична необізнаність та інші подібні обставини не могли бути використані на шкоду громадянам. Нотаріальне діловодство в консульській установі ведеться державною мовою Республіки Білорусь, тому якщо особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не знає державної мови Республіки Білорусь, тексти оформлюваних документів мають бути перекладені їй консулом, який вчиняє цю дія, або відомим консулу перекладачем.

Консул відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, якщо: вчинення такої дії порушує державні інтереси; з проханням про його вчинення звернулося недієздатна особа або представник громадянина чи юридичної особи, яка не має необхідних повноважень; угода, що укладається від імені юридичної особи, суперечить цілям і (або) предмету діяльності, вказаними в його установчих документах; вчинення цієї дії суперечить іншим вимогам законодавства.

Консул не приймає для вчинення нотаріальних дій документи, які не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що паплюжать честь, гідність та ділову репутацію громадян, а також ділову репутацію юридичних осіб. Особі, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, на його прохання повинні бути викладені причини відмови і роз'яснено порядок оскарження. Консул приймає документи, складені відповідно до вимог законодавства країни перебування, і вчиняє нотаріальні дії у формі, передбаченій зазначеним законодавством, якщо це не суперечить законодавству і міжнародним договорам Республіки Білорусь. Порядок вчинення нотаріальних дій консулом затверджується Міністерством юстиції Республіки Білорусь і Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь.

Зазначимо, що нотаріат в Республіці Білорусь, будучи особливим правовим інститутом, включає: дипломатичні агентства та консульські установи за кордоном, державні нотаріальні контори; уповноважених посадових осіб місцевих виконавчих і розпорядчих органів, а також нотаріусів, що займаються приватною нотаріальною діяльністю. Таким чином, шляхом нотаріальних дій забезпечується захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, державних інтересів від імені Республіки Білорусь.

До міждержавних документів, що стосуються співробітництва держав у консульській сфері, відносять й Конвенцію держав-учасниць ГУУАМ (на теперішній час ГУАМ) [260] про взаємне надання допомоги з консульських питань (Конвенцію ратифіковано Законом N 150-IV (150-15) від 12.09.2002), в якій містяться положення про подальший розвиток співробітництва в консульській сфері, удосконалення системи захисту законних прав та інтересів співгромадян на території третіх країн, підтверджується, що з питань, які не обумовлені у цій Конвенції, застосовуватимуться норми міжнародного права, багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорів.

У статтях конвенції йдеться про всебічне співробітництво консульських служб у різних сферах консульської діяльності й обмін досвідом роботи шляхом проведення консультацій, організації семінарів і обміну стажистами,

налагодження між собою різних форм зв'язків. Держави - учасниці конвенції за взаємною згодою у кожному конкретному випадку будуть надавати одна одній допомогу по захисту прав та інтересів своїх громадян на території третіх держав, за згодою останніх, у випадку відсутності в цих державах дипломатичних представництв і консульських установ однієї з держав.

Така допомога буде здійснюватися в рамках компетенції дипломатичного представництва або консульської установи і стосуватися: інформування по дипломатичних каналах про нещасні або смертельні випадки, що трапилися з громадянами держав - учасниць ГУАМ; надання сприяння, у рамках можливого, громадянам, які постраждали в результаті нещасних випадків або надзвичайних ситуацій, і інформування консульської служби відповідної держави; сприяння в організації розшуку громадян, місце перебування яких невідоме, з наступною передачею отриманої інформації консульській службі держави, громадянами якої вони є; інформування з питань медичної чи юридичної допомоги в державі перебування шляхом надання відомостей про відповідних фахівців; витребування і пересилання документів, необхідних для захисту законних інтересів громадян з соціально-правових, спадкових, майнових та інших питань; вивчення питань, що стосуються консульської тематики, у діяльності держави перебування і взаємної інформації про них.

Питання, пов'язані із захистом прав та інтересів громадян держав-учасниць ГУАМ, будуть вирішуватися по дипломатичних каналах за взаємною згодою у кожному конкретному випадку, виходячи з можливостей та компетенції відповідних дипломатичних представництв і консульських установ. За взаємною згодою держав ГУАМ до цієї Конвенції можуть бути внесені зміни і доповнення, що оформляються окремими протоколами, які є невід'ємною частиною Конвенції і набувають чинності в передбаченому порядку [260].

Слід погодитися з дослідниками [36; 157; 185], які вказують, що «однозначно не можна встановити право на вчинення консулами нотаріальних проваджень на території третьої країни та відносно прав іноземних громадян,

що перебувають під юрисдикцією однієї з держав-учасниць ГУАМ». Нотаріальна діяльність, на думку фахівців, поглинається юридичною допомогою, що має безспірний характер як одна з форм юрисдикційної діяльності. Зокрема, про цей аспект свідчать положення Конвенції ГУАМ про вчинення консулом щодо прав та інтересів громадян, які перебувають під юрисдикцією іноземної країни, врахування волі повноважних органів третьої країни, тобто йдеться про міжнародне визнання повноважень консула не тільки щодо охорони і захисту прав власних громадян, а й іноземних. Ці повноваження, на думку науковців, мають бути врегульовані у ратифікаційних грамотах, зокрема, в екзекватурі, оскільки зазначені у Конвенції повноваження подаються лише у загальному вигляді і залежать не лише від законодавства країни, а й від міжнародних договорів.

Таким чином, двосторонні консульські конвенції між державами як в межах СНД, так і в межах ГУАМ виступають джерелами консульського права, регулюють відносини у консульській сфері, зокрема, виявляють специфіку вчинення нотаріальних дій щодо охорони безспірних цивільних прав консульськими посадовими особами, враховуючи і норми міжнародного права, і норми двосторонніх угод, зафіксованих у договорах пострадянських держав, і норми національного законодавства.

3.2. Практика охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв України

В українській юридичній науці ґрунтовно досліджено питання, що стосується нотаріальної функції консула за кордоном. Крім того, законодавство України чітко визначає, що вчинення нотаріальних дій у консульських і дипломатичних представництвах держави в країнах перебування здійснюється як відповідно до положень Віденської конвенції про консульські зносини та

факультативних протоколів до неї 1963 р., так і до Закону про Нотаріат України, Консульського Статуту України, Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України, затвердженого наказом МЗС України та Міністерства юстиції України від 27.12.2004 № 142/5/310, зареєстрованого в Мінюсті 27.12.04 за № 1649/10248 [261-264]. Повноваження консульських установ за вищезазначеними актами є аналогічними повноваженням державної нотаріальної контори, що передбачені ст. 34 Закону про Нотаріат України, за винятком таких дій, як посвідчення договорів про відчуження і заставу жилих будинків та іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні; передавання заяв фізичних і юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам та видача свідоцтв про передавання таких заяв; видача дублікатів документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори; видача свідоцтв про придбання жилих будинків з прилюдних торгів; вчинення протестів векселів; пред'явлення чеків до платежу і посвідчення несплати чеків; накладання заборони на відчуження нерухомого майна, але дипломатичним представництвам надається право вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законодавством України.

Зауважимо, що реалізація консульського захисту прав і законних інтересів громадян України за кордоном, як зазначається Департаментом консульської служби МЗС України, стосується:

- виявлення випадків порушення прав та законних інтересів юридичних і фізичних осіб України за кордоном та, в разі підтвердження таких фактів, вжиття заходів для відновлення таких прав і інтересів через застосування правових механізмів, передбачених законодавством іноземної держави, двосторонніми та багатосторонніми договорами, учасниками яких є України та іноземна держава, міжнародними юридичними прецедентами та звичаями;
- недопущення будь-якої дискримінації фізичних та юридичних осіб України за кордоном у порівнянні з громадянами країни перебування;
- надання сприяння, консультативної та методологічної допомоги фізичним та юридичним особам України за кордоном в одержанні інформації

щодо особливостей законодавства іншої країни, у реалізації права співвітчизників на звернення до компетентних органів країни перебування;

- вжиття заходів, у випадках затримання або арешту громадян України, з метою забезпечення неупередженого розгляду їх справ компетентними та судовими органами країни перебування, надання необхідної консультативної допомоги, моніторингу судових слухань, перевірки умов тримання громадян України у місцях позбавлення волі та наявності у них скарг на умови тримання, можливості користування належним кваліфікованим правовим захистом тощо;

- вжиття заходів, в межах компетенції, для встановлення місцезнаходження фізичних осіб України за кордоном;

- співпраці з міжнародними і громадськими організаціями та благодійними фондами з метою вирішення питання повернення в Україну співвітчизників, які потрапили в скрутне становище за кордоном;

- поширення інформації, що спрямована на підвищення рівня знань про міграційне та трудове законодавство конкретної іноземної держави, дій у типових проблемних ситуаціях [264].

Проте прискорена трансформація міжнародної діяльності держави спричинює появу нових обставин для консульського захисту прав і законних інтересів громадян України, зокрема щодо охорони безспірних прав, і зумовлює необхідність у доповненні національного законодавства про нотаріат новими положеннями, що відображають нові колізії і сучасну практику нотаріальних проваджень у дипломатичних установах країни за кордоном. Українські фахівці з нотаріального права, зокрема, С. Фурса, Є. Фурса, О. Гріненко та ін. [1; 36; 42] особливу увагу звертають на дискусійну проблему захисту прав громадян, які перебувають на території інших країн нелегально, оскільки значні потоки трудових мігрантів перетинають кордони розвинених країн задля сезонного або тривалого нелегального працевлаштування. Проблема захисту громадян, наголошується у дослідженнях, розглядається за ст. 26 Конституції України, в якій підтверджується, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і

свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Тобто така норма передбачає законність перебування іноземців в Україні з позицій захисту їх інтересів, оскільки незаконне перебування іноземних громадян на території України вважається правопорушенням.

Водночас право на нотаріальний захист інтересів громадян, підкреслюється у наукових працях, стосується як легальних, так і нелегальних осіб, оскільки кожен громадянин має право на вчинення нотаріальної дії дипломатичними представниками й у випадку незаконного перебування на території іноземної держави. З огляду на трансдисциплінарний контекст вчинення нотаріальних дій дипломатичними представниками для захисту інтересів українських громадян, підкреслюють науковці, такі дії можуть вважатися як «суб'єктивним провадженням і стосуватися принципів міжнародного приватного права, так і виконанням нотаріальної функції від імені держави, яке здійснюється за принципами міжнародного публічного права», можна додати за принципами транснаціонального права.

Як свідчить міжнародна юридична практика, міграція громадян України значно випереджає міжнародні відносини України з іноземними державами, що зумовлює численні юридичні непорозуміння дипломатичних установ з властями країни перебування і стає підставою для укладення відповідних домовленостей між країнами для регламентації перебування та роботи громадян України, оскільки проблема стосується захисту прав громадян України, які незаконно перебувають на територіях іноземних держав, хоча з погляду законодавства та міжнародних угод нелегальна міграція розглядається як правопорушення. Дипломатичні представники у таких випадках відмовляють громадянам України у вчиненні нотаріальних дій, проте частина цієї проблеми все ж стосується можливості громадян України вчиняти нотаріальні провадження, якщо вони перебувають на території іноземної країни незаконно, у дипломатичних представництвах України [265].

Зауважимо, що легальне перебування іноземних громадян та території інших держав зумовлюється суверенітетом кожної країни, тобто правом встановлювати правила перетину кордону та перебування на території держав іноземних громадян. Зокрема, в Україні легальне перебування іноземних громадян на її території встановлено ст. 26 Конституції України, Законами «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року, «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року, постановами Кабінету Міністрів України «Про Правила в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію» від 29 грудня 1995 року (зі змінами 30.11.2011) та «Про запровадження нового порядку оформлення візових документів для в'їзду в Україну» від 20 лютого 1999 року (зі змінами 07.07.2010) [266].

Водночас, як зазначається у наукових розвідках, необхідно встановлювати права та обов'язки держави щодо громадян, які незаконно перебувають на території іноземної країни, а також конкретизувати способи охорони й захисту прав громадян, які опинилися в такому становищі. Вагомого правового значення для такого захисту, підкреслюють фахівці, набувають документи, які регламентують та впливають на правильне сприйняття права громадянина України та обов'язків держави відносно її громадян, які перебувають в іноземних країнах, оскільки за принципами міжнародного приватного права, іноземці підпорядковані фактично двом правопорядкам: вітчизняному і держави перебування, що відображає своєрідність правового становища іноземців.

Однак у реальній практиці громадяни можуть свідомо порушувати правила перебування на іноземній території або ж можуть опинитися в такій ситуації через певні об'єктивні чи суб'єктивні обставини, зокрема, через неможливість своєчасно перетнути кордон іншої країни і таким чином опинитися в іноземній державі поза «законом», навіть можуть бути депортовані, якщо законодавством цієї країни не встановлена більш сувора

відповідальність. У випадку звернення таких громадян до нотаріусів іншої країни та іноземних громадян до українських нотаріусів, нотаріальні провадження не вчиняються з огляду на незаконність перебування громадян на території іншої держави. Проте, на думку науковців, в таких ситуаціях у нелегальних осіб чи прирівняних до них залишається статус відповідного громадянства, за яким вони вправі претендувати на допомогу держави, під юрисдикцією якої вони знаходяться.

Тобто, за статтею 25 Конституції громадянин залишається громадянином України і не може бути позбавлений громадянства навіть у тому випадку, коли вчинить злочин на території іншої країни, а за частиною 3 статті 25 Конституції громадянам України, які перебувають за її межами, гарантується піклування та захист. При цьому, на відміну від положення про перебування іноземців на території України, будь-яких обмежень стосовно законності перебування громадян України на територіях іноземних країн, у Конституції не встановлено. Отже, Конституцією гарантується безумовний захист громадян і піклування про них, підкреслюється у дослідженнях [266]. Відтак, обов'язок держави забезпечувати захист громадянам, які перебувають за її межами, має стосуватися й випадку, коли вони перебувають в іноземних країнах нелегально.

Слід підкреслити, що за статтею 64 Конституції конституційні права і свободи людини й громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України, а тому встановлене положення має відповідні переваги навіть щодо міжнародних договорів, укладених Україною, та інших нормативних актів. У законодавчій базі відсутній нормативний акт, який мав би регламентувати приватне право громадянина України, що перебуває за кордоном, а реально створити такий нормативний акт неможливо, оскільки мінімальні й максимальні права громадян України будуть встановлюватися з урахуванням правової системи країни, в якій перебуває така особа. Тому охорона й захист прав громадян на території іноземних держав має здійснюватися в межах положень консульського права про нотаріальні провадження, а можливість вчинення таких проваджень може обмежуватись

суперечністю інтересів держави перебування за пунктами статті 5 Віденської конвенції, які встановлюються, зокрема, на підставі міжнародного права, законів і правил держави перебування [266].

У деяких наукових працях робиться висновок про те, що внутрішнє законодавство іноземної країни може стосуватися лише повноважень консулів цієї країни, а не іноземних, оскільки представники консульств належать до державних службовців, межі повноважень яких на території іноземної країни обумовлюються державою, яка сама встановлює такі повноваження. Іноземна країна лише підтверджує можливість консула діяти з відповідними повноваженнями. Отже, при вчиненні нотаріальної дії на території акредитуючої держави консул має діяти згідно із законодавством України, а також враховувати вимоги законодавства іноземної країни, яким його діяльність не повинна суперечити. Допускати діяльність консула за нормами іноземного права вважається неприпустимим, оскільки у цьому випадку він не наділений акредитуючої державою такими повноваженнями, крім того така позиція призводить до порушення норм законодавства України [267-269]. На наш погляд, заслуговує на увагу аргумент, що консульська діяльність щодо вчинення нотаріальних дій може стосуватися прав та інтересів громадян України, які будуть чинними на території країни перебування (іноземної країни), певна ж частина таких дій може стосуватися тільки дій на території України.

У сучасній нотаріальній практиці виділяють нотаріальні провадження, розраховані для дії на території України, та нотаріальні акти, розраховані для дії за кордоном, тому аналогічне положення, зазначається у наукових працях, має бути підставою для поділу вчинюваних консулами нотаріальних актів. Так, консули вправі вчиняти нотаріальні провадження тільки на території іноземної країни, але їх діяльність може бути розрахована на одну іноземну країну, декілька іноземних країн, а також посвідчуванні ним документи можуть бути розраховані на дію тільки на території України.

Зважаючи на незаконне перебування громадян України в іноземній державі, неможливо отримати від консульської установи письмову відмову у вчиненні нотаріального провадження, але Віденською конвенцією не встановлено ні загальних, ні конкретних обмежень щодо права вчиняти нотаріальні дії для захисту інтересів громадян, які незаконно перебувають на території іноземної держави. Консульські повноваження можуть бути обмежені законодавством іноземної країни лише в тому випадку, коли повноваження консула стосуватимуться прав та обов'язків іноземних громадян, що виникають у громадян та юридичних осіб на її території, а не на території України [36].

Водночас О. Гріненко стверджує, що діяльність іноземних консулів може бути обмеженою лише дво- або ж багатосторонніми угодами про консульські зносини, оскільки такі угоди мають дво- або ж багатосторонньо зобов'язуючий характер, хоча у багатьох двосторонніх договорах законодавчі вимоги договірних сторін не конкретизуються. Так, у більшості двосторонніх консульських конвенцій встановлено лише загальну вимогу про те, що документи, складені, легалізовані або засвідчені консульською посадовою особою, матимуть таку ж юридичну силу, що й документи, складені, легалізовані або засвідчені компетентними органами держави перебування, якщо вони не суперечать законам і нормам держави перебування, тобто консули уповноважуються на вчинення будь-яких нотаріальних проваджень, доручених акредитуючою державою. Враховуючи положення про те, що все вважається дозволеним, якщо не існує заборони в законі, консули можуть і зобов'язані вчиняти нотаріальні провадження щодо захисту прав громадян, які незаконно перебувають на території іноземної країни, якщо вчинювані нотаріальні провадження будуть стосуватись прав громадян, які реалізовуватимуться на території акредитуючої держави [36].

Тому за частиною 3 статті 52 Консульського статуту України, , громадяни в разі відмови консула вчинити такі нотаріальні провадження вправі просити про викладення причин відмови і про роз'яснення порядку її оскарження. Вважається, що така відмова має надаватися письмово, оскільки за статтею 19

Консульського статуту України встановлено, що рішення, дії чи бездіяльність консульських посадових осіб і консульських службовців можуть бути оскаржені в порядку підлеглості або у судовому порядку. На думку фахівців, особа за оскарженням дій консула щодо відмови вчинити нотаріальну дію або ж дію, вчинену неправильно, повинна звертатися до суду України за місцем знаходження уповноваженого відомства, як правило Міністерства закордонних справ, що уклало угоду з особою про направлення її за кордон на виконання нотаріальної функції. Таке положення, на наш погляд, може позитивно вплинути на захист прав громадян України, які з тих чи інших причин незаконно опинилися на території іноземної держави.

Оскільки найбільш інтенсивні міграційні потоки українських громадян простежуються в країнах Європи, зокрема в Італії, Португалії, Іспанії, ФРН, Польщі, аналіз нотаріальних проваджень щодо охорони безспірних цивільних прав у консульських установах і дипломатичних представництвах української держави уможливить розроблення пропозицій, спрямованих на удосконалення національного законодавства про нотаріат. Відтак, вчинення нотаріальних дій українськими представництвами у Португалії [267] стосується передусім охорони таких безспірних прав та посвідчення безспірних фактів, як посвідчення правочинів (договорів, заповітів, довіреностей та ін.), крім іпотечних договорів, договорів про відчуження та заставу житлових будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні. Також консульська посадова особа вправі здійснювати такі нотаріальні провадження, як посвідчення довіреностей на право користування і розпорядження майном, крім транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів, та здійснення кредитних операцій дітям, другому з подружжя, батькам, іншим особам; посвідчення довіреностей на право користування і розпорядження транспортними засобами, зокрема, дітям, другому з подружжя, батькам, іншим особам; посвідчення загальних довіреностей на право користування майном, включаючи транспортні засоби (консульський збір визначається за ставками), посвідчення інших довіреностей,

засвідчення вірності копій (фотокопій) документів і виписок з них; засвідчення вірності кожного підпису на документах, у т.ч. підпису перекладача; засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу документів, пов'язаних зі смертю громадянина України; посвідчення факту, що фізична особа є живою; посвідчення факту перебування фізичної особи в певному місці; видача довідки про вчинення нотаріальної дії та заповіту (крім видачі довідки на вимогу суду, господарського суду, прокуратури, органів дізнання і слідства у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що перебувають у їх провадженні); видача дубліката нотаріально посвідченого документа; вчинення іншої нотаріальної дії, передбаченої законодавством України; надання послуг технічного характеру (складання проектів правочинів, заяв, виготовлення копій (фотокопій) документів чи виписок з них тощо).

Порядок вчинення нотаріальних дій у консульських установах України в Республіці Польща [268] також визначається законодавством України. При цьому зазначається, що нотаріальні дії вчинюються у приміщенні консульського відділу Посольства України (або Генеральних консульствах України) в день пред'явлення всіх необхідних для цього документів та сплати консульського збору, а встановлення особи громадянина України здійснюється за паспортом громадянина для виїзду за кордон. Консулами вчиняються такі види нотаріальних дій, як: засвідчення вірності підпису на документах; посвідчення правочинів (договори, заповіти, довіреності та ін.), крім іпотечних договорів, договорів про відчуження та заставу житлових будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні; засвідчення вірності копій (фотокопій) документів і виписок з них; засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу; посвідчення факту, що фізична особа є живою; посвідчення факту перебування фізичної особи в певному місці; посвідчення тотожності фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці.

Для вчинення нотаріальної дії в консульській установі України необхідно пред'явити такі документи: паспорт громадянина України для виїзду за кордон; документ, що підтверджує місце проживання особи на території Польщі; примірник документу, який необхідно посвідчити або засвідчити (в разі наявності); довідку про присвоєння ідентифікаційного номеру платника податків; інші документи, що стосуються вчинення нотаріальної дії. Ненадання відомостей або документів на вимогу консула є підставою для відкладення, зупинення нотаріальної дії або відмови в її вчиненні. Вчинення нотаріальних дій може бути відкладено у разі рішення консула України витребувати додаткові відомості чи документи або направити документи на експертизу, а також на інших підставах, передбачених законодавством України. При вчиненні нотаріальних дій консул встановлює особу громадянина України, його представника або представника підприємства, установи, організації, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій. Зазначимо, що нотаріальні дії можуть бути також вчинені польським нотаріусом, і в такому разі документи можуть бути складені як українською, так і польською мовою. Крім того, документи, посвідчені або засвідчені місцевим нотаріусом, не підлягають жодним додатковим засвідченням.

Нотаріальні дії в пострадянських країнах Балтії [269], які увійшли до Європейського Союзу, вчинюються у консульському відділі дипломатичних представництв України. Зокрема, у Латвійській Республіці документи посвідчуються лише у присутності заявника, який має при собі дійсний паспорт (законом не передбачено здійснення будь-яких нотаріальних дій факсимільним зв'язком, електронною поштою чи по-телефону). Також посвідчуються лише ті документи, про які заявник написав заяву на виконання нотаріальної дії до консульського відділу посольства. Якщо особа не може з'явитися у Посольстві, вона може завірити документи у нотаріуса Латвії, але після того має зробити переклад українською мовою.

Зазначимо, що у консульському відділі посольства України в Латвії посвідчуються угоди (договори, заповіти, доручення та ін.), крім договорів про

відчуження та заставу жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні; вживаються заходи до охорони спадкового майна; видаються свідоцтва про право на спадщину; видаються свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя; засвідчується вірність копій документів і виписок з них; справжність підпису на документах; вірність перекладу документів з однієї мови на іншу; факт, що громадянин є живим; факт знаходження громадянина в певному місці; тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці; засвідчує час пред'явлення документів; вчиняються виконавчі написи; морські протести; приймаються на зберігання документи.

З метою уникнення непорозумінь консульський відділ посольства України у Латвії рекомендує попередньо з'ясувати в органах та установах України текст документу або зміст правочину, який має бути вчинено. У випадку, коли документ, що підлягає посвідченню або засвідченню, викладений неправильно чи неграмотно (чи складений з порушенням вимог чинного законодавства), консул пропонує особі, які звернулася за вчиненням нотаріальної дії, виправити його або скласти новий, причому на бажання особи, документ може бути складений консулом. Під час звернення необхідно пред'явити такі документи, як: дійсний паспорт громадянина України для виїзду за кордон; заяву із зазначенням нотаріальної дії, яку необхідно вчинити; примірник документу, який необхідно посвідчити або засвідчити; довідку про присвоєння ідентифікаційного номеру платника податків (за наявності); квитанцію про сплату консульського збору; інші документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії (свідоцтво про право власності на нерухоме майно, свідоцтво про народження дитини, свідоцтво про шлюб, свідоцтво про смерть тощо) [269].

Нотаріальні дії вчинюються в день пред'явлення всіх необхідних для цього документів, сплати консульського збору та відшкодування фактичних витрат. Вчинення нотаріальної дії може бути відкладене у разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від фізичних та

юридичних осіб або направлення документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону консул повинен упевнитись у відсутності в зацікавлених осіб заперечень проти вчинення цієї дії. При вчиненні нотаріальних дій консул встановлює особу учасників цивільних правовідносин, які особисто звернулись за вчиненням нотаріальних дій. Встановлення особи здійснюється за паспортом громадянина України для виїзду за кордон або іншими документами, які унеможливають будь-які сумніви щодо особи громадянина [269].

При посвідченні договорів майнового характеру до консульського відділу додатково треба подати відомості: для юридичних осіб-резидентів – відомості про найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України; для юридичних осіб-нерезидентів – найменування, місцезнаходження та державу; для громадян України – прізвище, ім'я, по-батькові, адреса постійного місця проживання та ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів; для іноземців та осіб без громадянства – прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), громадянство, адресу місця проживання.

Згідно зі статтею 46 Закону України «Про нотаріат» консул управі витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. Такі відомості і (або) документи повинні бути подані в строк, указаний консулом. Ненадання відомостей або документів на вимогу консула є підставою для відкладення, зупинення нотаріальної дії або відмови в її вчиненні. Нотаріально посвідчуванні правочини, а також заяви та інші документи підписуються у присутності консула. Не приймаються для вчинення нотаріальних дій документи, що мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережні виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, документи, у яких не можна прочитати все в них написане (наприклад, залиті чорнилом, потерті тощо) а також документи, написані олівцем. У разі проживання особи на значній

відстані від посольства України необхідні нотаріальні дії можуть бути вчинені нотаріусом за місцем проживання [270].

З огляду на різні обставини перебування українських громадян за кордоном, серед правочинів, які посвідчуються у нотаріальному порядку консульськими установами виокремлюють договори та заповіти, тобто документи, що стосуються охорони безспірних цивільних прав. Нотаріальне посвідчення договорів, на погляд науковців, має важливе значення як для окремого суб'єкта нотаріального процесу, так і для суспільства загалом, тому законодавством передбачено найбільш важливі договори обов'язково посвідчувати в нотаріальному порядку. Особливе значення нотаріального посвідчення договорів, підкреслюється у дослідженнях, полягає в тому, що договір набуває офіційного статусу, оскільки пов'язується із нотаріальною процесуальною формою. Після нотаріального посвідчення договір підпадає під державну охорону, тобто має більшу гарантованість та стабільність завдяки тому, що при його посвідченні нотаріус перевіряє правоздатність та дієздатність юридичних і фізичних осіб, роз'яснює їм їхні права та обов'язки, сутність правочину та наслідки вчинюваної нотаріальної дії, тим самим надається можливість громадянам вільно розпоряджатися своїми майновими правами. Переваги нотаріальної форми посвідчення договорів полягають і в тому, що нотаріус зобов'язаний перевіряти їх законність, відповідність інтересам сторін, суспільства, держави в цілому. Нотаріальне посвідчення полегшує доказування у разі виникнення спору, робить взаємовідносини сторін прозорими та визначеними, дає змогу у разі втрати договору отримати його дублікат тощо. Отже, особа, яка уклала та нотаріально посвідчила договір, має не тільки переваги перед особами, які не дотримуються вимог закону щодо обов'язкового нотаріального посвідчення договору, а й право вимагати від іншої сторони договору виконання зобов'язань у безспірному порядку, тобто шляхом вчинення на ньому виконавчого напису [270].

За посвідченням договорів також звертаються у разі, якщо нотаріальна форма договору є обов'язковою в силу закону або іншого нормативного акта.

За бажанням сторін можуть посвідчуватися правочини, для яких законодавством не встановлено обов'язкової нотаріальної форми, як, наприклад, договори позики, позички, доручення, схову, найму, договори про визначення часток або про зміну розміру часток тощо. За посвідченням договорів можуть звертатися також юридичні особи при укладенні правочинів між собою. При посвідченні договору мають дотримуватися правила нотаріального діловодства, тобто оформляти кількість примірників договору відповідно до кількості сторін даного правочину (за їх клопотанням), але обов'язково один примірник залишати у своєму архіві, що дасть можливість у майбутньому, у разі втрати стороною оригіналу, видати дублікат, а також вносити відомості про посвідчений договір як у паперові, так і електронні реєстри, що дасть можливість, у разі втрати чи знищення паперових реєстрів, встановити факт посвідчення правочину. Щодо можливості відповідати за наслідки вчинених нотаріальних дій, зокрема посвідчення правочинів, процедура яких не знайшла свого закріплення в Порядку, то така відповідальність впливає з аналізу ст. 49 Закону України про нотаріат, у якій передбачено, що необхідно відмовляти у вчиненні нотаріальної дії, яка суперечить положенням законодавства, оскільки консульська посадова особа несе відповідальність не лише за дії, передбачені Порядком, але й за дії, які входять до її компетенції, але не передбачені ним.

Питання посвідчення заповітів має як теоретичні, так і практичні колізії, оскільки у вітчизняній науці і практиці консульських установ і дипломатичних представництв України існують різні погляди щодо їх матеріальної природи. Процедура складання та посвідчення заповітів, підкреслюється у дослідженнях, залежить від місця заповіту серед інших правочинів, його правової природи, характерних його ознак, видів з урахуванням такого принципу цивільного права, як свобода заповіту.

Зазначимо, вітчизняні представники юридичної науки С. Фурса та Є. Фурса [270] свого часу зазначали, що заповіт є одностороннім правочином, проте з поглибленим вивченням правової природи заповіту, виходячи з аналізу

судової, нотаріальної практики, висловили думку, що на заповіт може поширюватися і принцип свободи договору, тобто він може розцінюватися як договір. Деякі дослідники, зокрема З. Ромовська, О. Кухарев, вважають заповіт лише одностороннім правочином, оскільки дії однієї особи (заповідача) породжують певні правові наслідки у майбутньому і не передбачають будь-якого зустрічного волевиявлення іншої особи. Є. Рябокiнь під заповітом розуміє односторонній правочин, який укладається фізичною особою (заповідачем) на випадок смерті, вчиняється у передбаченій законом формі, містить призначення спадкоємця (спадкоємців), а також може передбачити інші розпорядження, у тому числі покладати на спадкоємців обов'язки щодо виконання вказівок заповідача особистого характеру. При цьому фахівець вважає, що заповіт подружжя (ст. 1243 ЦК) є інститутом, який чітко не вписується в існуючі конструкції договорів та правочинів, бо у ньому не передбачені права та обов'язки одного із подружжя щодо іншого. Тому дискусійним залишається питання щодо належності заповіту до договорів або залишення його у сфері односторонніх правочинів. Така дискусія ґрунтується на тому аргументі, що правоздатність фізичної особи припиняється у разі її смерті, а також на неможливості визнати суб'єктом договірних відносин померлу особу. Отже, пропонується сприймати заповіт як два односторонні правочини: з одного боку, як правочин заповідача, який може завершитися акцептом, а з другого - правочин спадкоємця або декількох спадкоємців, оскільки, розглядаючи заповіт як односторонній правочин, допускається лише один варіант наслідків, коли спадкоємці не приймуть спадщину. Якщо ж спадкоємці приймають спадщину, то такий заповіт, на думку фахівців, слід розглядати як два послідовні односторонні правочини, тобто як договір особливого виду. На нашу думку, нотаріальні провадження щодо охорони безспірних цивільних прав, пов'язані з посвідченням договорів і заповітів, потребують подальшого роз'яснення і уточнення, оскільки зростаюча потреба українських мігрантів у захисті їх прав шляхом вчинення нотаріальних дій у консульських установах і дипломатичних представництвах держави зумовлює

подальший розвиток українського законодавства про нотаріат.

Зважаючи на переговорний процес щодо ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС та встановлення зони вільної торгівлі, на наш погляд, у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв України слід також враховувати і європейські стандарти щодо нотаріальних проваджень, зокрема щодо охорони безспірних цивільних прав, хоча підкреслимо, що в Указі Президента України «Про Консульський статут України» зазначено, що нотаріальні дії за кордоном учиняються на підставі національного законодавства. Наближення європейських перспектив зумовлює, зокрема, і поглиблену взаємодію як державних органів, так і професійних організацій України з Міжнародним союзом нотаріату, який опікується розвитком європейського нотаріального простору. Йдеться насамперед про діяльність Української нотаріальної палати, що об'єднує нотаріусів на професійній основі для задоволення та захисту їхніх інтересів. Зазначимо, що Українська нотаріальна палата з 1998 року є спостерігачем Міжнародного союзу нотаріату з метою підвищенню професійного рівня та вдосконалення правової допомоги, що надається органами нотаріату, проте організація й дотепер не набула офіційного членства в МСЛН [271-273].

Слід підкреслити, що в українській нотаріальній науці та практиці існують різні підходи щодо членства Української нотаріальної палати у МСЛН. Деякі дослідники вважають, що згідно зі Статутом Української нотаріальної палати основним завданням організації є перш за все підвищення ролі нотаріату в умовах формування в Україні ринкових відносин, престижу професії нотаріуса, створення умов для активної діяльності членів нотаріальної палати на основі єдності їх професійних інтересів, забезпечення захисту законних соціальних інтересів членів палати, реалізації їх прав, сприяння міжнародним зв'язкам з метою зміцнення наукових і професійних контактів членів нотаріальної палати.

Проте науковці наголошують на невизначеності статусу Української нотаріальної палати в МСЛН з огляду на те, що УНП було прийнято

спостерігачем до світової організації нотаріусів ще у 1998 році, проте українська організація так і не набула повноправного членства в МСЛН. Натомість Російська Федерація ще у 1995 році вступила до Міжнародного союзу нотаріату і при аналогічних початкових умовах вже тривалий час є його дійсним членом. Російські науковці завдання МСЛН тлумачать як підтримку, координацію та розвиток нотаріальної діяльності на міжнародному рівні, оскільки на основі співробітництва між національними нотаріатами МСЛН повинен забезпечувати незалежність і високе значення нотаріату з метою кращого захисту прав окремих осіб і суспільства в цілому [42].

Незважаючи на заяви голови Української нотаріальної палати Л.Павлової щодо розвитку співробітництва з МСЛН, зокрема, щодо підвищення кваліфікації українських нотаріусів закордоном, обміну інформацією з організацією, участі у засіданнях Комісії у справах Європи МСЛН, підготовки оглядів та узагальнення щодо законодавства України з тих чи інших питань нотаріату, жодна інша інформація про участь України в МСЛН відсутня. Тому у нотаріальних колах вступ України до МСЛН розглядається як поширення на її території законодавства країн-членів латинського нотаріату, що сприймається неоднозначно, оскільки статутом УНП встановлено інші напрями її діяльності. Основні проблеми, на думку дослідників, пов'язані зі вступом УНП до цієї міжнародної організації, зумовлені основними і додатковими внесками, які учасники повинні періодично сплачувати на утримання постійно діючої частини МСЛН. У цьому контексті у дослідженнях звертається увага на те, що Міжнародний союз нотаріату набув серйозної політичної ваги у міжнародних правовідносинах, оскільки інтереси організації представлено в ООН, ЮНЕСКО, Гаазькій конференції з міжнародного приватного права, Європейській Комісії та Європейському Парламенті ЄС, Раді Європи, УНІДРУА та інших міжнародних організаціях, що дозволяє відстоювати інтереси нотаріусів в усіх престижних міжнародних організаціях, проте такі представницькі функції обумовлюють додаткові витрати на оплату праці фахівців тощо. У зв'язку з цим можна стверджувати, що досвід діяльності

МСЛН важливий для розвитку нотаріату України, але питання вступу до цієї організації має визначатись приватними нотаріусами, які враховуватимуть позитивні наслідки, а також вартість їх участі у МСЛН [274].

Висновки до Розділу 3

1. Доведено, що аналіз консульських конвенцій в межах СНД уможливорює висновки про те, що відповідні документи (консульські конвенції) регулюють відносини між державами, і стан консульських зносин відповідає загальному стану міждержавних відносин. Вони ґрунтуються, за текстом преамбули конвенцій, на принципах розвитку добросусідських відносин між державами, а також на принципах більш ефективного захисту прав та інтересів своїх громадян. Консульські конвенції першочергово стосуються питань захисту інтересів країни, яку вони представляють, захисту інтересів її громадян, юридичних осіб, зокрема, консул отримує в цьому повну підтримку країни перебування. Особливість консульської договірної практики в межах СНД виявляється і в тому, що консульські конвенції характеризуються новими юридично-технічними моментами, які є результатом спільної волі держав-членів (такими є безумовна рівність привілеїв та імунітетів консульських посадових осіб та членів їх сімей і привілеїв та імунітетів дипломатичних представників та членів їх сімей тощо).

2. Констатовано, що практика українських посольств щодо вчинення нотаріальних дій з посвідчення безспірних прав консульськими та дипломатичними установами України здійснюється передусім відповідно до положень Віденської конвенції про консульські зносини та факультативних протоколів до неї 1963 року, двосторонніх консульських конвенцій, якщо такі підписані і ратифіковані між Україною і іншою державою, а також відповідно до Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних

представництвах та консульських установах України. Зокрема, консульські установи вчиняють нотаріальні дії, що передбачені ст. 38 Закону України «Про нотаріат» і Консульським статутом України, а також, згідно з Положенням про порядок учинення нотаріальних дій в консульських установах та дипломатичних представництвах, Положенням про дипломатичне представництво України за кордоном, дипломатичне представництво за дорученням Міністерства закордонних справ України також може виконувати консульські функції. Проте прискорена трансформація міжнародної діяльності держави спричинює появу нових обставин для консульського захисту прав і законних інтересів громадян України, зокрема щодо охорони безспірних прав, і зумовлює необхідність у доповненні національного законодавства про нотаріат новими положеннями, що відображають нові колізії і сучасну практику нотаріальних проваджень у дипломатичних установах країни за кордоном.

3. Обґрунтовано, що переговорний процес щодо ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС та встановлення зони вільної торгівлі зумовлює необхідність врахування у нотаріальній діяльності консульських установ і дипломатичних представництв України європейських стандартів щодо нотаріальних проваджень, зокрема щодо охорони безспірних цивільних прав, хоча підкреслимо, що в Указі Президента України «Про Консульський статут України» (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента N 1043/96 від 05.11.96 N 150/97 від 17.02.97 N 70/99 від 27.01.99 N 474/2002 (474/2002) від 21.05.2002), зазначено, що нотаріальні дії за кордоном учиняються на підставі національного законодавства. Наближення європейських перспектив України зумовлює і поглиблену взаємодію професійних організацій України, зокрема Української нотаріальної палати, яка з 1998 року є спостерігачем Міжнародного союзу нотаріату, з МСЛН, який опікується розвитком європейського нотаріального простору.

ВИСНОВКИ

У висновках наведено теоретичне узагальнення і вирішення наукової проблеми, що виявляється в у поглибленні знання щодо вчинення нотаріальних проваджень з охорони та посвідчення безспірних прав у діяльності консульських установ та дипломатичних представництв.

1. Підходи зарубіжних і вітчизняних дослідників до проблеми нотаріальної діяльності консульських установ та дипломатичних представництв свідчать, що всі представлені теорії одержали своє висвітлення в науці міжнародного права і пропонуються доктриною як засіб, за допомогою якого можливо роз'яснити і вирішити проблему регламентації нотаріальних проваджень з посвідчення безспірних прав загалом. Водночас теоретики і практики наполегливо вказують і на певну дискусійність цієї проблематики, оскільки жодна з теорій не охоплює всю сучасну практику нотаріальної діяльності консульських установ та дипломатичних представництв, яка є достатньо різноманітною і залежить від співвідношення домовленостей між зацікавленими сторонами, тому сформулювати загальні правила в цій галузі або уніфікувати існуючі є проблематичним. На основі дослідження загальних особливостей здійснення нотаріальної діяльності консульських установ та дипломатичних представництв доведено, що такий інститут можна розглядати як своєрідну міжнародно-правову систему, що забезпечує сталість міжнародних правовідносин у процесі розвитку міжнародного права, оскільки підтверджується, що нотаріальна діяльність регулюється не тільки відповідними міжнародно-правовими кодифікованими актами – Віденськими конвенціями, а також іншими міжнародними документами, які поглиблюють і вдосконалюють інститут нотаріату з урахуванням глобальних трансформацій міжнародного правопорядку.

2. Міжнародний правотворчий процес зазнав значних змін, внаслідок яких суттєво зросла роль міжнародних угод в регулюванні конкретних сфер

міжнародних відносин, тобто, міжнародно-правова система розвивається та вдосконалюється згідно з швидкоплинними змінами сучасного світу. Віденські Конвенції, що кодифікували норми посольського і консульського права 1961 та 1963 рр. мають важливе значення для сучасного вирішення проблем консульських та дипломатичних зносин і покликані не лише окреслити основні тенденції еволюції та кодифікації міжнародних договорів щодо забезпечення основних функцій дипломатичних представництв, а й відігравати провідну роль у його розвитку на сучасному етапі трансформацій. Віденські конвенції перетворились в універсальний міжнародно-правовий акт, який є основою права міжнародних договорів про дипломатичні зносини, зумовили тенденції до зближення, гармонізації та уніфікації норм міжнародного права і національних законодавств із забезпечення правової одноманітності загальносвітової практики міжнародних договорів. Вчинення нотаріальних проваджень консульськими установами та дипломатичними представництвами здійснюються як за Віденськими конвенціями про дипломатичні та консульські зносини, так і за двосторонніми консульськими конвенціями, в яких перелік нотаріальних дій може бути ототожнений з Віденськими конвенціями або ж розширений за домовленістю між державами на основі національного законодавства. За пропозиціями фахівців, конкретизація договору з країнами, у яких існує нотаріат, має здійснюватися відповідно до положень законодавства про нотаріат обох країн; а з країнами, у яких нотаріат не передбачений або не розвинений і не регламентується законодавством, відповідні нотаріальні функції консула або дипломатичного представництва мають бути чітко узгоджені в угодах між державами.

4 Французька модель нотаріату використовується у здійсненні нотаріальних функцій консульських установ держави у країнах перебування і є еквівалентною за своїми наслідками діям французьких нотаріусів, оскільки має таку ж доказову цінність і силу. Організація нотаріату у Франції припускає наявність в його структурі спеціальних інституціональних утворень - Центрів нотаріальних досліджень і документації (крідонів), діяльність яких діяльність

яких має як спільні риси, що визначаються в основному характером виконуваних ними функцій, так і низкою відмінностей, що залежать, як правило, від специфіки того чи іншого регіону, його економічної спеціалізації, а також історичних традицій. Консульські нотаріуси відповідно до Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року та наявні двосторонні консульські конвенції посвідчують безспірні права за умови наявності консульської конвенції з країною перебування, зокрема міграційні документи, шлюбні контракти, усиновлення, заповіти, успадкування, дарування, свідчення, майнові документи тощо.

5. Нотаріальна діяльність консульських установ та дипломатичних представництв ФРН за кордоном передусім здійснюється на підставі Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року і Віденської конвенції про консульські зносини та факультативних протоколів до неї 1963 року, а також на підставі Федерального положення про нотаріат, Консульського статуту ФРН та окремих статей двосторонніх консульських конвенцій між ФРН та третіми країнами. Німецька модель організації нотаріату пов'язана з використанням як федерального положення про нотаріат, так і з земельними законами про нотаріальну діяльність, а також з можливостями залучення німецьких нотаріусів до посвідчення документів на рівні дипломатичного чи консульського представництва. До загального переліку нотаріальних дій з посвідчення безспірних прав консульських установ та дипломатичних представництв ФРН відносять: засвідчення підписів та копій документів; оформлення спадщини; посвідчення передачі частки спадщини третій особі; посвідчення шлюбних договорів; засвідчення актів про визнання батьківства, свідоцтва про народження, нотаріальних правочинів щодо дитини; посвідчення довіреностей, що стосуються питань нерухомості; засвідчення договорів продажу нерухомості, договорів щодо передачі нерухомого майна як дарування або пожертвування; посвідчення контрактів про партнерство; надання екстреної допомоги громадянам ФРН, які знаходяться в консульському окрузі; сертифікати / акредитація іноземних нотаріусів; видача тимчасового

посвідчення особи громадянам Німеччини; засвідчення під присягою щодо пенсійних питань, втрати водійських прав тощо; здійснення та засвідчення перекладів; підтвердження правильності та повноти перекладу .

6. В італійській юридичній системі виконання нотаріальних функцій за кордоном традиційно відбувається через компетентні консульські органи, коли документи, предмет яких вони складають, мають в якості суб'єктів осіб, що мають громадянство держави, або ж коли вони є важливими для її юридичної системи. В італійському законодавстві до охорони безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності консульських установ та дипломатичних представництв відносять отримання офіційних документів та засвідчення підписів, посвідчення актів між живими особами, отримання на зберігання офіційних документів, в оригіналі або в копії, приватних документи і паперів, засвідчення підпису, засвідчення загальновідомих фактів, обслуговування цінних паперів, охорону спадкового майна тощо. Так, нотаріальні функції керівника консульської установи складаються насамперед з отримання офіційних документів та засвідчення підписів, зважаючи на встановлені італійським законодавством форми документів. Згідно з переважаючою тенденцією сучасного права угода вважається офіційною, оскільки сторони юридичної угоди в основному вільні виражати свою волю у будь-якій формі, якщо закон не встановлює іншої форми (зазвичай письмової), тобто керівник консульської установи може бути задіяний для складання письмового документу, що вимагається італійським законодавством, щоб документ міг вважатись дійсним, або ж можна було перевірити його існування.

7. Особливість консульської договірної практики в межах СНД виявляється в тому, що консульські конвенції характеризуються юридично-технічними моментами, які є результатом новацій у розвитку консульського права, зміною положень консульських статутів, які стосуються насамперед захисту цивільних прав. Аналіз консульських конвенцій в межах СНД та ГУАМ уможлиблює висновки про те, що відповідні документи (консульські конвенції) регулюють відносини між державами, і стан консульських зносин відповідає

загальному стану міждержавних відносин. Консульські конвенції першочергово стосуються питань захисту інтересів країни, яку вони представляють, захисту інтересів її громадян, юридичних осіб, зокрема, нотаріальних проваджень з посвідчення безспірних прав. Вони ґрунтуються, за текстом преамбули конвенцій, на принципах розвитку добросусідських відносин між державами, а також на принципах більш ефективного захисту прав та інтересів своїх громадян. Консульські конвенції першочергово стосуються питань захисту інтересів країни, яку вони представляють, захисту інтересів її громадян, юридичних осіб, зокрема, консул отримує в цьому повну підтримку країни перебування.

8. Констатовано, що практика українських посольств щодо вчинення нотаріальних дій з посвідчення безспірних прав консульськими та дипломатичними установами України здійснюється передусім відповідно до положень Віденської конвенції про консульські зносини та факультативних протоколів до неї 1963 року, двосторонніх консульських конвенцій, якщо такі підписані і ратифіковані між Україною і іншою державою, а також відповідно до Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України. Зокрема, консульські установи вчиняють нотаріальні дії, що передбачені ст. 38 Закону України «Про нотаріат» і Консульським статутом України, а також, згідно з Положенням про порядок учинення нотаріальних дій в консульських установах та дипломатичних представництвах, Положенням про дипломатичне представництво України за кордоном, дипломатичне представництво за дорученням Міністерства закордонних справ України також може виконувати консульські функції. Проте прискорена трансформація міжнародної діяльності держави спричинює появу нових обставин для консульського захисту прав і законних інтересів громадян України, зокрема щодо охорони безспірних прав, і зумовлює необхідність у доповненні національного законодавства про нотаріат новими положеннями, що відображають нові колізії і сучасну практику нотаріальних проваджень у дипломатичних установах країни за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фурса С.Я. Теорія нотаріального процесу[текст]. Науково-практичний посібник /За заг. ред.. С.Я. Фурси – К.:Алерта; Центр учбової літератури, 2012. – 920 с.
2. Brancós N. E. Le Droit de Rétractation et la Fonction Notariale // *Notarius International*. Vol. 10 3-4/2005 – 272-293 s.
3. Denza E. *Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations Oxford Commentaries on International Law*. - May 2008 – 550 p.
4. Fiorini A. The Codification of Private International Law in Europe: Could the Community Learn from the Experience of Mixed Jurisdictions? // *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 12.1 (May 2008) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ejcl.org/121/art121-7.pdf>
5. Gautier P.-Y., ‘Inquiétudes sur l’interprétation du droit uniforme international et européen’, in M.-N. Jobart-Bachelier & P. Mayer (ed), *Le droit international privé: esprit et méthodes, Mélanges en l’honneur de Paul Lagarde*, Dalloz, Paris 2005, pp. 327-342.
6. Hamilton K., Langhome R. *The practice of diplomacy. It’s evolution. Theory and administration*. L., N.-Y. 1995.
7. Künzli A. The Fine Line Between Litigation, Demarches and Demarches and Consular Assistance // *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht - VOL. 66, NO. 2, 2006 - 321-350 p.*
8. Laurini G. Problemi e Prospettive della nuova Legislatura dell’UINL // *Notarius International*. Vol. 10 1-2/2005 – 1-9 s.
9. Moreau A., *Le Notaire dans la société française : d’hier à demain*, 2nd edn. (Paris: Economica, 1999) - s. 31.

10. Reibold F. J. Praxis des Notariats: Praxisleitfaden. Deubner, Köln; Auflage: 9. A. (April 2007) - 521 s.
11. Timmermans R. Le droit de la copropriété en France, en Belgique et 88 Europe // Notarius International.Vol. 8 3-4/2003 – 300-315 s.me I. Casa editrice stamperia nazionale. – Roma – 245s.
12. Zampaglione G. Diritto consolare. Teoria e praktika. Volume I.- Roma.- Casa editrice stamperia nazionale. – 1425 s.
13. Броунли Я. Международное право. В 2 т. – М.: Прогресс, 1977. – Т.2. – 507 с.
14. Йемма А. – профессор и нотариус в Риме (Цит. по: Репин В.С. Настольная книга нотариуса. М., 1994. С. 3 – 5) и Х. Фесслер (см.: Фесслер Х. Указ. соч. С. 373 – 376).
15. Мерлотти М. Общие соображения о роли нотариата латинского типа и основные принципы свободного нотариата // Развитие небюджетного нотариата в России: квалифицированная юридическая помощь, защита прав граждан и юридических лиц. - М., 2000. - С. 10-18.
16. Пиепу Ж.-Ф, Ягр Ж. Нотариат во Франции и в мире // Нотариус. - М.: Юрист, 2005, № 6. - С. 30-34
17. Пиепу Ж.Ф., Ягр Ж/ Профессиональное нотариальное право. Перевод с французского / Ж.Ф.Пиепу, Ж. Ягр: – М. Юристь, 2001. - 224 с.
18. Понс Х.К. Международный союз латинского нотариата. История и современное состояние к 50-летию юбилею // Х.К. Понс /Нотариальный вестник. 1999. N 9. - С. 41 – 44.
19. Пютцер Х.-Я. Нотариат в частноправовой системе // Современный нотариат. Структуры и задачи. - Кельн. 1993. - С. 167-168. ,
20. Пютцер Х.-Я. Место и полномочия нотариальных палат в системе Международного Союза Латинского Нотариата // Нотариальный вестник, 1997, № 5.

21. Фесслер Х. Интернациональный союз латинского нотариата// Х.Фесслер//Современные нотариальные структуры и задачи.-Кельн.-1993.-С. 373
22. Бобылев Г.В. Консульское право: Учебное пособие. М., МГИМО (У) МИД РФ. 2003. – 270с.
23. Дударев А. В. Нотариат (Аспекты международного и национального права): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10: Москва, 2000 - 145 с.
24. Казанова Е. Ю.. Международно-правовые аспекты нотариальной деятельности: Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03: Москва, 2002 - 157 с.
25. Медведев И.Г. Международное частное право и нотариальная деятельность. - М.: Волтерс Клувер, 2005. - 178 с.
26. Пустовалова Н. В. Международно-правовые и национально-правовые аспекты консульской деятельности: Автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.10: Москва, 2003 – 21с.
27. Международное право. Учебник / Отв. ред.: Колосов Ю.М., Кузнецов В.И. - М.: Междунар. отношения, 1996. - 608 с.
28. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. Учебник. - М.: БЭК, 1997. – 250 с.
29. Романовский Г.Б., Романовская О.В. Организация нотариата в России. - М.: «Издательство ПРИОР», 2001. - 256 с.
30. Торшина О. М. Консульские отношения России и консульское право. Автореф ... кандидата юридических наук: 12.00.10. - М.: 2011 – 25 с.
31. Чистоходова И. А. Международно-правовой статус и функции зарубежных представительств государств и международных межправительственных организаций: Автореф ... кандидата юридических наук : 12.00.10. - Москва, 2005. – 17с.
32. Международное сотрудничество в нотариальной и судебной сфере/Под ред. Яркова В.В., Медведева И.Г. - СПб: Издательский дом С.Петербур.гос.ун-та, Издательство юридического факультета СПбГУ, 2006.-232с.

33. Зайцева Т.И., Медведев И.Г. Нотариальная практика: ответы на вопросы. Выпуск 3.: Федеральная нотариальная палата. Центр нотариальных исследований. Серия «Библиотека нотариуса» М.: 2011 - 400 с.
34. Баранкова В.В. Нотаріат в Україні / За заг. ред. В.В. Комарова. – К.: Юрінкомінтер, 2006. - С 35-41
35. Галянтич М.К. Нотаріальний захист при здійсненні права власності на житло /Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин: Монографія / За заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. –С. 142-160
36. Гріненко О.О. Особливості правового статусу консула при виконанні нотаріальних функцій : дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2005.- 208 с.
37. Гулевська Г. Ю. Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Державна податкова адміністрація України ; Національна академія держ. податкової служби України. - Ірпінь, 2005 - 205с.
38. Міжнародне приватне право: актуальні проблеми / А.С. Довгерт, В.І. Кисіль, Б.М. Криволапов та ін. За ред. А. Довгерта. - К. : Укр. центр правнич. студій, 2001. - 331 с.
39. Довгерт А. Очерки международного частного права / А. Довгерт - Х.: Одиссей, 2007. — 816 с.
40. Кармаза О.О. Принципи міжнародного нотаріального процесу.- К.:Видавець Фурса С.Я.:КНТ, 2010.- С.33-46
41. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотариат и нотариальный процесс: Учебник. - Харьков: Консум, 2000. — 240 с.
42. Криштопа О.М. Міжнародний союзу нотаріату: принципи латинського нотаріату та їх значення для діяльності нотаріусів України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 88/2011 – 63-67с.

43. Лозінська С. В. Інститут почесних консулів в міжнародному праві та практиці України: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2000. - 186 с.
44. Майданик Р. А. Проблеми регулювання довірчих відносин у цивільному праві: дисертація д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2003. – 511с.
45. Мережко О. О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії і практики. - К.: Таксон, 2002. – 344 с.
46. Муравйов В. І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами: дисертація д-ра юрид. наук: 12.00.11 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2003. – 426 с.
47. Мицик В. В. Міжнародно-правові засади й інституційні механізми захисту прав національних меншин: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.11 / Мицик Всеволод Всеволодович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2005. - 36 с.
48. Панталієнко Я. П. Процедура вчинення нотаріальних проваджень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Я. П. Панталієнко / Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. — К., 2010. — 20 с.
49. Радзієвська Л. К, Пасічник С. Г. Нотаріат в Україні: Навч. посіб. — К.: Юрінком, 2000. – 528 с.
50. Святун О. В. Захист прав та інтересів громадян в практиці органів зовнішніх зносин України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Святун Олександр Володимирович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2011. - 22 с.
51. Фединяк Г. С., Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право: Навч. посібн.- 2-е вид., доп. - К.: Юрінком Інтер, 2001 – 416с.
52. Фурса С. Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні: дисертація д-ра юрид. наук: 12.00.03 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. - К., 2003 - 429 с.
53. Фурса С. Я., Кармаза О.О. Суб'єкти, які вправі надавати правову допомогу при спадкуванні з іноземним елементом/ Спадкове

право:Нотаріат.Адвокатура.Суд. За заг.ред. Фурси С.Я.- К.:Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2010. - С.628-649

54. Кравченко Н.П. Теоретичні аспекти дослідження нотаріальної діяльності дипломатичних представництв /Н.П.Кравченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – К., 2012.- Випуск 105, Частина 1. – с. 141 - 152.

55. Гуть Н.Ю. Проблемні питання посвідчення нотаріусами України, посадовими особами згідно зі ст.40 Закону України «Про нотаріат» та посадовими особами органів місцевого самоврядування довіреностей для вчинення правочинів за кордоном/Порівняльне правознавство. Інститут держави і права ім.В.М.Корецького.- 2011.-№1.- с.224-227

56. Кравченко Н.П. Нотаріальні функції дипломатичних представництв європейських країн: порівняльний аналіз /Н.П.Кравченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин.(Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – К.,2012.- Випуск 107, Частина 1. – С. 58-61.

57. Lando O. & al (eds), Die Angleichung des materiellen und des internationalen Privatrechts in der EU Lang - Frankfurt-am-Main, 2003 – 97 p.

58. Lord M., The common law and Europe: differ style or substance and do they matter?, Holdsworth Club, Birmingham, 2007. – p. 15-20

59. Moreau A., Le Notaire dans la société française: d'hier à demain, 2nd edn. (Paris: Economica, 1999) - s. 31.

60. Basedow J. Zwischen amt und Wettbewerb: Perspektiven des Notariats in Europa //Rabeis Ztschr, für ausländisches u. intern. Privatracht. -Tubingen, 1991. Jq. 55, H.3. - S.410-435.

61. Украинских нотариусов призывают присоединиться к Международному союзу нотариата / Інформаційне агентство «ЛІГА:ЗАКОН» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2011/9/14/48608.htm>

62. Hertel Christian CNUE (édit.), L'Europe de Droit // Notarius International. Vol. 6 3-4/2001 – 259-311 s.
63. Shaw G. Notaries in central Europe: Transformation as Reprofessionalisation Europe // Notarius International. Vol. 9 3-4/2004 – 136-153 s.
64. Fleischhauer J., Matyk S. EU-Vertragsverletzungsverfahren gegen Mitgliedsstaaten mit lateinischem Notariat // Notarius International. Vol. 6 3-4/2001 – 233-238 s.
65. Riering W. Notarhandbücher zum Internationalen Privatrecht // Notarius International. Vol. 9 3-4/2004 – 225-233 s.
66. Рада нотаріусів Європейського союзу (CNUE) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://notariusz.wieszjak.pl/historia-notariatu/205399,Rada-Notariatow-Unii-Europejskiej--CNUE.html>
67. Denza E. Diplomatic Law, a Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations (2-nd edition), Oxford 1998 – 550 p.
68. Philip C. Jessup The International Problem of Governing Mankind. - Claremont, Ca, 1947. – 80 p.
69. Cutler C. Private Power and Global Authority: Transnational Merchant Law in the Global Political Economy // Cambridge University Press. 2003 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ebooks.cambridge.org/chapter.jsf?bid=CBO9780511550300&cid=CBO9780511550300A019>
70. Roy A. Notariat et multidisciplinarité: reflet d'une crise d'identité professionnelle ?// La Revue du Notariat, Montréal. Vol. 106, mars 2004 – 44 s.
71. Международное наследование, признание прав наследников и налогообложение: проблемы и решения [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.notariat.ru/education/international-events/4638/>
72. Дударев А.В. Межнациональное сотрудничество нотариата: теория, практика, перспективы // Ученые труды российской академии адвокатуры и нотариата. № 4. 2009 – с. 56-61

73. Казанова Е. Ю. Проблема применения нотариусами норм международного и иностранного права // Социальные проблемы права. Вып. 2. - М.: 2001. – с. 270-288
74. Пустовалова Н. В. Защита основных прав и свобод российских граждан - главная задача консульских учреждений // Закон и право, № 4, 2001 – с. 36-39.
75. Чистоходова И. А. Теоретические основы обоснования дипломатических привилегий и иммунитетов // Вестник РУДН Сер Юридические науки – 2005. №1 – С. 130-137
76. Торшина О. М. Тенденции развития консульского права // Московский журнал международного права. 2009. № 2 (74) – с. 263-282
77. Калиниченко Т. Г. Нотариальная защита прав и законных интересов граждан и юридических лиц /Т. Г. Калиниченко. //Нотариус. 2008. - № 1. - С. 8 – 15
78. Погосян Е. В. Модернизация современного нотариата: приоритеты и стратегия // Нотариальный вестник - №6 (Июнь) 2012 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.notariat.ru/publ/zhurnal-notarialnyj-vestnik/archive/2822/2856/>
79. Міжнародне право: Основні галузі. / Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожний О.В. та ін. – К.: Либідь, -2004. – 811 с.
80. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотариат и нотариальный процесс: Учебник. -Харьков: Консум, 2000. — 240 с.
81. Єфіменко Л. В. Передумови зародження нотаріату в українському праві // Науково-практичний журнал «Мала енциклопедія нотаріуса» - №4(52) серпень 2010 [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://www.yurradnik.com.ua/stride/men/index.php?m=lastnum&art=1679>
82. Виникнення та розвиток інституту нотаріату //Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції. 13-14 лютого 2003 р. - Львів: Юридичний

факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003.

– С. 113-114.

83. Єрух А.М., Козьяков Ю.М., Круковес Н.В. Довідник нотаріуса. Випуск 2. // Вид-во Істина – К., 2000., - С. 141.

84. Фурса С.Я. Нотаріальний процес. Теоретичні основи. - К: Істина. 2002. – 320 с.

85. Галянтич М.К. Особливості нотаріального захисту житлових прав фізичних осіб/ Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав: Монографія/ За заг. ред. академіків НАПрН України О.Д Крупчана та В. В. Луця. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. - С.187-207

86. Панталієнко Я. П. Особливості та проблеми у врегулюванні питання місця вчинення нотаріальних дій як одного з правил нотаріального процесу (на прикладі України та зарубіжних країн) // Юриспруденція: теорія і практика. - 2006.- № 4. - С.11-20.

87. Грінєнко О. Загальні аспекти нотаріальної процедури, відповідно до якої консули вчиняють нотаріальні провадження // Юриспруденція: теорія і практика. № 1(3) 2005 - с. 39- 46

88. Лозінська С.В. Використання інституту почесного консула в міжнародній практиці. // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. – К.: Київський національний університет, 1999. – Вип. 13. – Ч. 1. – С. 121-126.

89. Святун О.В. Дипломатичний та консульський захист громадян Європейського Союзу в третіх країнах / О.В. Святун // Європейське право та порівняльне правознавство: Збірник статей / За ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гриценка, О.В. Кресіна; упор. О.В. Кресін, О.Д. Рожко. – Київ-Шамборі: Логос, 2010. – с. 316 – 323.

90. Гулевська Г.Ю. Державне регулювання відносин у галузі нотаріальної діяльності в Україні зарубіжних країнах: минуле, сучасність та перспективи // Влада. Людина. Закон. - 2002. - №9. - С.140-146

91. Криштопа О. М. Міжнародно-правове регулювання нотаріальної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / О. М. Криштопа ; МОНМС України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2012. – с. 17
92. Кравченко Н.П. Нотаріальна діяльність дипломатичних представництв України в контексті адаптації національного законодавства до правової норми ЄС /Н.П.Кравченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – К.,2012.- Випуск 102. Частина 1. – С. 58-61
93. Венская конвенция о дипломатических сношениях, 18 апреля 1961 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_048/conv
94. Венская конвенция о консульских сношениях, 24 апреля 1963 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/law/ilc/consul.pdf>
95. Гріненко О. Загальні аспекти нотаріальної процедури, відповідно до якої консули вчиняють нотаріальні провадження // Юриспруденція: теорія і практика. № 1(3) 2005 - с. 39- 46
96. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua/go/431-15>
97. Гуть Н. Повноваження посадових осіб на посвідчення документів для дії за кордоном//Збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми процесуальної науки: історія і сучасність», присвяченої пам'яті вчених-процесуалістів Київської школи (25-26 листопада 2010 р.) К.:2010. - с.552-554
98. Фурса С.Я., Кармаза О.О. Суб'єкти, які вправі надавати правову допомогу при спадкуванні з іноземним елементом/ Спадкове право: Нотаріат.Адвокатура.Суд. - К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ. 2008. - С.628-640

99. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо міжнародних договорів 1978 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1995-185/conv>
100. Лукашук И. Современное право международных договоров: В 2 т. / И.И. Лукашук; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – Т 1: Заключение международных договоров. – 672 с.
101. Аваков М. Правопреемство государств в отношении договоров. – М.: Междунар.отношения, 1983. – с. 118-124.
102. Мельник А.Я. правонаступництво України щодо міжнародних договорів СРСР / Відп. ред. Денисов В.Н. Інституту законодавства ВРУ; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. – К.: Юр.думка, 2005. – 423 с.
103. Буроменський М.В. Міжнародне право в документах. – Харків: Вид. Національного університету внутрішніх справ, 2003. – 345 с.
104. Чалий О.О. За велінням часу. Проблеми правонаступництва в сучасному міжнародному праві // Політика і час. – 1995. – №7. – С.46-49.
105. Перевезенцев О.Ю. Міжнародно-правове регулювання інституту правонаступництва держав щодо міжнародних договорів. – К.: Знання, 2007. – 262 с.
106. Ноговіцина Ю.О. правонаступництво України: Міжнародно-правові аспекти: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук/ Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
107. Консульська конвенція між Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Урядом Сполучених Штатів Америки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/840_036/conv
108. Договір про принципи відносин і співробітництво між Україною і Сполученим Королівством Великобританії та Північної Ірландії [Електронний ресурс] – Режим доступу http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/826_040

109. Консульська Конвенція між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Японією від 29.07.1966 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/392_011/conv

110. Консульская конвенция между Союзом Советских Социалистических Республик и Греческой Республикой Москва, 6 сентября 1978 года (Протокол к Конвенции, являющийся ее неотъемлемой частью, см. (300_017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/300_016/conv

111. Консульська конвенція між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою (Конвенцію ратифіковано із змінами Постановою ВР N 2749-ХІІ (2749-12) від 29.10.92) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=348_002&new=1

112. Консульська конвенція між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Чехословацькою Соціалістичною Республікою // Чинна у порядку правонаступництва КК між СРСР і Чехословацькою Соціалістичною Республікою від 27.04.72 відповідно до Протоколу 30.09.99. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=203_700

113. Кузьменко С.Г. Міжнародне приватне право. Спадкові права громадян України і в іноземних державах та іноземних громадян в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [vko.com|book_326_glava_16_4.3_SPA](http://vko.com/book_326_glava_16_4.3_SPA)

114. Курдельчук Д.М. Нотаріальний документ зі США — «кіт у мішку», або Чи є чорний кіт у темній кімнаті? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrinur.kiev.ua>

115. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІ № 3538-ІV (3538-15) від 15.03.2006// ВВР, 2006, № 35, ст.295. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3425-12&new=1>

116. Консульський статут України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/127/94>
117. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
118. Федеральный закон «Консульский устав Российской Федерации» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.kdmid.ru>
119. Панталієнко Я.П. Процесуальні особливості оголошення секретного заповіту//Юридична Україна. - 2009. - №11-12. - с. 66-70
120. Консульська Конвенція між Україною і Республікою Болгарія (Конвенцію ратифіковано Законом N 286-XIV (286-14) від 01.12.98) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=100_010
121. Консульська Конвенція між Україною і Румунією (Конвенцію ратифіковано Постановою ВР N 3733-XII (3733-12) від 17.12.93) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=642_007
122. Консульська конвенція між Україною і Республікою Польщею (Конвенцію ратифіковано Постановою ВР N 3380-XII (3380-12) від 14.07.93) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=616_008&new=1
123. Консульська конвенція між Україною і Республікою Македонія (Конвенцію ратифіковано Законом N 2327-III (2327-14) від 22.03.2001) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/807_004/conv
124. Консульська конвенція між Україною і Турецькою Республікою (Конвенцію ратифіковано Законом N 799-XIV (799-14) від 01.07.99) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/792_012/conv

125. Консульська конвенція між Україною та Італійською Республікою (Конвенцію ратифіковано Законом N 2315-IV (2315-15) від 12.01.2005, ВВР, 2005, N 9, ст.176) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=380_030&new=1

126. Консульська Конвенція між Україною і Литовською Республікою (Конвенцію ратифіковано Законом N 463/96-ВР від 01.11.96) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=440_666&new=1

127. Консульська конвенція між Україною і Республікою Куба (Конвенцію ратифіковано Законом N 1367-IV (1367-15) від 10.12.2003, ВВР, 2004, N 15, ст.222) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/192_016/conv

128. Консульська Конвенція між Україною і Соціалістичною Республікою В'єтнам (Конвенцію ратифіковано Законом N 281/94-ВР (281/94-ВР) від 09.12.94) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/704_012/conv/page2

129. Консульська Конвенція між Україною та Китайською Народною Республікою (Конвенцію ратифіковано Постановою ВР N 2995-XII (2995-12) від 05.02.93) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/156_013/conv

130. Шеленкова Н. Б. Современные правовые проблемы европейской интеграции: Автореферат дис. ... доктора юридических наук: 12.00.10 / Ин-т государства и права РАН. – М., 2005. – 62 с.

131. Ромпей Х. ван Евросоюз и США в одной связке [Електронний ресурс] / Херман ван Ромпей // Вся Европа.RU. – 2010. - №3 (42). - Режим доступу:http://alleuropa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=15

132. Верхофстадт: ЄС необхідна нова стратегія зовнішньої політики [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rian.ru/economy/20100907/273219875.html>.

133. Эштон К. Тихая дипломатия и согласованные действия [Электронный ресурс] // AS DELFI. - Режим доступа: <http://rus.delfi.lv/news/daily/europe/ketrin-eshton-tihaya-diplomatiya-i-soglasovannye-dejstviya.d?id=29065225>.

134. Основные направления внешней политики ЕС глазами нового руководителя европейской дипломатии [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.rondon.org/polit-100127110521>.

135. Treaty of Lisbon amending the Treaty on the European Union and the Treaty establishing the European Community [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.lisbontreaty2008.ie/Lisbon_Treaty_English.pdf

136. Лісабонський Договір: аналіз впливу на відносини між ЄС та Україною у міжнародній, безпековій та оборонній політиці / Упорядники: Коломієць О.В., Золкіна М.Ю., Головнєв Д.В. – К.: 2011. – 90 с.

137. Tax Treaties and EC Law (Series on International Tax Law) / M.Lang, J.Schuch, C.Staringer. – Vienna: Kluwer Law International, 2007. – 359 p.

138. The European Union Charter of Fundamental Rights, EU Citizenship and Access to Law Conference of European Civil Law Notaries 24th, Salzburg 12-13 April 2012. Council of the Notariats of the European Union // CNUE-news17_v3.indd 1 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.cnue.eu>

139. Report by Michel Bamier to the President of the Council of the European Union and the President of the European Commission: «For the European civil protection force: europe aid» (May, 2006)

140. Report on the sixteenth meeting of the European Group for Private International Law, Coimbra 22-24 September 2006, part V (la codification du droit international privé européen) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.gedip-egpil.eu/reunionstravail/gedip-reunions-16t-fr.html>

141. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Effective consular protection in third countries: the contribution of the

European Union. Action Plan 2007-2009. (COM(2007) 767 final). Brussels, 5.12.2007.

142. Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union // II Official Journal. - 2009. - p. 58.

143. Decision of the representatives of the governments of the Member States meeting within the Council of 19 December 1995 regarding protection for citizens of the European Union by diplomatic and consular representations II Official Journal. - L 314. - 28.12.1995. - p. 73 - 76.

144. Green Paper. Diplomatic and consular protection of Union citizens in third countries (presented by Commission) (COM (2006) 712 final) II Official Journal. - 10.02.2007. - 12 p.

145. Европейский Союз представит новую дипломатическую структуру [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://smi.dp.ua/mir/3532-evropejskij-soyuz-predstavit-novuyu-diplomatic-heskuyu-strukturu.html>

146. Verwey D.R. The European Community, the European Union and the International Law of Treaties: A Comparative Legal Analysis of the Community and Union's External Treaty-Making Practice. – The Hague: TMC Asser Press, 2004. – 320 p.

147. Wallker I.K. Integration and Disintegration in Europe: Reordering the Treaty Map of the Conflict // Transnational Lawyer. – 1993. – № 1. – P.1, 57-79.

148. Weiler J.H.H. Europe: The Case Against Statehood // European Law Journal. – 1998. – №4. – P. 43-62.

149. Хартли Т.К. Основы права Европейского Сообщества / Науч.ред. В.П.Бенды. – М.: ЮНИТИ, 1998. – 703 с.

150. Reuter, Paul Combacau, Jean. Institutions et relations internationale/ Paul Reuter, Jean Combacau Paris: Presses Universitaires de France, 1988. 589 p

151. Ершов С.В. Правовые особенности формирования наднациональной власти ЕС в процессе взаимодействия права ЕС и национального права государств-членов: Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.00. – М., 2003. – 163с.

152. Бирюков М.М. Современное развитие Европейского Союза: международно-правовой подход: Дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. – М., 2004. – 334 с.
153. Горданов М.Б. Международная деятельность Европейского Союза в современном миропорядке. Диссертация на соискания научной степени кандидата юридических наук. 12.00.10. – М., 2007. – 187 с.
154. Рыжов В.Б. Международно-правовые модели региональных интеграционных объединений: на примере Европейского Союза, МЕРКОСУР и ЕврАзЭС: автореферат дис. ... кандидата юридических наук: 12.00.10 / Ин-т государства и права РАН. – М., 2007. – 21 с.
155. Європейський Союз: консолідовані договори. - І. В. Муравйов (наук. ред.). - К.: Port-Royal, 1999. - 206 с.
156. Сандровський К.К. Право зовнішніх зносин // Міжнародне право: Основні галузі: Підручник / За ред. В.Г. Буткевича. - К.: Либідь, 2004. - С 60 - 61.
157. Гнатовський М.М. Становлення та тенденції розвитку європейського правового простору: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Київський національний ун- т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 22с.
158. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2005. – 32с.
159. Микієвич М.М. Правові засади організації та діяльності Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.11 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2007. – 40 с.
160. Шпакович О. ЄС як юридична особа на міжнародній сцені та у міжнародних інституціях. Потенційні переваги та втрати для України // Лісабонський Договір: аналіз впливу на відносини між ЄС та Україною у міжнародній, безпековій та оборонній політиці/ Упорядники: Коломієць О.В., Золкіна М.Ю., Головнєв Д.В. - К.: 2011, - с. 62-66

161. Международный союз Латинского Нотариата [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://uinl.net/presentacion.asp?idioma=ing&submenu=UINL>
162. Рада нотаріусів Європейського союзу (CNUE) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://notariusz.wieszjak.pl/historia-notariatu/205399,Rada-Notariatow-Unii-Europejskiej--CNUE.html>
163. Европейский институт нотариальных исследований и программ: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.irene-eu.org>
164. Європейська нотаріальна мережа (ENN) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.cnue.be/cnue-2010/en/004/012.html>
165. Организация по сотрудничеству нотариатов Центральной Европы (Австрия, Венгрия, Словакия, Словения, Хорватия, Чехия): [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.central-europe-notaries.org>
166. Ассоциация нотариусов европейских метрополий [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.anme.org>
167. Мерлотти М. Общие соображения о роли нотариата латинского типа и основные принципы свободного нотариата // Развитие небюджетного нотариата в России: квалифицированная юридическая помощь, защита прав граждан и юридических лиц. М., 2000. - С. 10-18.
168. Медведев И.Г. Современный Латинский нотариат: обзор последних решений [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.notiss.ru/usrimg/discours.htm>
169. Современная деятельность Международного союза Латинского Нотариата [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.uinl.org/congreso.asp?idioma=ing&submenu=CONGRESOEJORNADAS&submenu2=CONCLUSIONESANTERIORES>
170. О Латинском нотариате: Международный Союз Латинского Нотариата как инструмент содействия в развитии международного нотариата [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://maksimova.su/latin-notary.htm>

171. Латинский нотариат. Центр нотариальных исследований [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.notiss.ru/index.php?id=28>
172. Латинский нотариат. // Мир нотариата [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://mirnot.narod.ru/latnot.html>
173. Arias Francisco S. Carta del Presidente de la UINL // Notarius International. Vol. 8 1-2/2003 – 1-6 s.
174. Криштопа О. Міжнародний союзу нотаріату: принципи латинського нотаріату та їх значення для діяльності нотаріусів України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 88/2011 – 63-67с.
175. Офіційний сайт Вінницької нотаріальної палати. Основні світові системи нотаріату. Латинський нотаріат. Міжнародний союз латинського нотаріату. [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://www.notariat.vn.ua/notariat/notariat-v-sviti>
176. Roy A. Notariat et multidisciplinarité: reflet d'une crise d'identité professionnelle ?// La Revue du Notariat, Montréal. Vol. 106, mars 2004 – 44 s.
177. New Statutes concerning the Notarial Practice in Europe 2000/2001// Notarius International. Vol. 6 2/2001 – 126-130 s.
178. Моро А. Положение нотариуса в Европе Тенденции в странах-участницах Европейского союза [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.notariat.ru/bulletinarhiv/press_3023_23.htm
179. Професійний кодекс нотаріусів Ради нотаріусів ЄС (CNUE) [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://www.cnue.eu/cnue-2010/en/003>
180. Civil law notaries worldwide [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://www.notaires.fr/notaires/en/civil-law-notaries-worldwide /005.html>
181. Кравченко Н.П. Європейський контекст нотаріальної діяльності дипломатичних представництв /Н.П.Кравченко //Дослідження світової політики:Зб. наук .пр. - К.:ІСЕМВ НАН України, 2011. - Випуск 4(57). - С. 167-172

182. Schotten Günther und Schmellenkamp Cornelia Das Internationale Privatrecht in der notariellen Praxis. Beck Juristischer Verlag; Auflage: 2., neu bearb. u. erg. A. (29. Mai 2007) – 480 s
183. Медведев И.Г. Международное частное право и нотариальная деятельность. - «Волтерс Клувер», 2005 г.
184. Педурару Х. П. Міжнародно-правові основи консульської служби. На правах рукопису.-Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.- Москва.- 2008.- 18 с.
185. Квитко А.Ф. Основные модели развития нотариата в зарубежных государствах/ А.Ф. Квитко//Новый юридический журнал, №2, 2012 - с.162-174
186. Нотариат в странах общего права [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.notiss.ru/usring/notariat_common_law.htm
187. Directory of the French Notaires [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.frenchnotaire.com/ListeNotaires.cfm>
188. La Chambre des Notaires de Paris [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.paris.notaires>.
189. La France aux États-Unis. Consulat général de France à Los Angeles [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.consulfrance-losangeles.org/spip.php?article1059>
190. Le notariat dans le monde, éd. Commission de coopération notariale internationale d'U.I.N.L, 2001 - p. 3.
191. Notaires de France [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.notaires.fr/notaires/jsp/site/Portal.jsp>
192. Brancós N. E. Le Droit de Rétractation et la Fonction Notariale // Notarius International. Vol. 10 3-4/2005 – 272-293 s.
193. The High Council of French Notariat [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.notaires.fr/notaires/en/high-council-of-french-notariat>
194. Нотаріальні дії французьких дипломатичних представництв за кордоном [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.diplomatie>.

gouv.fr/fr/les-francais-etranger_1296/vos-droits-demarches_1395/actes-notaries_5304/index.html fr/

195. Угода цивільної солідарності «ПАКС» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vosdroits.service-public.fr/particuliers/N144.xhtml>)

196. Французькі нотаріуси в Брюсселі [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.notaires.fr/notaires/en/page/cnue?page_id=540

197. Консульська конвенція между Союзом Советских Социалистических Республик и Французской Республикой [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.zonazakona.ru/law/abro/731/>

198. Клер Э. Роль французского нотариуса [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.notariat.ru/bulletinarhiv/press_2902_23.htm

199. Медведев И.Г. Научные центры нотариата во Франции: опыт организации и деятельности [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.notariat.ru/section63001> або <http://www.notiss.ru/usrimg/cridons.doc>

200. Рицфоль Ж., Рико Ф. Нотариат Франции /Пер. с фр. и авт. предисл. Черемных И.Г. М.:ОКТБ, 1999. - 83 с.

201. Центр нотаріальних досліджень, інформації і документації «CRIDON» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cridon-paris.fr/RU/welcome.html>

202. Пютцер Х.-Я. Нотариат в частноправовой системе Германии // Нотариус, 1997, № 2, с. 86 - 91.

203. Кравченко Н.П. Нотаріальні функції дипломатичних представництв європейських країн: порівняльний аналіз /Н.П.Кравченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин.(Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – К.,2012.- Випуск 102.Частина 1. – С. 58-61.

204. Reibold F. J. Praxis des Notariats: Praxisleitfaden. Deubner, Köln; Auflage: 9. A. (April 2007) - 521 s.

205. Burgerliches Gesetzbuch (BGB) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNROO1950896.html>

206. Райман В., Устройство немецкого нотариата // «Нотариальный вестник», 2004 г., №8, с. 50 <http://mirnot.narod.ru/germ.html>
207. Wagner P., Limmer P., Riering W. Notarielle Fragen des internationalen Rechtsverkehrs von Deutsches Notarinst.: 1995 - 511 s.
208. Zimmerman S., Halle K. Zur Frage der Notariatsverfassung // Neue Justiz. В., 1991. N=2. S.56.
209. Сумин А.М. Правовое регулирование нотариата в Германии // Бюллетень Министерства юстиции Российской Федерации. 1998. N 1. С. 113.
210. Bundesnotarkammer [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.bnotk.de/>
211. Bundesnotarkammer: Der Notar: Ihr Berater und Vertragsgestalter <http://www.bnotk.de/Notar/Taetigkeiten/index.php>
212. Opinion of the German Bar Association: GREEN PAPER Less bureaucracy for citizens: promoting free movement of public documents and recognition of the effects of civil status records. COM(2010) 747 final [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://ec.europa.eu/.../germany_dav_en.pdf
213. Notarielle Belehrung eines Ausland weilenden GmbH-gessghaftsfurers/Bundesnotarrammer [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.bnotk.de>
214. Kadelbach S. Die europaischen Burgerrechte II Ehlers D. Europaische Grundrechte und Grundfreiheiten. - Berlin, 2005. - S. 577 -579.
215. Riering W. Notarhandbücher zum Internationalen Privatrecht // Notarius International. Vol. 9 3-4/2004 – 225-233 s.
216. Актуальные вопросы нотариата Германии [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.notiss.ru/usring/notariat_actuel_de.htm
217. Gesetz über den Auswärtigen Dienst. Datum:30.August1990, GeändertdurchArt.1Gv.20.6.2002I2001 – 15 s. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.gesetze-im-internet.de/gesamt.pdf>
218. Gesetz über die Konsularbeamten, ihre Aufgaben und Befugnisse (Konsulargesetz) Ausfertigungsdatum: 11.09.1974. Vollzitat: «Konsulargesetz vom

11. September 1974 (BGBl. I S. 2317), das zuletzt durch Artikel 20 des Gesetzes vom 17. Dezember 2008 (BGBl. I S. 2586) geändert worden ist. Zuletzt geändert durch Art. 20 G v. 17.12.2008 I 2586 – 8 s. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.juris.de>

219. Consular Assistance // Exercising Diplomatic Protection. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. 2006 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zaoerv.de/>

220. Федеральне положення ФРН про нотаріат [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.notiss.ru/usring/receui7_contenu.pdf

221. Консульський договір между Союзом Советских Социалистических Республик и Федеративной Республикой Германией [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gou.ua/laws/shou/276_100tml

222. Beurkundungen und Beglaubigungen durch deutsche Auslandsvertretungen [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.konsularinfo.diplo.de/Vertretung/konsularinfo/de/05/Beglaubigungen/seite_beurkundungen.h

223. Eylmann H. Vaasen H.-D.. Bundesnotarordnung, Beurkundungsgesetz: BNotO BeurkG. Kommentar [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.beck-shop.de>

224. Konsularische Dienstleistungen der deutschen Botschaft Moskau [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.moskau.diplo.de/Vertretung/moskau/de/04/Konsularische_Dienstleistungen/_konsularische_Dienstleistungen_ues.html

225. Нотаріальне завірення та легалізація німецьких представництв за кордоном [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.konsularinfo.diplo.de/contentblob/2463882/Daten/91401/Beurkundungen_download.pdf

226. Засвідчення підписів і документальне засвідчення для ненімецьких громадян [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www/kiew.diplo.de>

227. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів, про приєднання до Конвенції див. Закон N 2933-III від 10.01.2002,

ВВР, 2002, N 23, ст. 153. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_082/conv

228. Медиация в нотариальной практике (альтернативные способы разрешения конфликтов) / П.Фар и др. (пер. с нем. С.С.Трушников). - М., Волтерс Клувер, 2005.- 388 с.

229. Консульсько-правові функції Генерального консульства Федеративної Республіки Німеччина в Донецьку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.donezk.diplo.de/Vertretung/donezk/uk/Startseite.html>

230. Zampaglione G. Diritto consolare. Teoria e praktika. Volume I.II.- Roma.- Stamperia nazionale,1970.- 1749 s.

231. Zampaglione G. Manual di diritto consolare.- Length. - Publisher Stamperia Nazionale, 1958. - 1749 s.

232. Zampaglione G. Diritto consolare: Legislazione e formulario. – Roma, Stamperia Nazionale, 1970.-715 s.

233. Zampaglione G. I libri di. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unilibro.it>

234. Comprendo di diritto consolare. Edizioni Giuridiche Simone. – 2008. – 239 s.

235. Pasqualis Paolo II. Ruolo del Notariato Italiano nel nuovo Diritto delle Società di Capitali // Notarius International.Vol. 6 1/2001 – 13-16 s.

236. Consiglio Nazionale del Notariato [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.notariato.it>

237. Diritto Consolare. Corsi &comcorsi. Maggioli Editore, Novita giugno. – 2008. – 206 s.

238. Кравченко Н.П. Охорона безспірних цивільних прав у нотаріальній діяльності дипломатичних представництв Італійської Республіки /Н.П.Кравченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – К., 2012.- Випуск 111, Частина 1. – с. 250 - 257.

239. Зацепина С.А. Нотариальная деятельность в Италии/ С.А. Зацепина //Нотариус.- М.:1997 - с.36.
240. Зонова Т.В. Дипломатическая служба Италии (исторический очерк). М.,1995. - с. 15-60
241. Зонова Т.В. Дипслужба Италии /Т.В.Зонова// Дипломатия иностранных государств /под. ред..Т.В.Зоновой; МГИМО(у) МИД РФ. – М.:РОССПЭН, 2004, – С. 103-127.
242. Servizi consolari – Citta di nanza- Ministero degli Affari Esteri http://www.esteri.it/MAE/NormativaOnline/normativa_consolare/Serviziconsolari/Cittadinanza.htm
243. Консульська конвенція між Україною та Італійською Республікою (Конвенцію ратифіковано Законом N 2315-IV (2315-15) від 12.01.2005, ВВР, 2005, N 9, ст. 176) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=380_030&new=1
244. Calò Emanuele Repporto Nazionale Itala // Notarius International.Vol. 6 3-4/2001 – 150-211 s.
245. Посольство Італії в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ambkiev.esteri.it/Ambasciata_Kiev/Menu/Informazioni_servizi/Servizi_consolari/Notarile.
246. Нормативная база СНГ: официальный сайт СНГ. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cis.minsk/by/news.php?id=262>
247. Шумілов А.С. Міжнародно-правове співробітництво пострадянських держав (на прикладі країн СНД): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2003. – 20 с.
248. Бондарева М.В. Нотаріат в країнах СНД Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні. // М.В. Бондарева /Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. 29 квітня – 1 травня 2010 р. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2010. - С.449 - 450

249. Кравченко Н.П. Правові засади діяльності консульської служби перехідних держав /Н.П.Кравченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин.(Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – К., 2011. - Випуск 103.Частина 1. – С. 58-61

250. Федеральный Закон консульский устав Российской Федерации. Принят Государственной Думой 18 июня 2010 года. Одобрен Советом Федерации 23 июня 2010 года. N 154-ФЗ – 12 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc; base=LAW; n=106925;div=LAW;mb=LAW;opt=1;ts=18B6D73A07 F0A10 038D57243 F93E 2BB1>

251. Основы законодательства Российской Федерации о нотариате, 11 февраля 1993 года, N 4462-1 [Электронный ресурс] – Режим доступа <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc; base=LAW; n=102236>

252. Ярков В.В., Медведев И.Г., Трушников С.С. Сравнительно-правовой анализ законодательства государств-членов ЕврАзЭС в сфере нотариальной деятельности и рекомендации по его гармонизации (аналитическая записка) // Федеральная нотариальная палата России: Центр нотариальных исследований. М., 2005. – 31 с.

253. Виды нотариальных действий дипломатических представительств РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.nigeria.mid.ru/ Russian/ Consul/Notariat/vidy.htm>

254. Российская консульская служба [Электронный ресурс] – Режим доступа: [http://consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=102236 \](http://consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=102236)

255. Консульська конвенція між Україною і Російською Федерацією (Консульську конвенцію ратифіковано Постановою ВР N 3934-XII (3934-12) від 04.02.94) [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=642_007

256. Консульский устав Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30.01.2012 г.) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://online.zakon.kz>

257. Закон Республики Казахстан О нотариате (с изменениями и дополнениями по состоянию на 08.01.2013 г.) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://online.zakon.kz>

258. Закон Республики Беларусь «О нотариате и нотариальной деятельности» от 18 июля 2004 г. № 305-з (Изменения и дополнения: 2006, 2007, 2008, 2009, 2011, 2012 гг.) [Электронный ресурс] – Режим доступа. [pravo.by/webnpa/text/asp?RN = n10400305](http://pravo.by/webnpa/text/asp?RN=n10400305)

259. Указ Президента Республики Беларусь «Об утверждении Консульского устава Республики Беларусь» от 19 февраля 1996 г. № 82 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ukraine.belembassy.org/rus/questions/notary/>

260. Конвенція держав-учасниць ГУУАМ про взаємне надання допомоги з консульських питань (Конвенцію ратифіковано Законом N 150-IV (150-15) від 12.09.2002) [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_097&new=1

261. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІ № 3538-IV (3538-15) від 15.03.2006// ВВР, 2006, № 35, ст.295. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3425-12&new=1>

262. Указ Президента України Про Консульський статут України (Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента N 1043/96 від 05.11.96 N 150/97 від 17.02.97 N 70/99 від 27.01.99 N 474/2002 (474/2002) від 21.05.2002) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=127%2F94&new=1>

263. Наказ Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України 27.12.2004 N 142/5/310 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=z1649-04&new=1>

264. Департамент консульської служби - МЗС України [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://mfa.gou.ua/ua/cjnsular-affairs/directorate>

265. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Особливості посвідчення та процедури різних видів договорів.- Спадкове право: Нотаріат Адвкатура Суд. – За заг.ред Фурси С.Я.- К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008.— с. 28- 84.
266. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
267. Посольство України в Португалії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/portugal/ua/3472.htm>
268. Посольство України в Польщі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/poland/ua/publication/content/48080.htm>
269. Посольство України в Латвії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/latvia/ua/26606.htm>
270. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Спадкове право: Нотаріат Адвкатура Суд. – За заг.ред Фурси С.Я.- К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008.— с. 39-61.
271. Про УНП. Офіційний сайт Української нотаріальної палати [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://palata.notariat.org.ua/aboutunp>
272. Українська нотаріальна палата: загальні відомості [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://palata.notariat.org.ua/aboutunp/about> або <http://palata.notariat.org.ua/aboutunp/about/doc/20.html>
273. Павлова Л. Історія Української нотаріальної палати / Юридичний журнал [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.justian.com.ua/article.php?id=3097>
274. Кравченко Н.П. Нотаріальна діяльність дипломатичних представництв України в контексті адаптації національного законодавства до правової норми ЄС /Н.П.Кравченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – К., 2012.- Випуск 108, Частина 1. – с 231-242